

LUND UNIVERSITY

Östergatan Preurbana aktiviteter, gatukonstruktioner, bod- och kvartersbebyggelse

Thomasson, Joakim

2009

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Thomasson, J. (2009). *Östergatan Preurbana aktiviteter, gatukonstruktioner, bod- och kvartersbebyggelse*. (Rapport 2009:004; Vol. 2009:004). Malmö Museer.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Arkeologisk förundersökning genom schaktningsövervakning 2007

Östergatan

PREURBANA AKTIVITETER, GATKONSTRUKTIONER, BOD- OCH
KVARTERSBEBYGGELSE

Malmö stad, RAÄ 20
Skåne län

Arkeologisk förundersökning genom schaktningsövervakning 2007

Östergatan

PREURBANA AKTIVITETER, GATKONSTRUKTIONER, BOD- OCH KVARTERSBEBYGGELSE

Malmö stad, RAÄ 20, Skåne län

Malmö Museer

Box 406

201 24 Malmö

Tel: 040-34 10 00

Besöksadress: Malmöhusvägen

www.malmo.se/museer

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning 2007

Östergatan – Preurbana aktiviteter, gatkonstruktioner, bod- och kvartersbebyggelse

Malmö stad, RAÄ 20. Skåne län

Arkeologienheten Rapport 2009:004

Författare: Joakim Thomasson

Grafisk form: Anders Gutehall

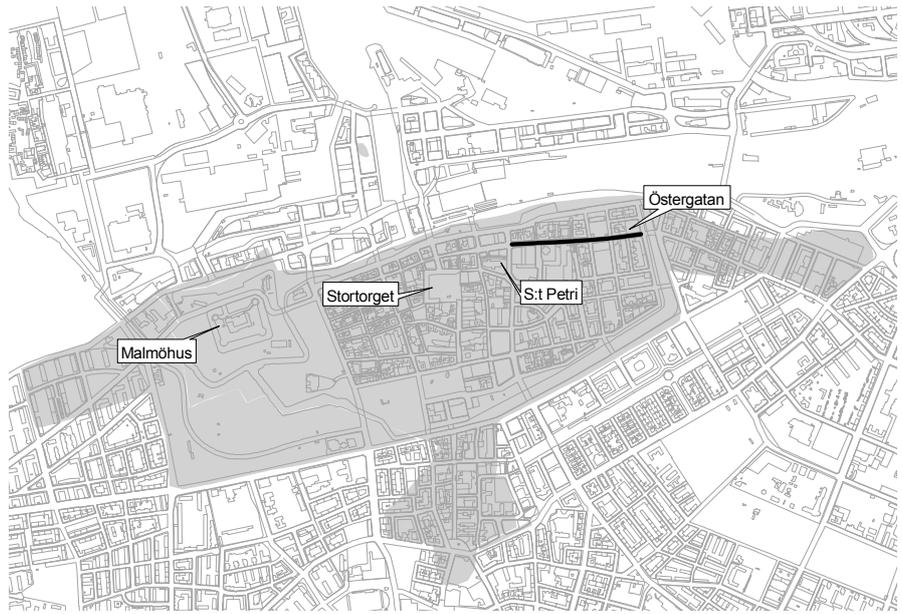
Omslagsbild: Fotografi från tiden kring sekelskiftet 1900, som avbildar fastigheten i korsningen mellan Östergatan och S:t Gertrudsgatan i kv Fersen. Malmö Museer.

Kartunderlag från Malmö Stadsbyggnadskontor

© Malmö Museer 2009

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	6
Topografi och fornlämningsmiljö	6
Östergatan	6
Syfte och metod	8
Ny kunskap	9
Metod	9
Undersökningsresultat	12
Ettapp 1 – Från kv. Fersen till S:t Gertrud	15
Ettapp 2 – Från kv. S:t Gertrud till Drottningtorget	30
Ettapp 3 – S:t Gertrudsgatan	50
Ettapp 4 – Från Drottningtorget till kv. Husaren	55
Keramiken från Östergatan av Torbjörn Brorsson	57
Utvärdering	61
Bevaringsförhållanden	61
Urbaniseringen	62
Adelgatan som offentligt rum	63
Projektorganisation och kvalitetssäkring	65
Referenser	66

Figur 1. Malmö äldre stadsområde, RAÄ 20:1 och Östergatans sträckning.

Sammanfattning

Med anledning av att VA-verket i Malmö planerade att lägga om och förnya vattenledningsnätet i Östergatan och S:t Gertrudsgatan genomfördes en förundersökning i form av schaktningsövervakning. Övervakningen utfördes av personal från Malmö Kulturmiljö. Exploateringsområdet berörde Malmö äldre stadsområde (RAÄ 20).

Östergatan var under medeltiden en del av stadens huvudstråk och benämndes tidigt som *den laange Adelgade*. Gatan var stadens huvudsakliga kommunikationsstråk, torg och tingsplats.

Problemställningarna som motiverade undersökningen berörde *bevaringsförhållandena, urbaniseringen* (stadens grundtopografi, utbredningen av marknadsområdet) samt *Adelgatan som offentligt rum* (morfologi, bodarkitekturens utveckling och utformning, lokaliseringen av Österport).

Sammanlagt grävdes 24 schakt med en sammanlagd yta av 751 m², vilket motsvarar ca 7 % av det 10 669 m² stora undersökningsområdet. Äldre lämningar fanns bevarade i 17 av schakten.

Lämningarna bestod vanligen av mindre kulturlagerområden, och lämningar i schaktväggarna. Endast 427 m² kulturlager beräknas finnas bevarade inom undersökningsområdet, varav 416 m² i området väster om den äldre stadporten Österport. Kulturlagertjockleken uppgick (där det fanns bevarade lämningar) till mellan 0,3 till 1,6 m, men var vanligen ca en meter. Moderna markarbeten, rörledningar och andra urschaktningar undantagna, har främst berört de delar av fornlämningen som anlagts efter slutet av 1600-tal.

Resultaten pekar mot att Östergatan i sina västra delar löper på eller strax invid krönet på en sandrevel. I området vid nuvarande Drottningtorget avviker sträckningen, och har sin utbredning invid revelns södra kant.

De preurbana lämningarna antyder ett extensivt markutnyttjande, där gropar, markytor och eventuellt även bebyggelse översandats till följd av säsongsmässigt nyttjande.

Adelgatans äldsta beläggning anlades direkt på bottensanden någon gång under perioden från slutet av 1200-talet och 1300-talet, och bestod av tätt packad småsten. Beläggningstypen förekommer under hela medeltiden. Kullersten förekommer troligen redan från 1300-talet, men finns belagd i form av bevarade partier först från 1500-tal. Broläggning fanns längs med kvartermarken. Från 1300-tal anlades gatorna med bär- och sättsandslager, och av en sådan omfattning att arbetena bör ha organiserats av rådet och bekostats av allmänna medel.

Vid undersökningen påträffades friliggande bodbebyggelse på själva gatan. Byggnaderna förekommer redan i det äldsta stadsskedet, och består förmodligen av enklare konstruktioner med lergolv. Även korsvirkeskonstruktioner med tegelmurade fack och stengolv förekommer. På gatumark fanns även en brunn, som lades igen före 1600-tal.

Kvartersbebyggelse påträffades i form av rester efter två grundmurade halvkällarhus med fasader mot Östergatan, ytterligare källarförsedda byggnader inne i kvarteret S:t Gertrud, samt andra bebyggelseämningar. Även rester efter ett av tornen i Strandmuren framkom.

Några spår efter Österport kunde inte lokaliseras, däremot fanns lämningar efter de omfattande markarbeten som genomfördes när tornet raserades och nya befästningar anlades runt staden.

Inledning

Under perioden från maj till november år 2007 övervakade personal från Malmö Kulturmiljö VA-verkets arbete med att modernisera det äldre vatten- och avloppsledningsnätet i Östergatan, S:t Gertrudsgatan och Östra Tullgatan. För att minimera ingreppen och arbetsinsatserna användes en metod som kallas *cracking*. Metoden innebär att endast mindre schakt tas upp längs de äldre ledningarnas sträckning. Från dessa trycks sedan de befintliga äldre ledningarna sönder och ersätts av nya.

Sammanlagt undersöktes 24 schakt motsvarande 751 m², med en ungefärlig volym på 1 367 m³. Dessa delades in i fyra etapper och arbetet skulle löpa från väster mot öster (figur 3). Dock frångicks denna ordning av olika skäl, bl.a. på grund av trafiksituationen inom undersökningsområdet. Även inom de enskilda etapperna lades arbetet om. Etapperna var utarbetade av VA-verket med anledning av hur deras arbete lättast skulle fortskrida.

Inledningsvis hade Therese Ohlsson platschefsansvar, vilket i juli år 2007 övertogs av Mona Olsson. Rapporten har författats av Joakim Thomasson, delvis på grundval av textutkast skrivna av Therese Ohlsson och Mona Olsson. Chatarina Ödman har redigerat textavsnitt och renritat sektionsuppmätningar. Torbjörn Brorsson, Kontoret för keramiska studier, har registrerat och utvärderat keramikmaterialet. Övrigt fyndmaterial har registrerats av Therese Ohlsson och Mona Olsson.

Topografi och fornlämningsmiljö

Någon gång under slutet av 1100-talet och början av 1200-talet anläggs s.k. lerbottnar (grunda lerklädda nedgrävningar, förmodligen har de fungerat som en del av fiskberedningen) på strandområdet i det som senare skulle bli staden Malmö. Under mitten av samma sekel finns de första omnämningarna om Malmö. År 1275 omnämns *borgare* i Malmö, och under slutet av samma sekel omnämns fogdar. Det äldsta bevarade privilegiebrevet, bevarat i Malmö Stadsarkiv, är utfärdat av den svenske kungen Magnus Eriksson år 1353 (Tomner 1971). Med början under 1300-talet anläggs stadskyrkan S:t Petri och flera andra kyrkliga institutioner (Rosborn 1984). De flesta av dessa är belägna längs med *den laange Adelgade*. Intill denna vägsträckning fanns även det äldsta kända rådhuset, torget och stadens huvudsakliga prestigearkitektur i form av stenhus och korsvirkeshus (Thomasson 2004). Malmö utvecklades under senmedeltiden till Danmarks näst största stad efter Köpenhamn.

Östergatan

Östergatan utgjorde under medeltiden tillsammans med nuvarande Väster- och Adelgatorna *Then laange Adelgade*. År 1392 omnämns den som *Communis magna platea* (Ljungberg 1960: 35f). Från 1500-talet särskiljs ibland mellan de östra- och västra delarna av denna gata. Omväxlande används *Östergade*, första gången år 1502, och *Then laange östre Aelgade* (eller motsvarande kombinationer; första gången 1583). Först år 1843 stadfästes de nuvarande beteckningarna.

Den *laange Adelgade* var en av stadens två medeltida torggator (Rosborn 1984: 41). Torget begränsades av resta stenar, s.k. skallestenar. I väster fanns dessa vid nuvarande Kansligatan, och i öster vid Kattesundsgatan. Förutom handelsaktiviteter fungerade torget även som tingsplats.

Längs med hela sträckningen av *den laange Adelgade* har det gjorts ett flertal arkeologiska undersökningar. De stratigrafiska sekvenserna karakteriseras mestadels av sättsands- och bärlager samt bevarade gatubeläggningar. På flera platser har knaddersten lagts direkt på botten sanden. I ett fall kunde ett flätverk konstateras, vilket förmodligen fungerat som rustbädd (Persson 1994; G70:17). I ett annat har rester efter en broläggning påträffats (Siech 1982; G70:16).

Även i Västergatan, Engelbrektskatan och i ett flertal gator på Gamla Väster har knadderstensläggningar (packad småsten) konstaterats direkt på botten sanden.

Dateringen av äldre gatunivåer i Östergatan har primärt utgått från dateringar av bebyggelselämningar som förhåller sig till gaturummet. Utifrån sådana förutsättningar bör gatan, i någon form funnits, under mitten av 1300-talet (Rosborn 1981: 11).

Längs med hela gatsträckningen har också lerbottnar framkommit, som då föregår de äldsta gatubeläggningarna (Rosborn 1981: 11; jfr Mårald 2006: fig. 11; Reinsert 2006). I fyllnadslagren till de lerbottnar som påträffats under nuvarande Östergatan tillvaratogs äldre rödgods, yngre svartgods och protostengods, vilket pekar mot att dessa lagts igen under andra halvan av 1200-talet.

Var det äldre stadsområdets östra begränsning fanns har diskuterats. Sven Rosborn menar att den allra äldsta stadsbegränsningen fanns vid platsen för Caroli kyrka (Rosborn 1981: 10ff). I anslutning till denna plats har rester efter tegelmurar framkommit, i de norra och södra trottoarpartierna. Tegelmurarna kan emellertid även ha varit väggar i bodar som konstruerats utanför de hus som legat längs med gatan. I det sydvästra hörnet av Drottningtorget, tillika korsningen mellan Norregatan och Östergatan framkom rester efter ett yngre Österport (Rosborn 1984: 39). Detta omtalas första gången år 1435 som *det østre Porthus*. Grundmurar efter detta torn framkom i kvarteret Österport år 1970. I den västra delen av Drottningtorget har en rad medeltida lerklinade hus dokumenterats. Under dessa framkom ett antal lerbottnar av vilka några skurits av stadens östra medeltida vallgrav (Andersson 1982).

I anslutning till den befintliga bebyggelsen, på det som är trottoarmark idag, har bebyggelselämningar framkommit. I hörnet Bagersgatan–Östergatan (G 70:03; 10), utanför gamla stadsarkivet (G 70:01) samt i hörnet mot S:t Gertrudsgatan (G 70:09) har lämningar efter grundmurade huskonstruktioner kunnat konstateras. Strax utanför Niels Kuntzes hus dokumenterades även lämningar efter en bod som haft en enklare konstruktion (G 70:15).

Figur 2. Tidigare arkeologiska iakttagelser i Östergatan. Numren motsvarar referenser till Malmö Museers antikvariskt-topografiska arkiv (MMA). Jfr vidare referenslista.

Syfte och metod

Syftet med förundersökningen var i första hand att utreda fornlämningens bevarandegrad och utbredning inom exploateringsområdet. Eftersom förundersökningen utfördes som en schaktningsövervakning, där lämningar inom hela undersökningsområdet skulle borttas i samband med exploatörens löpande markarbeten, gjordes även mer omfattande undersöknings- och dokumentationsinsatser. Målsättningar för detta arbete var relaterade till två övergripande problemområden; aspekter av urbanisering- en samt Adelgatan som offentligt rum.

Urbaniseringen

Det magra källmaterialet pekar på ett inledande utnyttjande av stranden i det område som Malmö växte fram på som en bygdegemensam samlingsplats i samband med det säsongsbundna sillfisket. Någon gång under slutet av 1200-talets förändras platsens karaktär. Orten Malmö omnämns som köpstad i Håkonssagan (Tomner 1971). Det finns också notiser om att det fanns en kunglig borg på platsen, vilken har relaterats till Flynderborg, som var belägen på det gamla strandområdet i den norra förlängningen av det som idag är Östra Hamngatan (Reisnert 1997). Likaså finns det mycket som talar för att föregångaren till S:t Petri kyrka uppförts under 1200-talet (Billberg & Reisnert 1993). Detta skede kan alltså betecknas som om att platsen blivit en angelägenhet för fler än människorna i det omkringliggande landskapet; dvs. centralmakten, handelsnätverket Hansan, kyrkan och frälsepersoner.

Detta skeende eller händelseförlopp har belysts i tidigare forskning, främst utifrån omständigheterna på Falsterbohalvön (Ersgård 1988). Till skillnad från förhållandena där, fanns det runt Malmö äldre stadsområde ett tätbefolkat landskap, som av allt att döma nyttjat platsen före det att sillfisket ianspråktoes som en angelägenhet för andra aktörer. Platsens biografi skiljer sig därför betänkligt från förhållandena på Falsterbohalvön (jfr Thomasson 2008).

Genom schaktningarna i Östergatan fanns det möjligheter att belysa två konkreta aspekter av urbaniseringsproblematiken. Frågorna relaterar till det långsiktiga kunskapsuppbyggandet kring Malmös bebyggelseutveckling:

- **Stadens grundtopografi.** De topografiska grundförhållandena i området är inte helt klarlagda. Utifrån det underlag som finns redovisat i Malmörapporten inom projektet Medeltidsstaden (Rosborn 1984) växte eller anlades Adelgatan på en ursprunglig sandrevel. Iakttagelser i Östergatan kan förbättra faktaunderlaget. Uppgifterna är viktiga för att kunna förstå utbredningen av såväl marknadsområdet som den äldsta bebyggelsen.
- **Utbredningen av marknadsområdet.** Sammanställningar av dokumenterade lerbottnar inom stadsområdet har visat på att dessa företrädesvis finns i de västra delarna (Mårald 2006: fig. 11). Dock har lerbottnar dokumenterats på två platser längs med nuvarande Östergatan samt på Drottningstorgets västra sida. Det bör dock beaktas att det, under årens lopp, utförts fler arkeologiska undersökningar i Malmös västra delar. Undersökningen erbjuder möjligheter att få en uppfattning om det finns en mer frekvent spridning av lerbottnar i detta område, och i förlängningen om marknadsområdets östra begränsning.

Adelgatan som offentligt rum

Adelgatan överlagrar lerbottnar på många platser längs med hela dess sträckning. Gatan var med andra ord inget definierat rum inom marknadsområdet, vilket inte är detsamma som att den öst-västliga sandreveln inte skulle ha fungerat som kommunikationsstråk. Den reglerade bebyggelsen med tydlig avgränsning mellan offentligt och privata utrymmen är grundkomponenter i stadslandskapet (jfr Magnusson Staaf, m.fl. 1996).

Undersökningen erbjuder möjligheter att belysa Adelgatans konsolidering som definierat stadsrum, samt hur detta har förändrats över tid. Tre frågeställningar har

knutits till problemområdet, som samfällt och i ett vidare perspektiv kan belysa gatans förändrade idéinnehåll i de äldre städerna.

- **Adelgatans morfologi.** Denna frågeställning belyser den fysiska utformningen av gatan. Sedan tidigare finns arkeologisk dokumentation om att den äldsta gatan haft knadderstensbeläggning, och att det finns lämningar efter flera gatunivåer. Det finns också uppgifter om att delar av gatan haft broläggningar. Lämningarna har varit fragmentariskt bevarade, likaså är dateringsunderlaget skralt. Undersökningen har erbjudit möjligheter att ytterligare klargöra vilka typer av gatubeläggningar som fanns längs med Östergatan, om det fanns olika typer i olika området (t.ex. vid torget) samt när dessa arbeten gjordes.
- **Bodarkitekturens utveckling och utformning.** Frågeställningen belyser gatans begränsning och hur denna gestaltas. Inom undersökningsområdet har rester efter bodar påträffats på flera platser. Dessa är konstruerade i olika material (förmodligen korsvirke samt grundmur), och vid ett tillfälle har boden haft källare. Resultaten från undersökningen belyser framväxten av bodar längs med huvudgatan, dess utformning och om det fanns skillnader mellan olika delar av gatan (från torget i väster till Österport).
- **Lokaliseringen och utformningen av Österport.** Frågeuppsättningen belyser hur tillträdet till gatan och därmed staden gestaltats. Uppfattningen av var den östra begränsningen av stadsområdet funnits går isär. Likaså är kunskapen om utformningen av porttornet, och när detta byggdes begränsad.

Relation till Vetenskapligt program

Problemområdena relaterar till det långsiktiga kunskapsuppbyggandet om Malmö stadsområde. Detta gäller såväl detaljrelaterade frågor kring utbredningen av marknadsområdet och gatubeläggningar (VP 2001: 63f), som mer övergripande frågeställningar kring stadens uppkomst och relation till Skåneområdet, samt bebyggelseutvecklingen i stort.

Ny kunskap

Undersökningen var ämnad att generera ny kunskap relaterad till de problemfält som beskrivits ovan. Undersökningen erbjöd möjligheter att studera mindre ytor på flera platser längs med Östergatan, och på detta sätt få ny kunskap om den äldre gatans och den intilliggande bebyggelsens framväxt och utformning. Detta belyser, i ett vidare perspektiv, aspekter av gatan som offentligt rum i de äldre städerna.

Metod

Det metodiska upplägget var avsett att svara på frågeställningarna, samtidigt som metoden anpassades till de förutsättningar som fanns i det aktuella området.

Fältmetod och dokumentationsprinciper

De översta fyllnadslagren schaktades bort med maskin, liksom fyllnadslagren i de äldre ledningsschaktet. Därefter bedömdes bevaringsförhållandena i schaktet, och insatserna utfördes enligt ett förutbestämt schema:

- **Prioriteringsgrad 1** innebar undersökning av lämningar som var väsentliga för frågeställningarna samtidigt som de var personalintensiva och tidskrävande att undersöka. Lämningarna bestod av komplicerade stratigrafiska sekvenser med inslag av grundmurar.
- **Prioriteringsgrad 2** omfattade lämningar som bedömdes som väsentliga för frågeställningarna men relativt lättundersökta. I de områden där äldre gatunivåer påträffades var de stratigrafiska sekvenserna relativt okomplicerade vilket till viss del möjliggjorde lagervis spadgrävning. Till denna kategori hörde även de områden där det fanns bevarade lämningar i schaktväggarna. Dessa rensades och sektionsdokumenterades (ritningar i skala 1:20). Så långt det var möjligt var även ambitionen att erhålla daterande fynd och relatera dessa till enskilda stratigrafiska objekt.

- *Prioriteringsgrad 3* bestod av dåligt bevarade lämningar med begränsat värde för frågeställningarna. Av intresse för undersökningen var grundtopografi. De bevarade äldre lämningarnas utbredning mättes in med totalstation, eller noterades i anteckningsform (det senare gällde etapp 4).

Större volymer med äldre kulturlager undersöktes genom plangrävning med spade och grävsked. Målsättningarna var att så långt det var möjligt försöka dokumentera och tillvarata fyndmaterial från äldre gatunivåer samt konstruktioner, för att om möjligt kunna funktionsbestämma och datera lämningarna.

De stratigrafiska objekt som framkom mättes in med totalstation och bestämdes direkt vid inmätningen. Syllstenar mättes in var för sig som stratigrafiska objekt, medan stensättningar mättes in som hela objekt, och fotodokumenterades. Målsättningen var att identifiera bebyggelsehorisonter och gatunivåer samt att dokumentera lämningarnas relativa kronologi, för att därigenom få ett relevant material att bedöma tillkomstsätt och markanvändande inom undersökningsytorna.

Stolphål, syllstenar, golvlager och andra lämningar som bedömdes tillhöra huslämningar undersöktes för att ligga till grund för konstruktionsbedömningar, samt för att i möjligaste mån ta tillvara daterbart fyndmaterial. Viktigt vid undersökningen var också att relatera raseringslager, sättlager och utjämningslager till enskilda byggnader och/eller närliggande tomter, för att därigenom få en uppfattning om väggkonstruktioner och takbeläggningar. Framkomna murverk dokumenterades kontextuellt, enligt samma principer som övriga lämningar (Sundnér & Thomasson 2006).

I miljöer med lämningar efter gator fotograferades bevarade gatubeläggningar och mättes in med totalstation. Mellanliggande bär- och sättsandslager togs bort med spade. För att tillvarata fyndmaterial genomsöktes de bortgrävda massorna.

Undersökta lämningar dokumenterades på en särskilt utformad registerblankett. Syftet är att bygga upp ett konsekvent och jämförbart dokumentationsmaterial. Dokumentationen registrerades och bearbetades i Riksantikvarieämbetets GIS-program för lagring av arkeologiska data, Intrasis. Ett särskilt projekt utformades efter den metadatamall som utvecklades i samband med undersökningarna av Sulegårdens i Hyllie bytomt (jfr Dahlström & Nilsson 2007).

Registreringsarbetet skulle genomföras som en del av fältarbetet, i direkt anslutning till undersökningen av den aktuella lämningen. Då arbetssituationen var forcerad gjordes större delen av registreringen efter det att det egentliga fältarbetet hade avslutats.

Enskilda stratigrafiska objekt identifierades även i sektionsritningarna. Dessa registrerades i Intrasis och har relaterats till respektive sektionssnitt.

Det finns viss diskrepans vad gäller nivåangivelser mellan plan- och sektionsdokumenterade lagerenheter. Detta beror i stort på att sektionerna aldrig varit helt lodräta. Vid vissa tillfällen kan det skilja upp till 0,2 m. Detta i sin tur ger en viss inverkan då den ursprungliga marknivån skall diskuteras.

Fyndinsamlings- och registreringsprinciper

Alla fyndkategorier med undantag av djurben, vars förekomst noterades i lagerbeskrivningar, registrerades i Intrasis. Materialet relaterades, så långt det var möjligt, till stratigrafiska objekt. Likaså noterades material, sakord, vikt och antal. Fragment av vad som bedömdes tillhöra samma kategori och som samlats in från samma stratigrafiska objekt tillfördes en gemensam fyndpost. Spik och oidentifierade metallföremål har inte magasinerats. Principerna för keramikregistreringen redogörs det för i ett särskilt kapitel (Brorsson nedan). Fynden har tillförts Malmö Museers magasin, med inventarienummer MK 406.

Keramiska analyser

För att om möjligt erhålla precisa dateringar genomfördes specialanalyser av det keramiska materialet. Specialanalyser under senare tid (jfr Brorsson 2006), har kunnat identifiera särskilda käriformer och godstyper, vilka gör det möjligt att få mer precisa och relevanta dateringsramar (se Brorsson nedan).

Rapportens disposition och använda begrepp

Rapporten syftar till att redovisa fältarbetsfasen och de övergripande undersökningsresultaten, utvärdera problemformuleringarna, samt utgöra ingång till det upprättade och arkiverade dokumentationsmaterialet.

Undersökningsresultaten presenteras i etappordning, från väster till öster, schakt för schakt. Där så varit möjligt har olika dokumentationsinsatser sammanförts. I dessa fall har en fasindelning av lämningarna gjorts, baserat på ett i schaktet övergripande förändring av markanvändandet. I andra fall görs en kronologiskt disponerad redogörelse för de delar av schakten där det fanns bevarade lämningar. Fyndmaterialet presenteras i löpande text, eller, där detta är omfattande, i tabellform. Etappkapitlen inleds med en sammanfattning av de huvudsakliga undersökningsresultaten.

Varje schakt presenteras i plan (skala 1:200), där områden med äldre kulturlager och schaktväggar med bevarade lämningar finns redovisade. Tyvärr har det inte varit möjligt att renrita och/eller redovisa varje enskild sektionsritning. Men texten är försedd med referenser till stratigrafiska objekt, i form av id-nr med prefixet K. Sektionsritningar markeras likaledes med id-nr, men med prefixet C. Numren relaterar till intrasisdatabasen, där informationen är registrerad och systematiserad. Siffrorna inom parentes i schaktrubrikerna syftar på de numeriska identiteter som genereras vid inmätningar med totalstation. Med hjälp av referenserna är det möjligt till fördjupade analyser av dokumentationsmaterialet.

Rapporten avslutas med en utvärdering av undersökningsresultaten och bevaringsförhållandena i relation till problemformuleringarna.

Dokumentationsmaterial

De stratigrafiska objekten (650 st.) har registrerats och finns lagrade i Intrasis. Här finns även geometriska data (186 stratigrafiska objekt, 29 schakt, 53 sektionsritningar) lagrat. Intrasisdatabasen är arkiverad på Malmö Museer. Sammanlagt upprättades 53 sektionsritningar, ritade i skala 1:20. Dessa finns tillsammans med administrativa handlingar och kontextblanketter, arkiverade i Malmö Museers antikvariskt topografiska arkiv, med arkivnummer G70:23.

Undersökningsresultat

De 24 schakten var belägna i Östergatan (från kv. Fersen i väster till kv. Husaren i öster), S:t Gertrudsgatan och de sydligaste delarna av Bagersgatan, som är delar av Malmö äldre stadsområde, registrerad som fornlämning nr 20 i Riksantikvarieämbetets forminnesinformationssystem (FMIS). Den sammanlagda schaktytan uppgick till 751 m², vilket motsvarar ca 7 % av det 10 669 m² stora området. Schaktens volym uppgick ungefär till 1 367 m³.

Äldre lämningar fanns bevarade i 17 av schakten. Äldre kulturlagerområden kunde konstateras i 13 av schakten, och i 16 fall fanns äldre lämningar bevarade i schaktväggarna (jfr tabell 1). Kulturlagren omfattade en yta av ca 35,8 m², vilket motsvarar ca 4 % av schaktytan. Sammanlagt dokumenterades 650 stratigrafiska objekt. Från lämningarna tillvaratogs 213 fynd med en total vikt av 1,9 kg som fördelades på 155 fyndposter. Materialet utgjordes till största del av keramik (82 % fördelat på antal fynd), utöver detta påträffades metallföremål (mest spik), glas, läderspill och fragment av benföremål. Undersökningen berörde lämningar efter olika gatunivåer, lämningar från före tidens för stadsplanläggandet samt bod- och kvartersbebyggelse.

Etapp	Schakt	Bev-förh.	Area (m ²)	Volym (m ³)	Kommentarer
1	1	1	22,1	39,1	Friliggande bodbebyggelse
	2	1	55,0	84,7	Bodbebyggelse, gatunivåer
	3	4	30,5	53,4	-
	4	4	30,7	55,3	-
	5	1	98,1	158,9	Preurbana lämningar, gatunivåer, grundmurad halvkällarbyggnad,
	6	1	38,4	73,0	Tvärgata, gräns mot tomtmark, gatunivåer, bebyggelse
	7	1	4,4	6,4	Bodbebyggelse, gatunivåer
2	1	1	15,7	24,3	Preurbana aktiviteter, friliggande bodbebyggelse, gatunivåer
	2	3	16,2	34,8	Bodbebyggelse, gatunivåer
	3	1	15,5	29,9	Gatunivåer
	4	3	12,4	20,6	Gatunivåer
	5	4	6,6	10,8	-
	6	1	77,9	163,6	Friliggande bodbebyggelse, nedgrävningar, gatunivåer
	7	1	37,0	68,4	Halvkällarhus, (torg-) brunn, gatunivåer
	8	1	77,1	161,9	Preurbana aktiviteter, gatunivåer, tvärgata
	9	1	12,5	20,6	Gatunivåer
3	1	1	18,6	34,4	Bebyggelse, halvkällarhus, matkällare
	2	3	8,0	15,2	Strandmurstorn, bebyggelse
4	1	2	42,2	61,7	Fyllnadslager vallgrav
	2	4	15,8	40,3	-
	3	4	32,9	59,2	Fyllnadslager vallgrav
	4	4	23,8	42,8	Gatunivå (1800-tal)
	5	4	2,8	5,0	-
	6	4	57,0	102,6	-
Summa			751,2	1366,9	

Tabell 1. Schaktlista. Siffran 1 i kolumnen som beskriver bevaringsförhållanden (bev-förh.) anger där det framkommit äldre lämningar inom schaktet i och schaktväggarna (plan- och sektiondokumentation); 2, lämningar i schaktet (plandokumentation); 3, lämningar i schaktväggarna (sektiondokumentation), samt 4, inga bevarade lämningar.

Bevaringsförhållandena var mindre gynnsamma. Oftast var kulturlagerområdena av mycket begränsad omfattning. Där det fanns äldre lämningar uppgick djupet på de moderna fyllnadsmassorna till mellan 0,3 till 1,3 m. Kulturlagerdjupen varierade mellan 0,4 m till 1,6 m som mest (jfr etapp 2 schakt 6), men uppgick vanligen till ca

1 m. I ett fall fanns även grundmur bevaratdupp till en höjd av 1,5 m (E1:5). Bäst bevaringsförhållanden fanns i schakten vid S:t Gertrudsgatan (E1:5; E3:1), vid Kattesundsgatan (E2:6) samt vid Drottningtorget (E2:8-9).

Bottentopografin kunde dokumenteras i 11 av schakten. I de västra delarna av det undersökta området var bottensanden belägen på böljande nivåer mellan 2,35- och 2,8 m ö.h. Vid korsningen gentemot Baggers- och Kattesundsgatorna faller värdena successivt vidare österut. I detta områdena fanns bottensanden på 2,1 m ö.h., medan den vid Drottningtorget var belägen på nivåer mellan 1,3 till 1,6 m ö.h. I de södra delarna av gatan fanns på ett par platser värden som antyder att topografin sluttat nedåt.

Lämningarna efter *preurbana aktiviteter* var få och fragmentariskt bevarade. De bestod av en översandad härd (E1:5), kulturpåverkade marklager (E2:1, 8), en huskonstruktion (E2:1), samt en grop (E2:8).

Huvuddelen av lämningarna bestod av bär- och sättsandslager till *gatkonstruktioner*. I de nedre delarna av stratigrafierna bestod dessa av sandiga- och grusiga jämna lager som var påfallande rena från kulturkomponenter, bitvis kompletterade av sådana med mer humöst innehåll. I några av de nedre lagren fanns även organiskt innehåll. Högre upp fanns betydligt större inslag av raseringskomponenter som tegelskrot, kalkbruk, träkol, etc. Gödsel fanns likaledes huvudsakligen i yngre lager.

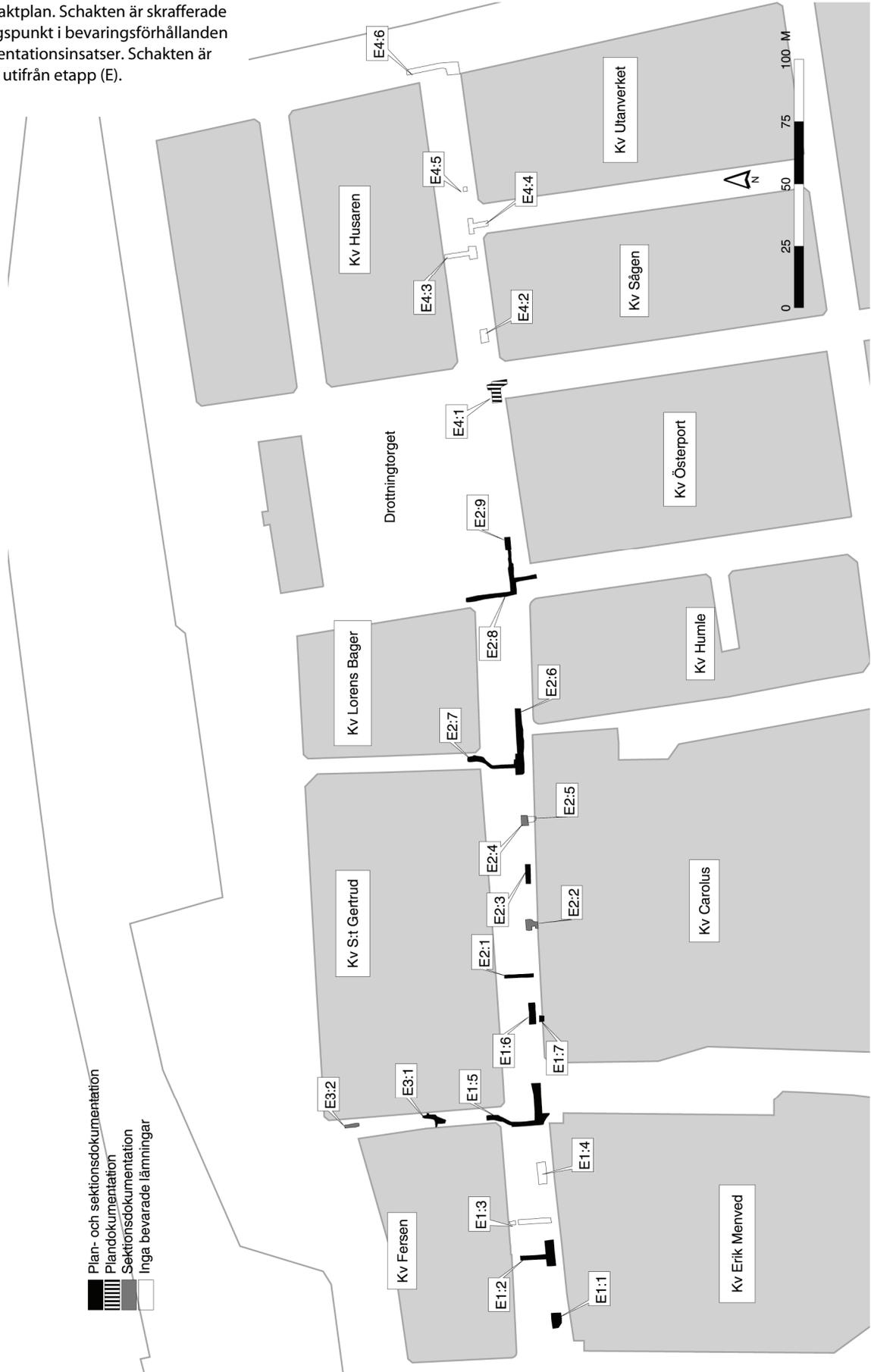
Den äldsta gatubeläggningen bestod av tät packad småsten (knadder) som lagts direkt på bottensanden, och som kan ha konstruerats och brukats under perioden 1200-tal till 1300-tal. Denna äldsta gatunivå påträffades även i anslutande mindre gränder (E1:6; E2:8). Knaddersten var den mest frekvent förekommande bevarade beläggningstypen, men otaliga sättsandslager talar för att även andra former av konstruktioner (kullersten). Bevarade kullerstensnivåer framkom på två platser (E2:8-9). Utöver detta finns indikationer på träbroläggningar i några av schakten (E1:5-6; E2:9). Gemensamt för dessa är att de sannolikt rumsligt anslutit till kvartersbebyggelse.

I sex av schakten framkom lämningar efter *bodbebyggelse* (E1: 1-2, 5-7; E2:2, 6). Bodar var under äldre tid försäljningslokaler som var uppförda med lättare konstruktioner på offentliga utrymmen (det kunde även finnas bodar i byggnader på kvartersmark och som beteckning på uthyrda rum eller lägenheter). I föreliggande undersökning har bodar skilts från kvartersbebyggelse genom att de antingen över- och/eller underlagrats av gatulämningar. De var huvudsakligen konstruerade med lergolv, även om en av bodarna kan ha haft tegelgolv. Kunskapen om huskonstruktionerna är i övrigt mer begränsad. En av bodarna har haft nedgrävt golvparti (E2:2), medan det påträffats syllsten i närheten av några av lergolven (E1:1-2). En grundmurad källarbyggnad i det sydöstra hörnet av kv. Fersen hade en tegelmurad bodutbyggnad (E1:5). Vad som var anmärkningsvärt var att flera av bodarna (E1:1-2; E2:1-2, 6) låg friliggande på gatan, utan att ha varit sammanbyggd med kvartersbebyggelsen. På gatan, strax innanför Österport, påträffades även en brunn (igenlagd före 1600-tal). En av de friliggande bodarna kunde dateras till perioden från 1300- till 1500-tal.

Kvartersbebyggelse fanns i två olika områden. Vid korsningen av S:t Gertrudsgatan och Östergatan påträffades 1,5 m höga murar efter en grundmurad halvkällarbyggnad (E1:5). Byggnaden har förmodligen varit gavelvänd, och tillhörde S:t Gertruds kapellanläggning. Någon gång under 1500-talet byggdes huset om, till att vara längsställt och även omfatta den västra granntomten. Huset förses också med en tegelmurad boddel och/eller arkad mot gatan. Längre in på gatan framkom ytterligare byggnadslämningar i form av ler- och kullerstensgolv, förmodligen anlagda under 1500- och 1600-talen (E3:1). En av byggnaderna hade halvkällare och ett annat en mindre matkällare. Längst ut mot Norra Vallgatan påträffades lämningar efter ett av porttornen i Strandmuren (E3:2). I de södra delarna av Baggersgatan påträffades de fragmentariska lämningarna efter ytterligare en grundmurad halvkällarbyggnad (E2:7).

Lämningar efter *Österport* kunde inte lokaliseras. Däremot framkom lämningar efter de omfattande markarbeten som genomfördes i samband med att detta raserades och ett nytt bastionbaserat befästningssystem med ett östligt porttorn anlades.

Figur 3. Schaktplan. Schakten är skrafferade med utgångspunkt i bevaringsförhållanden och dokumentationsinsatser. Schakten är numrerade utifrån etapp (E).

Ettapp 1 – Från kv. Fersen till S:t Gertrud

Schakten var belägna i de västra delarna av Östergatan och södra delarna av S:t Gertrudsgatan. Ett av schakten (nr 5) ansluter till de sydöstra delarna av kv. Fersen och nordöstra delarna av kv. Erik Menved, samt ett annat till de nordvästra delarna av kv. Carolus.

Bevaringsförhållanden

I fem av sju schakt fanns både bevarade lämningar i själva schaktytorna och i dess respektive väggar. Kulturlagerområdena var emellertid oftast begränsad omfattning. Kulturlagerdjupen var mellan 0,45 till 1,2 m (schakt 5). Djupet på de moderna fyllnadsmassorna uppgick, där det fanns äldre lämningar, till mellan 0,4 m upp till en meter. I de undersökta lagren fanns vanligen ett begränsat fyndmaterial. Det som tillvaratogs utgjordes huvudsakligen av keramik från hög- och senmedeltid (BI; BII:1, CI) och tidigmodern tid (BII:4, CII). Ett undantag utgjordes av schaktet i korsningen mot S:t Gertrudsgatan (schakt 5). I detta framkom ett relativt omfattande område med äldre lämningar (5,5 m²; 2,75 m³). Äldre grundmurar fanns bevarade till 1,5 m höjd, och djupet på de moderna fyllnadsmassorna uppgick här till 0,4 m. I lämningarna påträffades också större delen av fyndmaterialet (avser schakten i ettapp 1; jfr tabell 2).

Bottentopografi

I tre av schakten kunde nivån på bottensanden dokumenteras. I väster, vid det nordvästra hörnet av kv. Erik Menved (schakt 1), fanns denna nivå på 2,35 m ö.h. Redan i nästföljande schakt mot öster fanns bottensanden 0,45 m högre (schakt 2), vilket även var fallet i mitten av Östergatan vid korsningen mot S:t Gertruds- och Kattesundsgatorna (mitten av schakt 5), samt vid den östra ettappgränsen (schakt 6). Dessa värden överensstämmer med tidigare iakttagelser. I de allra sydligaste delarna av S:t Gertrudsgatan har bottensanden tidigare noterats på 2,6 respektive 2,75 m ö.h. (Andersson 1975; Siech 1982). I området vid de nordvästra delarna av kv. Carolus finns notiser om att bottensanden både skulle finnas på 2,8 och 1,3 m ö.h., (Rosborn 1974b), vilket givetvis måste innebära att det senare värdet härrör från en nedgrävning i gatan. Vid korsningen mot Kattesundsgatan påträffades den geologiska nivån på 2,4 m ö.h. (Persson 1994), vilket antyder ursprungstopografin sluttar söderut.

Preurbana lämningar

Lämningar från före stadstiden antyds av en härd (K100613) i korsningen gentemot S:t Gertruds- och Kattesundsgatorna (schakt 5). Över denna fanns också sandlager utan kulturkomponenter, vilket kan betyda att området översandats till följd av att det nyttjats säsongsmässigt.

Gatkonstruktioner

Gatulämningar konstaterades i tre av schakten (schakt 2,5-6). Dessa bestod av förhållandevis jämna sekvenser med sandiga- och grusiga lager som representerar väl-dränerande bär- och sättsandslager. Med undantag av lager i de övre delarna av stratigrafierna och invid bebyggelselämningar, var innehöll dessa mindre andelar raseringskomponenter. I några fanns även gödsel eller hade en humös karaktär.

Den närmast allena rådande bevarade gatubeläggningstypen var tätt packad småsten, s.k. knadder, vilket ofta förekom i humösa sandlager. Ofta har denna typ av beläggning anlagts direkt på bottensanden (schakt 2, 6). Men återkommande sättsandslager bland lämningarna antyder att det funnits beläggningar som borttagits i samband med anläggande av nya gatunivåer. Dessa bör då inte ha utgjorts av knaddersten, utan kullersten eller motsvarande större stenar som på ett arbetseffektivt sätt har kunnat återanvändas. I området vid mynningen av S:t Gertrudsgatan påträffades nederdelen av en spetsad påle (K100614), som kan ha varit en förankrande del av en broläggning. Även i det nästkommande schaktet längre österut (schakt 6) fanns ett lager som innehöll rikligt med förmultnat trä (K100575) som antyder en liknande konstruktion. I likhet med observationer av samma fenomen i området (jfr Siech

1982), är dessa båda belägna intill kvartersmark. Slutligen framkom även lämningar efter en gränd eller ett portluder till bebyggelse i kv. Carolus (schakt 6), vilken bör ha anlagts under 1300-tal.

Bodbebyggelse

I fyra av schakten (schakt 1-2, 5-7) framkom rester av bodbebyggelse. Dessa karakteriserades (med undantag av schakt 1) av att de över- eller underlgrades av gatunivåer, vilket antyder att de anlagts på gatumark. Byggnadslämningarna bestod av lerlager eller syllstenar. I schakt 6 fanns vad som förefaller ha varit en öst-västligt orienterad ränna längs med kvartersmarken (K100194). Denna kan antingen fungerat som en gräns mellan gatu- och kvartersmark, eller varit delar av en bodkonstruktion. Ofta fanns rikligt med raseringskomponenter i anslutande yngre lämningar. Iögonfallande är att i två fall (schakt 1-2) var bodlämningarna mer än fem meter från kvartersgränserna, vilket bör innebära att de varit fristående på gatan, utan kontakt med byggnader på den anslutande kvartersmarken (vilket bör ha varit fallet i schakt 5-7).

Kvartersbebyggelse

Slutligen framkom lämningar efter bebyggelse belägen i kv. Fersen (schakt 5). Här påträffades de östra delarna av ett grundmurat halvkällarhus. Delar av detta har dokumenterats vid tidigare tillfällen (jfr Kalling 1930; Andersson 1975). Resultaten visar att byggnaden ursprungligen varit djupare mot norr. Möjligen har det varit gavelvänt mot Östergatan och tillhört S:t Gertrudsgården. Därefter byggs det om. En ny norrvägg anläggs någon meter söder om den tidigare. Likaså anläggs en tegelmurad bod- eller arkadkonstruktion ut mot gatan, men utan källarvåning. Denna omfattar av allt att döma även den västra grannfastigheten, eftersom närmast identiska murar har påträffats i detta område (Andersson 1975). Fynd i anslutning till dessa påvisar att förändringarna skett under 1500-tal. Ombyggnationerna har förmodligen skett efter reformationen och därmed när S:t Gertruds kapell tagits ur bruk, och bör kunna knytas till den Jörgen Wilikis som omnämns som innehavare år 1583 (jfr nedan; Rosborn 1984: 26). De golvnivåer som dokumenterades i källaren tillhör samtliga förhöjningar av golvnivån som utförts under 1600-talet och framöver.

Schakt 1(200) – Friliggande bodbebyggelse

Schakt 1 var beläget i de västra utkanterna av undersökningsområdet (jfr figur 3). Ca sex meter söderut fanns tomterna 136-137 i kvarteret Erik Menved, enligt Isbergs Malmökarta. I det nordvästra hörnet av kvarteret, på tomt nr 138, fanns *Hans Ollsen* guldsmeds hus, uppfört någon gång under 1300-talet (Rosborn 1984: 26). Enligt uppgift skulle lämningar efter huset ha funnits kvar till år 1967, vilket skulle innebära att gränsen mellan gatu- och kvartersmark kan föras bakåt till medeltiden och 1300-talet. Indraget på tomt nr 136 fanns Smedlagets hus, omnämnt första gången år 1529 (Rosborn 1984: 22). Äldre lämningar var till största delen förstört av moderna rörnedgrävningar. Endast två smala mindre kulturlagerområden (K224, 234) fanns bevarade på ömse sidor av det befintliga ledningsschaktet, ca 0,7 m under nuvarande marknivå. Kulturlagertjockleken uppgick till minst 0,5 m. En sektionsritning upprättades av den södra schaktväggen (C 207). Det västra området med kulturlager undersöktes ej (K234).

I de östra delarna av schaktet, ca en meter under befintlig marknivå, framkom ett raseringslager (K211). Detta bestod av tegelskrot (varav några med kalkbruk), småsten och lerfläckar. I lagret påträffades även en skärva protostengods, som vanligen användes under 1300-talet (jfr Brorsson nedan). Under raseringslagret låg en 1,2 m lång öst-västligt orienterad rad med jämnstora stenar, ca 0,3 m i diameter, förmodligen rester efter en syllstensrad (K245, 250, 257, 263). På samma nivå längre söderut, i schaktväggen, fanns en rad med tegelstenar (jfr sektionsritning C207), som kan ha varit resterna efter ett golv. Möjligen antyder keramikskärvan att huset varit i bruk under högmedeltid. Mot bakgrund av att byggnadslämningarna var belägna mer än fem meter från den i söder anslutande tomtmarken, kan dessa representera en friliggande bodbebyggelse. Det som talar mot denna hypotes är att det varken fanns under- eller överlagrande gatunivåer.

Underlaget kunde inte dokumenteras. Den ursprungliga marknivån bör ha varit under 2,6 m ö.h. En bit kakel tillvaratogs från de översta moderna fyllnadsmassorna (K100557).

Längd: 6,05

Bredd: 2,25–3,95

Bottennivå: 2,35–2,47 m ö.h.

Djup: 1,77

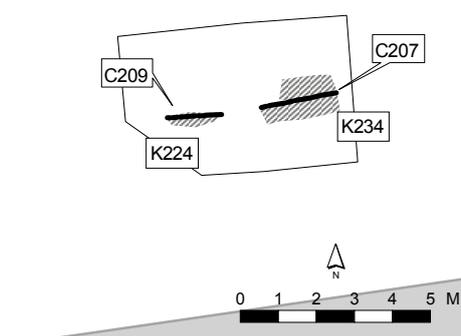
Djup moderna fyllnadsmassor: 0,6

Underlaget: -

Fynd: Kakel, keramik (Cl)

Ritning: 100001

Sektion: 207

Figur 4. Schakt 1, etapp 1 (E1:1). De sektionsdokumenterade schaktväggarna är markerade med bred svart linje, kulturlagerområdena är snedskrafferade. Skala 1:200.

Schakt 2 (336) – Friliggande bodbebyggelse, gatunivåer

Schakt 2 upptogs tvärs över Östergatan, med en öst-västlig utvidgning i söder. De äldre lämningarna var till största delen söndergrävda av moderna rörschakt. I den södra delen påträffades två smala remsor (ca 0,2 m breda, i öst-västlig riktning, ej dokumenterade) av bevarade kulturlager. När förhållandena ur bevarandesynpunkt var som mest gynnsamma vidtog äldre kulturlager ca 0,9 m under den befintliga marknivån, som var minst 0,9 m tjocka. En sektionsritning upprättades av den södra schaktväggen, och de lämningar som framkom i de sydöstra delarna plandokumenterades med totalstation. I ett område ca två meter norr om den södra schaktväggen framkom en gatunivå i form av en knadderstensläggning. Denna blev aldrig plandokumenterad då massorna i detta område schaktades bort utan arkeologisk övervakning. Inga fynd påträffades, och den ursprungliga marknivån kunde inte med säkerhet bestämmas.

Längd: 10,10 + 10,30

Bredd: 3,55 + 1,85

Bottennivå: 2,70 m ö.h.

Fynd: -

Djup: 1,54

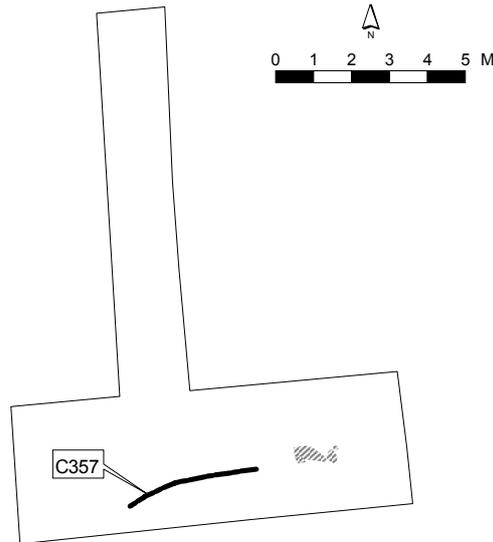
Djup moderna fyllnadsmassor: 0,9

Underlaget: 2,8 m ö.h.

Fynd: -

Ritning: 100001

Sektion: 357

Figur 5. Schakt 2, etapp 1 (E1:2). Den sektionsskisserade schaktväggen är markerad med bred svart linje, kulturlagerområdet är snedskrafferat. Skala 1:200.

De översta delarna, ca 0,5 m, av den stratigrafiska sekvensen karakteriserades av tunna lager. I de dokumenterade delarna av den södra schaktväggens östra delar fanns tre nivåer med tunna sandiga lager (K100569-571), som möjligen kan ha varit sättlager till borttagna stenväggningar. Dessa avbröts av en mindre nedgrävning. Efter denna fanns något tjockare och mer lerhaltiga lager (K100563-100564). Möjligen markerade nedgrävningen en gräns mellan vad som varit utomhus i öster och inomhus i väster. Under denna nivå fanns ett upp till 0,3 m tjockt lager med grå sand (K100566), som förmodligen fungerat som utjämnings eller bärlager till den bebyggelse som fanns representerad i de övre lagren. Sammantaget skulle dessa lämningar kunna representera en bebyggelsefas.

Öster om det sektionsskisserade området framkom resterna efter ett stensatt golv (K310), samt ett par syllstenar som begränsade golvet i öster (K294, 302). Det stensatta golvet var ca 0,9 x 0,4 m stort, och bestod av tätt packade 0,15 m stora stenar. Över detta framkom ett mindre parti av ett sotigt sandlager (K327), som bör ha tillkommit när golvet var i bruk. Syllstenarna, som antydde en nordsydligt orienterad vägg, var 0,3 och 0,15 m i diameter stora. Omständigheterna vid schaktningsövervakningen medförde att det inte gick att dokumentera relationerna mellan dessa lämningar och de som påträffats längre västerut. De dokumenterades dock på nivåer (3,2 m ö.h.) som antyder att det skulle varit i bruk samtidigt som byggnadskonstruktionerna något längre västerut.

I det sektionsskisserade området kunde ett närmare 0,3 meter tjockt raseringslager observeras (K100567). Detta innehöll stora mängder tegelskrot med kalkbruk. Möjligen skall även detta uppfattas vara en del av de utfyllnadsarbeten som det tidigare omnämnda sandlagret representerar.

Längs ned påträffades ett sandigt lager med hårt packad knaddersten (K100568). Detta har stora likheter med tidigare observationer i Östergatan (G70:16-17), där den äldsta gatunivån bestod av mindre stenar som packats direkt på bottensanden. Om detta skulle vara korrekt fanns den ursprungliga marknivån på 2,8 m ö.h. Vidare bör raserings- och bärlagren representera förhållandevis omfattande arbetsinsatser för att höja gatunivån och förändra dess utformning.

Liksom i föregående schakt framkom bebyggelselämningar mer än fem meter från den äldsta kända norra begränsningen av kv Magnus Smek. Men till skillnad från omständigheterna där, fanns anslutande gatunivåer. Ur ett sådant perspektiv bör byggnadslämningarna representera friliggande bodbebyggelse, om inte tomtmarksgränsen varit belägen längre norrut.

Schakt 3 (350)

Äldre lämningar i schaktet var förstörda av tidigare markarbeten, följaktligen fanns det inte några arkeologiska lämningar att dokumentera.

Längd: 13,20 x 2,39

Bredd: 1,65 x 2,15

Bottennivå: 2,68– 2,85 m ö.h.

Djup: 1,75

Djup moderna fyllnadsmassor:

Underlaget: -

Fynd: -

Ritning: -

Sektion: -

Schakt 4 (373)

Äldre lämningar var bortgrävda. Enligt utsago från VA-verkets personal förstördes området när man skulle reparera en vattenläcka några år tidigare. Endast schaktets utbredning mättes in och bottenmått togs.

Längd: 8,73

Bredd: 3,51

Bottennivå: 2,2 – 2,7 m ö.h.

Djup: 1,8

Underlaget: -

Fynd: -

Ritning: -

Sektion: -

Schakt 5 (400 och 2662) – preurbana aktiviteter, gatunivåer, grundmurad halvkällarbyggnad

Schaktet hade en oregelbunden form. I söder fanns en östvästlig sträckning som i dess västra del övergick till en huvudsaklig nordsydlig orientering mot S:t Gertrudsgatan, samt tomt nr 110 i de sydöstra delarna av kv Fersen enligt Isbergs Malmökarta. De äldsta uppgifterna om S:t Gertrudsgatan södra delar, är att de var delar av en gränd som ledde in till S:t Gertruds gård (Ljungberg 1960:84; Nielsen 1985a-b). Gården, som omnämns första gången år 1503, omfattades av kapell, prästbostad och gårdsbyggnader. Mot Östergatan, på den västra sidan av S:t Gertrudsgatan, fanns vad som efter kapelltiden benämndes som Jörgen Wilikis stenhushusgård. Själva kapellet låg indraget en bit in på tomten (Nielsen 1982b; Rosborn 1984: 26). Öster om den nordsydliga tvärgatan, i kv S:t Gertrud, fanns en större länga, direkt följd av en smal gränd.

Längd: 17,20 x 16,85 x 1,55

Bredd: 1,72 x 2,99 x 2,38

Bottennivå: 2,67- 3,05 m ö. h.

Djup: 1,62

Underlaget: 2,7 -2,9 m ö.h.

Fynd: Keramik (BlI:1, BlI:4, y vitgods, jydepotta, fajans), fönsterglas, buteljglas, metallföremål, glaserat golvtegel

Djup moderna fyllnadsmassor: 0,4- 0,7

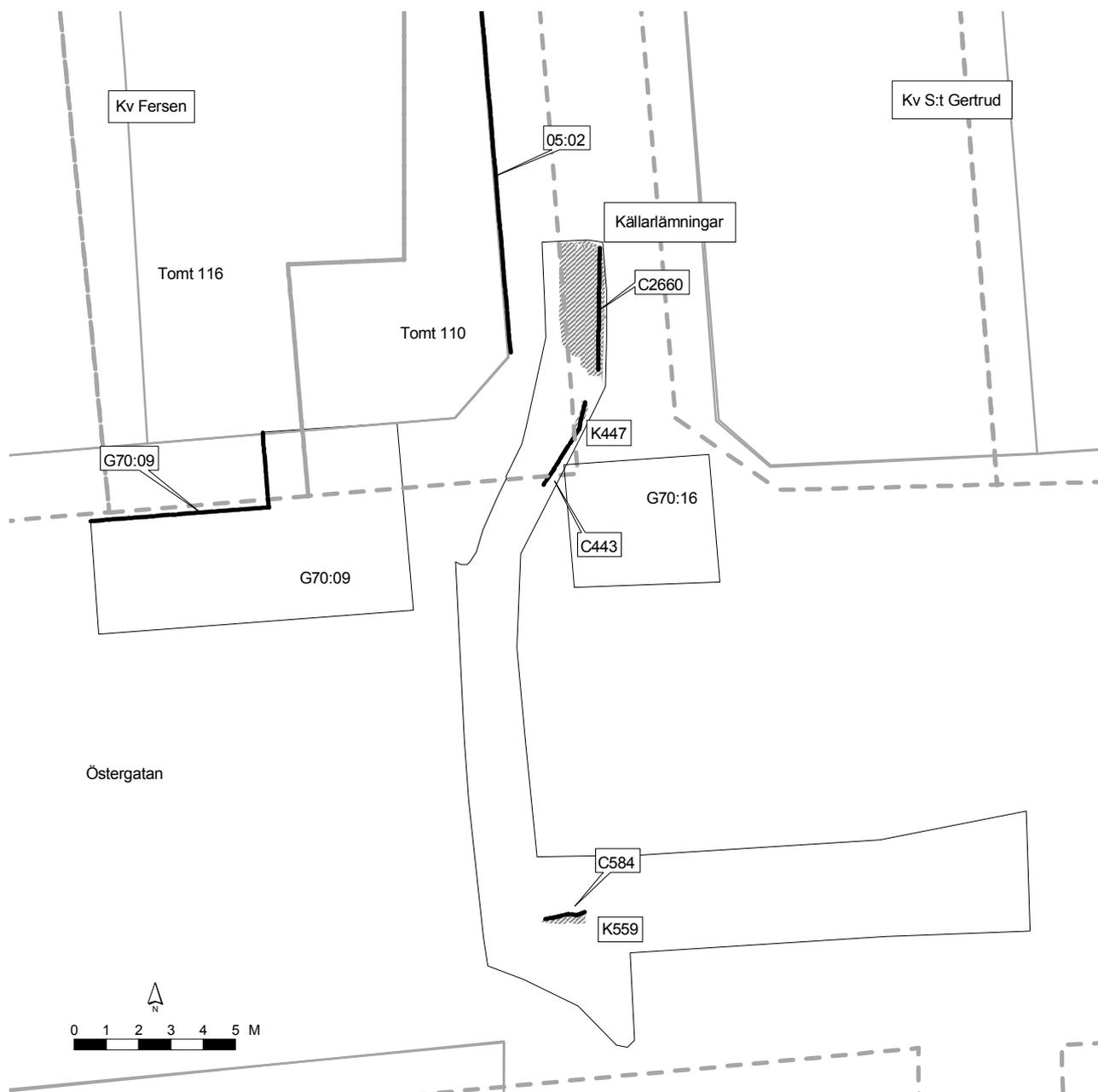
Ritning: 100006

Sektion: 443, 584 och 2660

Lämningar fanns bevarade i den norra delen av den östra schaktväggen, samt i den södra motsvarigheten. I den norra delen av schaktet var bevaringsförhållandena som mest gynnsamma. I dessa delar framkom lämningar efter en grundmurad halvkällarbyggnad. Under denna fanns ett äldre stolphål. I den södra delen fanns ett mindre område med lämningar efter föregångare till Östergatan, samt lämningar från före det att området ianspråktogs som gatumark. Sammanlagt 38 fynd tillvaratogs (jfr tabell 2).

Bottensanden kunde inte dokumenteras. Men vid en tidigare undersökning, som utfördes strax söder om mynningen till S:t Gertrudsgatan, fanns bottensanden på ca 2,8 m ö.h. (Siech 1982). Direkt på denna fanns ett knadderstenslager, vilket var den

äldsta gatubeläggningen. Schaktbotten fanns, förutom i källarbyggnaden, på ca 3 m ö.h.

Figur 6. Schakt 5, etapp 1 (E1:5). Sektionsdokumenterade schaktväggar är markerade med bred svart linje, kulturlagerområdena är snedskrafferade. Heldragen grå linje motsvarar kv Fersen och S:t Gertruds respektive utbredning mot Östergatan. Skala 1:200.

Preurbana aktiviteter och gatunivåer (broläggning?)

I de södra delarna av schaktet framkom äldre lämningar ca en meter under den befintliga marknivån (K559). Bottensanden fanns på nivåer mellan ca 2,7 till 2,9 m ö. h. (svagt sluttande åt väster). Vad som dokumenterades var således de nedre ca 0,45 m av kulturlagersekvensen. Nederst framkom en skålförmad nedgrävning (K100613). Möjligen kan den ha fungerat som härd, eftersom det fanns rikligt med sot och träkol i fyllnadslagret. Ovan denna fanns förhållandevis tjocka (0,1 m) sandiga lager. Mellan de båda nedersta lagren (K100612, 100611) påträffades även ett fragment av ett tunt och kompakt sandlager (K100615). De sandiga lagren bör under sådana omständigheter ha varit sättsandslager till stenväggningar eller motsvar-

ande beläggningar. Det översta lagret (K100611) hade en något annorlunda karaktär. Detta innehöll stora järnklumpar och skörbrända stenar, vilket snarare innebär att det fungerat som bärlager än som sättsand. Genom lagren fanns en neddriven 0,1 m bred stolpe (K100614), vilket antyder att det funnits någon typ av konstruktion ovan mark. Strax norr om det nu aktuella området har två nivåer med förmultnade träläggningar påträffats (Siech 1982). Även om dessa återfanns på lägre nivåer än vad stolpen indikerar, kan det varit fråga om en broläggning. Inga fynd tillvaratogs.

Grundmurat halvkällarhus med bod

I de norra delarna av schaktet framkom ett flertal lämningar efter ett grundmurat halvkällarhus, jämte ett för projektet förhållandevis omfattande fyndmaterial (jfr tabell 2). Delar av denna byggnad har dokumenterats vid minst två tidigare tillfällen (Andersson 1975: G70:09; Kalling 1930: 05:02). Lämningarna var belägna på tomt nr 110 enligt den äldre tomtnumreringen för Malmö stad. På denna plats fanns S:t Gertruds stenhusgård under medeltiden. År 1583 omnämns denna som Jörgen Wilikis stenhusgård (Rosborn 1984: 26). De södra delarna av S:t Gertrudsgatan skall under medeltiden också ha tillhört stiftensens gårdsanläggning (Ljungberg 1960:84).

Bevaringsförhållandena var goda i de östra partierna av de norra delarna av schaktet. Här påträffades tegelmurar endast 0,4 m under markytan, varav de i S:t Gertrudsgatan bevarats. I de västra delarna hade det äldre ledningsschaktet förstört de äldre lämningarna nästan hela vägen ned till schaktbotten. Liknande bevaringsomständigheter kunde även konstateras ett par meter från fasaderna söderut mot Östergatan. I denna del dokumenterades inte bottensanden.

Figur 7. Den östvästligt orienterade tegelmuren, sedd mot öster. Foto: Therese Ohlsson.

Vid mynningen till S:t Gertrudsgatan fanns den mest sydligt belägna delen av de bevarade lämningarna, som huvudsakligen dokumenterades i en sektionsritning, upprättad över den östra schaktväggen (C443; jfr figur 7). Längst ned, ca 3,4 m ö.h., framkom 0,25 m diameter stora naturstenar med flat överyta som varit delar av en stenläggning (K447). Denna var orienterad i nordsydlig riktning, och var belägen i botten av en grund nedgrävning med plan botten (jfr C443). Norr om stenläggningen fanns fragment av en tegelmur, murad i öst-västlig riktning. Bevaringsförhållanden längre västerut i schaktet var bristfälliga. Alla äldre lämningar var förstörda av ledningsschakt. Detta medförde att endast ett fragment av tegelmurens utsträckning i detta väderstreck kunde dokumenteras, att tegelmurens södra ytterliv fanns bevarade. Stenläggningen överlagrades av ett närmre 0,3 m tjockt lager, som innehöll rikligt med raseringskomponenter som tegelskrot (K100606). Från lagret tillvaratogs även glaserat golvtegel. Därefter, upp till de moderna fyllnadsmassorna, vidtog ett ca 0,4 m tjockt parti med tunna fragmenterade och lerhaltiga lager, bitvis avbrutna av sand-

linser med knytnävsstora stenar i överytorna (K100601-605, 100607-610). I ett av de övre lagren påträffades en skärva yngre rödgods (K100602). De tunna- och lerhaltiga lagren liksom nivåskillnaderna i de nedre lagren, visar på att det varit fråga om inomhusmiljö snarare än gatubeläggningar utomhus. Däremot är det pga. av bevaringsförhållandena svårt att avgöra huruvida de byggnadsstrukturer som murarna har tillhört har rivits, eller om nya golv anlagts i dessa.

I de södra delarna av S:t Gertrudsgatan framkom det nordöstra hörnet av vad som med all sannolikhet var samma byggnad. Den östra gavelväggens insida (K2634; figur 8) löpte i nordsydlig riktning längs med den östra schaktkanten, dess tjocklek kunde m.a.o. inte dokumenteras. Väggen, som fanns (finns) bevarad till ca 1,5 m höjd, var grundlagd med upp till tre oregelbundna skift av stora naturstenar. Inkilade mellan dessa fanns mindre naturstenar, samt tegelstenar och tegelbrockor som uppenbarligen återanvänts eftersom det fanns kalkbruk på dessa. Över naturstenarna var väggen uppbyggd av tegel. Gentemot naturstenarna fanns ställvis med kopp- och rullskift, murade i syfte att högre upp på väggen uppnå jämna skiftnivåer. Muren är högre upp ställvis murad i munkförband, men detta är inte konsekvent genomfört. I de norra delarna finns ett murbrott (K2654), som förmodligen gjorts efter det att huset tagits ur bruk. Bevaringsförhållandena vad gäller fogarna är överlag mindre god i murens nedre partier, vilket är förklaringen till att de i dessa delar var djupt insatta (upp till 0,01 m). Över denna nivå föreföll fogarna närmast åsade, speciellt norr om murbrottet. Ner mot naturstenarna finns delar där fogen är tydligt utstruken.

I norr ansluter en öst-västligt orienterad sekundär tvärmur (K2643; figur 9). Den är byggd mot den östra muren, och en tydlig stötfog finns mellan de båda murarna. I den norra tvärmuren har endast ett skift med naturstenar kunnat konstateras (K2742). I övrigt är den uppbyggd av tegel, där fogarna varit utstrukna. I den nedre västra delen fanns en öppning, vars östra del och den nedersta stenen i vad som förefaller ha varit en stickbågig avlastningsbåge. Varken den västra delen eller murens hela tjocklek kunde dokumenteras. Vid undersökningar år 1930 observerades delar av samma mur (Kalling 1930). I dokumentationsmaterialet framgår att öppningen varit en nisch, att dagemuren varit 1,5 sten eller ca 0,4 m tjock samt att det varit fråga om en skalmur (figur 10). Av sektionsritningen framgår även att det funnits ytterligare en öst-västligt orienterad mur ca en meter norröver, och som förmodligen varit norrväggen i det hus vars östvägg tidigare beskrivits (K2634). Grundmuren har varit omfattande, närmare två meter tjock. På denna fanns en dagemur i tegel, två stenar eller 0,6 m tjock, uppförd i skalmur. Hela insidan (södra fasaden) var tegelmurad ända ner till vad som enligt ritningen förefaller ha varit en golvnivå.

Innanför murarna framkom flera lager och en bevarad golvnivå. Lämningsarna förhöll sig till den norra och sekundära muren, och bör således ha tillkommit när denna fanns. Underst fanns en mängd bär- och sättlager till golvet (K2542, 2586=2590, 2603, 2721, 2733). I dessa återfanns kritpips- och fönsterglasfragment, en del från en koppargryta, samt keramik av godstyperna jydepotta, fajans, äldre rödgods och yngre rödgods. Utifrån dateringar av keramikmaterialet kan dessa lager ha tillkommit tidigast under 1600-talet. Golvet hade en kullerstensläggning, ställvis kompletterad av tegelsten (K2466=2703). Längs med den östra väggen fanns en kantkedja med något större stenar (K2304-2330). Över dessa låg två kompakta sotiga lager (K2420, 2534), som kan ha tillkommit då källaren var i bruk. Slutligen dokumenterades två fyllnadslager (K2337, 2346). I dessa tillvaratogs ett kritpipsfragment, en skärva från ett fönsterglas samt en skärva keramik av godstypen yngre rödgods, vilket inte ger någon precis information om när huset revs. Den dokumenterade golvnivån låg emellertid högt upp på vad som bör uppfattas som dagemuren, både vad gäller den primära östmuren och den sekundära väggen i norr. Detta bör betyda att golvet är sekundärt i förhållande till båda väggarna. Dateringarna utifrån fyndmaterialet i lagren avser således en förhöjning av golvnivån i husets källarvåning, inte när huset anlades eller byggdes om.

Figur 8. Den östra gavelmuren, sedd mot öster. I de övre mellersta delarna av bilden syns murbrottet. Fotomontage: Petter Linde. Foto Mona Olsson.

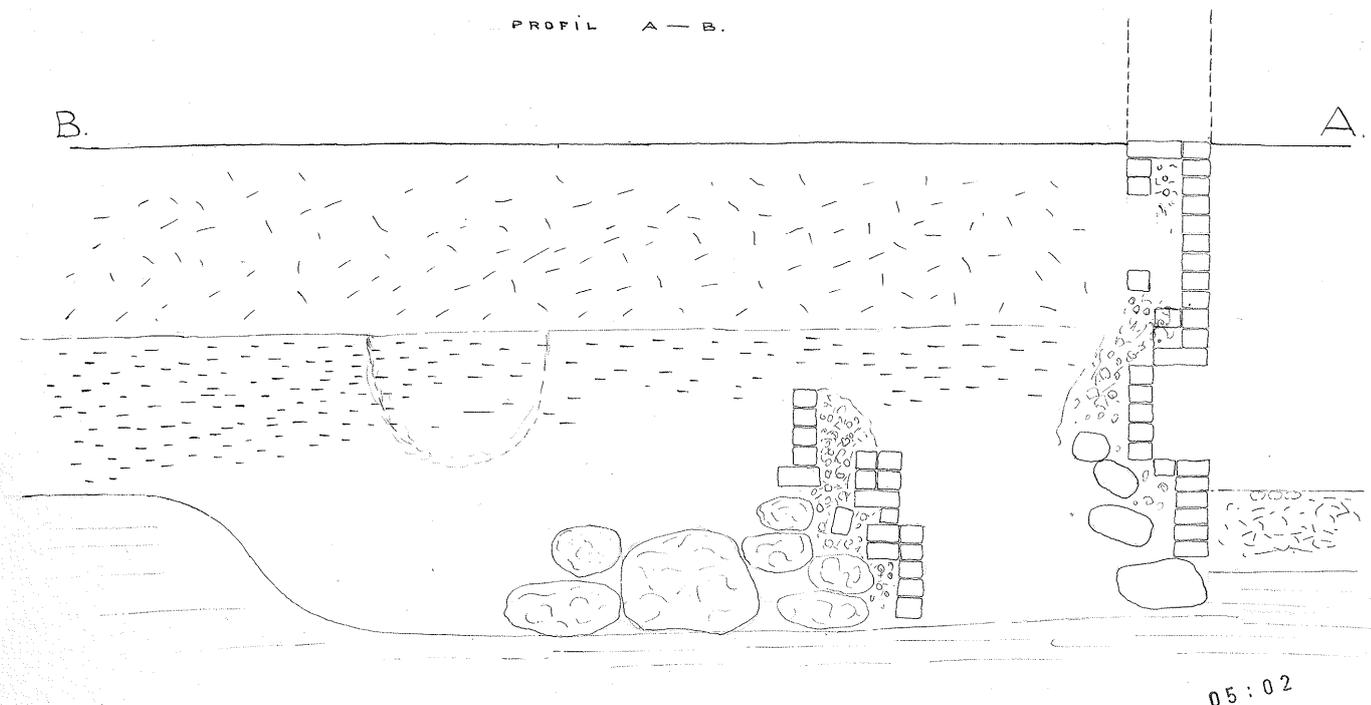
Figur 8. Den norra tvärmuren sedd mot norr. Längst nere till höger syns nischens östra del samt den nedersta stenen i avlastningsbågen. Foto: Mona Olsson.

M. 18875.

TOMT NR 6-7 Kv. N:5 FERSEN

PROFIL A-B.

Figur 10. Sektionsritning av de båda norra murarna, ritad mot öster, i kv Fersen. Upprättad år 1930 av Sten Kalling (arkivnr 05:02).

Delvis under den östra muren, vid hörnet mot den norra tvärmuren, framkom ett stolphål (K2621).

Rester efter en öst-västligt orienterad grundmur har också konstaterats i Östergatan, ca åtta m väster om korsningen gentemot S:t Gertrudsgatan och utanför granntomten nr 116 (Andersson 1975). Cirka två meter av murens södra fasad dokumenterades i en sektionsritning (jfr figur 6). Denna var uppbyggd med en grundmur, varav ett skift med 0,4-0,6 m i diameter stora naturstenar, kunde dokumenteras. Över dessa fanns tre skift av en tegelmur, en sten tjock bevarad, lagt i lerhaltigt bruk och i oregelbundet förband. Norr om muren fanns en stenvägg, dock belägen på en något lägre nivå. Möjligen har denna fungerat som golv. I anslutning till muren, men utan närmare angivelse, tillvaratogs främst keramik av godstypen yngre rödgods, men även ett par skärvor glaserat stengods. I ett tvärschakt över stenväggen återfanns en skärva äldre rödgods tillsammans med två skärvor protostengods. Keramikmaterialet från murens närhet antyder, som äldst, en senmedeltida datering (1500-tal), medan de fåtaliga skärvorna från området i närheten av stenväggen indikerar 1300-tal.

Uppbyggnaden och konstruktionen av muren i Östergatan hade likheter med dem som påträffades i S:t Gertrudsgatan, i synnerhet den sekundära öst-västliga tvärmuren. Om nu utsnittet från Östergatan är representativt för murverket i stort, hade båda endast ett skift av naturstenar och båda var endast en sten tjocka. Det som huvudsakligen skiljer murarna åt är den nivå på vilken de anlades. Östergatamurarna grundlades närmare en meter högre upp än de som fanns i S:t Gertrudsgatan (3,5 gentemot 2,5 m ö.h.). De förstnämnda låg däremot på ungefär samma nivå som den fragmentariskt bevarade tegelmuren och stenväggen vid mynningen till S:t Gertrudsgatan. Nivåförhållandena visar på att de norra murarna var delar av en

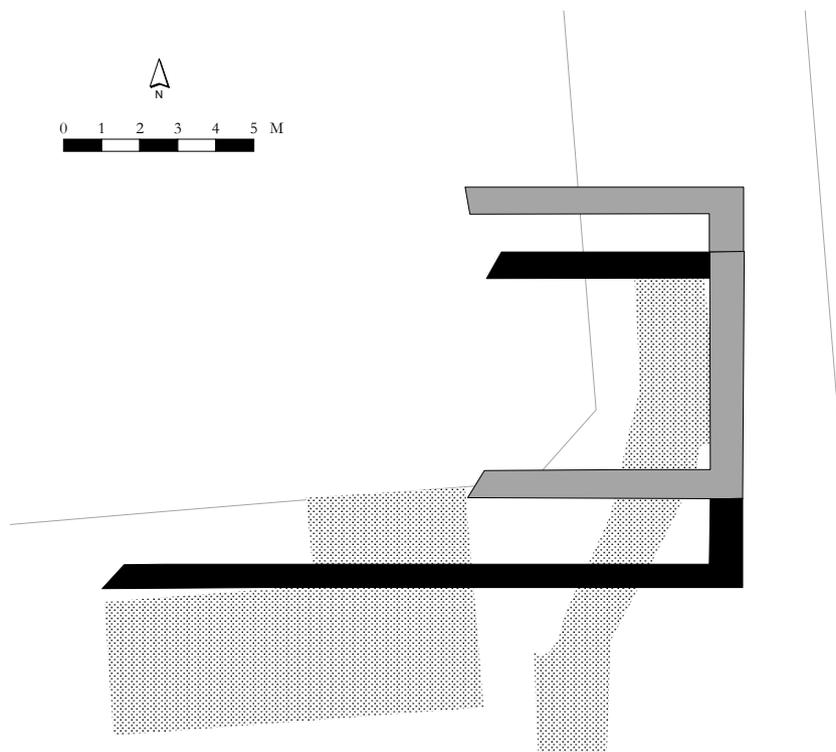
halvkällarkonstruktion, medan Östergatsmurarna härrör från en struktur utan källardel.

Id	Material	Sakord	Typ	Vikt (g)	Antal
2337	Glas	Fönsterglas		2	1
2337	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1750	11	1
2337	Glas	Flaska	Butelj	11	1
2346	Keramik	Kritpipa		8	1
2420	Metall	Pärla	Svårbestämbar	-	1
2542	Keramik	Kärl	Fajans (DI) 1550-1800	13	2
2542	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1600-1850	9	2
2542	Keramik	Kärl	Jydepotta 1550-1850	9	2
2542	Keramik	Kritpipa	Kritpipa	1	1
2542	Keramik	Kärl	Äldre rödgods (BII:1) 1300-tal	30	1
2542	Metall	Föremål		0	1
2542	Metall	Spik		0	1
2542	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1850	2	1
2542	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1850	24	5
2542	Keramik	Kakel		42	2
2542	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1600-1800	9	1
2542	Keramik	Kärl	Rödgods, spjälkat	7	2
2586	Metall	Gryta	Koppargryta, mindre frag.	-	1
2590	Keramik	Kritpipa		2	1
2603	Glas	Fönsterglas		2	1
2603	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1750	33	1
2603	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1800	11	2
2603	Keramik	Kritpipa		1	1
2603	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1600-tal	21	1
2603	Keramik	Kärl	Yngre vitgods 1550-1700	10	1
2603	Keramik	Kärl	Fajans (DI) 1600-1750, möjligen holländsk.	1	1
2603	Keramik	Kärl	Jydepotta 1550-1850	13	1
Totalt				272 g	37 st

Tabell 2. Fyndmaterial som tillvaratagits i källarlagren.

Likheterna och murarnas belägenhet talar för att de tillhört en och samma byggnad. De stratigrafiska iakttagelserna i S:t Gertrudsgatan visar dock på att det skulle kunna vara fråga om ett konglomerat av äldre- och nyuppförda byggnadsdelar som vid en viss tidpunkt byggts ihop till en och samma struktur. Möjligen är den norra tvär-muren i S:t Gertrudsgatan och Östergatsmuren delar av denna förändring, vilket då skulle innebära att östmuren tillhört en äldre byggnad, förslagsvis tillhörande S:t Gertrudsstiftelsen, som inkorporerats i nybyggnationen. När detta har skett är p.g.a. av källmaterialets fragmentariska karaktär svårt att avgöra. Men om de fynd som påträffades intill Östergatsmuren är representativa, bör ombyggnationerna ha ägt rum under 1500-talet, då Jörgen Wilikis var innehavare.

Om hypotesen att murarna varit delar av en och samma byggnad stämmer, skulle detta innebära att denna haft en utbyggnad eller korridor längs med Östergatan (jfr figur 11). Möjligen kan det ha varit fråga om en arkadkonstruktion av den typ som föreslagits gällande Tunnelkomplexet vid Adelgatan (Rosborn 1987). I annat fall kan lämningarna representera en bodutbyggnad. Från arkaden och/eller boden förmedlades tillträde till halvkällaren och övriga utrymmen i byggnaden. Byggnaden skulle utifrån sådana omständigheter ha varit längsställd gentemot Östergatan och minst ha omfattat de båda tomterna 110 och 116. Dessa omständigheter indikerar att huset, i likhet med det i grannkvarteret belägna Kuntzehuset, haft åtminstone två separata lägenheter (jfr Rosborn 1984: 26).

Figur 11. Rekonstruktion av utbredning av påträffade murar i Östergatan samt i det sydöstra hörnet av kv Fersen. Svart skraffering motsvarar husets utbredning från och med 1500-talet. Grå skraffering anger utbredning av äldre murverk. Skala 1:200.

Schakt 6 (462 och 979) – tvärgata, gräns mot kvartersmark, bebyggelse, gatunivåer

Schaktet var beläget i de södra delarna av Östergatan, mitt emot Caroli kyrka, och löpte i öst-västlig riktning. Äldre lämningar fanns bevarade i schaktväggarna i de mellersta och östra delarna av schaktet. I de sydöstra delarna fanns även ett mindre område med bevarade kulturlager (K983). Fyra sektionsritningar upprättades; två mot norr (C620, 1543) och två mot söder (C618, 987). Sammanlagt nio skärvor keramik tillvaratogs. Kulturlagertjockleken uppgick som mest till 1,1 m (jfr C620), och de moderna fyllnadsmassorna var 0,8 m tjocka. Bottensanden dokumenterades på 2,7 till 2,9 m ö.h.

Längd: 8,65

Bredd: 2,80

Bottennivå: 2,38–2,56 m ö.h.

Djup: 1,9

Djup moderna fyllnadsmassor: 0,8

Underlaget: 2,7 – 2,9 m ö.h.

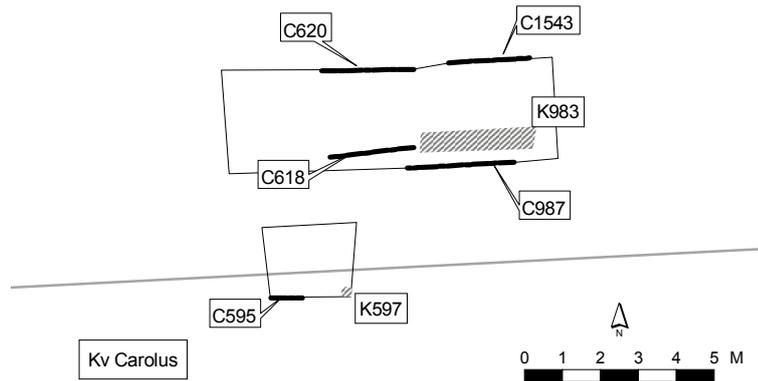
Fynd: Keramik (Bl, Bl:1 & Cl)

Ritning: 100005, 100659 och 100683

Sektion: 618, 620, 987 och 1543

Området vid den södra schaktväggen

Lagren i och vid den södra schaktväggen bar spår efter bebyggelse i form av mer riklig förekomst av raseringskomponenter (tegelkross, träkol, sot). I den västra delen (av den del som dokumenterades; C618) fanns jämna skift med 0,1-0,2 m tjocka sandiga lager. Mot bottensanden fanns ett lager med grusig sand (K100600). Över detta fanns ett brunt humöst lager (K100599), som möjligen kan ha varit en vegetationshorisont, och i sådana fall bör ha tillhört perioden före stadstiden. Detta täcktes av ett tunt sandlager (K100598), möjligen en form av sättsand till en borttagen stensättning eller broläggning. Därpå följde två tämligen tjocka bärlager, var det övre innehöll rikligt med raseringskomponenter (K100596). På detta fanns en ny sättsandsnivå (K100595). Avslutningsvis fanns ett 0,05 m tunt lager med gul lera (K100594), förmodligen ett golv.

Figur 12. Schakt 6 och 7, etapp 1 (E1:6-7). Sektionsdokumenterade schaktväggar är markerade med bred svart linje, kulturlagerområdena är snedskrifferade. Heldragen grå linje motsvarar kv Carolus utbredning mot Östergatan. Skala 1:200.

Längre österut var stratigrafin mer komplex (jfr C987). Nederst antyds en svagt sluttande svacka (botten 2,7 m ö.h.) i ursprungsterrängen, vilket högre upp i stratigrafin gett upphov till en del sättningar. Denna svacka var täckt av ett knadderstenslager (K100197), förmodligen en gatubeläggning, som ställvis mot botten även innehöll en del djurben (inte tillvaratagna). På denna fanns ett lager med sättsand (K100196). I lagret påträffades sammanlagt åtta skärvar keramik av godstyperna äldre rödgods och protostengods, vilket antyder en äldsta tillkomst till 1300-tal (jfr Brorsson nedan). Efter detta följde ett nytt tämligen tjockt (0,2 m) bärlager (K100195, 100201). Eftersom beläggningarnas utbredning begränsades av svackan, och var belägna på en lägre nivå än motsvarande lager längre västerut, kan de möjligen utgjort delar av en nordsydligt orienterad gränd som mynnat ut i Östergatan. Alternativt kan omständigheterna förklaras av att den äldre gatubeläggningen endast bevarats i svackan.

Lagren i svackan har något längre västerut grävts bort (K100193), vilket visar på att placeringen av gatan förändrats eller att den tagits ur bruk. I schaktväggen hade nedgrävningen en långsträckt öst-västlig riktning och plan botten. Möjligen representerar detta längdsnittet en ränna eller dike. Fyllnadslagret (K100194) och det påföljande lagret (K100192) innehöll förhållandevis rikligt med raseringskomponenter (även slagg) och var tämligen tjocka (0,2-0,3 m). Det fanns inga tecken på att nedgrävningen stått öppen under längre tid (tunna avsatta lager eller hårdgjord botten), eller att det funnits någon trampyta mellan lagren, vilket indikerar att lagren har påförts under ett och samma arbetsföretag, möjligen för att utjämna svackan. På detta fanns sedan två bärlager (K100190-192) som har motsvarigheter längre västerut i schaktet (K100595, 100596). I ett av dessa tillvaratogs en skärva yngre svartgods.

Området vid den norra schaktväggen

I de östra delarna (C1543) bestod den stratigrafiska sekvensen av jämna 0,1–0,15 m tjocka sandiga och grusiga lager. Vissa lager innehöll visserligen träkol och sot, men överlag saknades inslag av raseringskomponenter. Nederst mot bottensanden fanns den karakteristiska äldsta gatubeläggningen i form av knaddersten (K100284). På detta låg ett kompakt tramlager (K100282). Därefter följde intervaller med bär- och sättsandslager (K100275-281). Förutom den nedersta knadderstenslagret framkom inga ytterligare gatubeläggningar.

Längre västerut var stratigrafin annorlunda. De äldsta gatulagren (K100587, 100589-590, 100592) hade i väster grävts bort (K100593). Nedgrävningen hade skålformad botten, raka kanter och var tämligen djup (0,5 m), men eftersom det inte gick att fastställa dess planform, är den svår att funktionsbestämma. Däremot förändrades lagerbilden västerut. Efter nedgrävningen fanns tunna lager, där vartannat innehöll rikligt med organiskt material och vartannat tämligen ren sand eller knaddersten (K100582-586). Dessa lämningar gav intryck av att ha varit golvnivåer i en byggnad, snarare än gatunivåer. Över dessa lager tilltar en stratigrafi som visserligen

innehåller tunnare lager med större inslag av raseringskomponenter, men som i hög utsträckning påminner om förhållandena längre österut (intervaller med bär- och sättsandslager). Om det tidigare funnits en byggnad på platsen, indikerar lagerbilden att denna raserats och ersatts av gatunivåer. Ett av de översta lagren (K100575) innehöll dock rikligt med gammalt trä, vilket kan betyda att det funnits en träbroläggning på gatan.

Schakt 7 (614) – Tomtmark, bebyggelse

Schaktet var beläget norr om Caroli kyrka och hade en närmast kvadratisk utformning. I den norra delen av schaktet fanns endast moderna fyllnadsmassor, men i den södra framkom ett mindre område med äldre kulturlager (K597). En sektionsritning upprättades av den västra delen av den södra schaktväggen (C595). Bottensanden kunde inte dokumenteras och det tillvaratogs inte några fynd.

Längd: 2,33

Bredd: 1,90

Bottennivå: 2,92 – 2,99 m ö. h.

Djup: 1,46

Djup moderna fyllnadsmassor: 0,95

Underlaget: -

Fynd: -

Ritning: 100004

Sektion: 595

I de sydöstra delarna framkom syllstenar (K100630). Bland de moderna fyllnadsmassorna fanns stenar av samma storlek och form, vilka troligen har härrört från den aktuella syllen. Stenen låg i ett gult kompakt lerlager (K100625), som antingen fungerat som syllfodring eller varit delar av ett golv. Över denna nivå fanns förhållandevis tunna lager som innehöll rikligt med raseringskomponenter (K100619-622). I lagren fanns en del slaggprodukter, som möjligen härrör från de aktiviteter som ägt rum i de anslutande tomterna. Under golvnivån hade lagren en annan karaktär, och kan ha varit gatumark. Ett av lagren kan möjligen ha varit en knadderstensläggning (K100627). Att byggnaden anlagts på det som tidigare varit gatumark är ett starkt vägande skäl till varför den bör kategoriseras som en bod.

Ettapp 2 – Från kv. S:t Gertrud till Drottningtorget

Schakten var belägna i de mittersta delarna av Östergatan, från kvarteren S:t Gertrud och Carolus i väster till Drottningtorget och kvarteret Österport i öster. De östligaste delarna tangerar området för stadens östra porttorn, Österport, och den östra vallgraven (jfr ovan; Rosborn 1981, 1984: 39). Stadsporten omnämns första gången år 1435 och skall ha funnits fram till slutet av 1500-talet (jfr Rosborn 1981: 12ff). Under 1600-talet anlades ett nytt bastionbaserat försvarssystem runt Malmö (Malmös kartor 2003). Detta innebar bl.a. att Österport flyttades söderut, till det som idag är de södra delarna av kv. Österport. Arkeologiska undersökningar har kunnat påvisa att arbetena med det nya porttornet färdigställdes först under 1670- och 1680-talet (Ingwald 2007). Vallgraven anlades redan under 1300-talet, och löpte parallellt med och ca 15 m öster om Norregatan i nordsydlig riktning (Andersson 1982). I avsnittet finns tre äldre hus som kan fastställa kvarterersgränserna vid tiden för byggnationerna. Detta gäller Östergatans gräns mot kv. S:t Gertrud som anges av Niels Kuntzes hus, uppfört under 1530-talet (Rosborn 1984:26). Likaså kan begränsningen söderut gentemot kv Carolus fastställas av de Thottska- och Diedenska husen, uppförda år 1536 respektive slutet av 1500-talet (Bager 1971: 342ff; Rosborn 1981).

Bevaringsförhållanden

I åtta av de nio schakten framkom äldre lämningar; varav fem med både kulturlagerområden och lämningar i schaktväggarna (schakt 3, 6-9), samt tre med endast det senare (schakt 1-2, 4). Kulturlagerområdena var mestadels små, fragmenterade och med begränsad omfattning. I de delar där det fanns äldre lämningar var djupet på de moderna fyllnadsmassorna mellan 0,3 och 1,3 m. Kulturlagerdjupen uppgick mestadels till ca en meter. I de mest fragmenterade delar fanns endast 0,8 m bevarade, medan djupet som mest var 1,6 m (schakt 6). Fyndmaterialet bestod huvudsakligen av keramik från perioden högmedeltid till tidigmodern tid (BI, BII:1, BII:4, CI, CII). I tre av schakten var bevaringsförhållandena mer gynnsamma än i de övriga (schakt 6, 8-9). I dessa fanns förhållandevis stora kulturlagerområden (ca 18 m²), men som, möjligtvis med undantag av omständigheterna i schakt 9, endast utgjorde mindre andelar av de uppschaktade ytorna. I dessa schakt tillvaratogs 125 fynd från i huvudsak olika gatulager, medan endast enstaka fynd påträffades i de övriga schakten.

Bottentopografi

Nivån på bottensanden dokumenterades i sex av schakten. I väster låg denna nivå mellan 2,4 till 2,6 m ö.h. (schakt 1, 3), dvs. 0,2 m under nivåerna i de östra delarna av föregående ettapp. Längre söderut uppmättes bottensanden på ännu lägre nivåer (2,16 till 2,3 m ö.h.). Österut fortsatte nivåerna att minska. Vid korsningen mot Bagers- och Kattesundsgatorna dokumenterades värden på 2,1 m ö.h. (schakt 6), och vid Drottningtorget och Norregatan på mellan 1,4 och 1,8 m. ö.h. (schakt 8, med det lägre värdet i mynningen av Norregatan söderut).

Detta stämmer med tidigare iakttagelser. I de västliga delarna av ettappområdet uppmättes bottensanden på 2,4 m ö.h. (Romberg 1976; Wilhelmsson 1978). I ett fall finns notiser om avvikande värden, där bottensanden återfunnits 0,4 m lägre (Rosborn 1974a). Värdena i schakten vid Drottningtorget är låga i förhållande till de som uppmätts längre norrut. I de sydvästra delarna av torget fanns bottensanden på mellan 2,2 och 2,5 m ö.h. (Andersson 1982; Almqvist 1995). Detta skulle kunna indikera att det funnits en svacka i terrängen där Norregatan mynnar i Östergatan, och att det funnits en stigning mot såväl nordost som västerut.

Preurbana aktiviteter

I de västligaste delarna av ettappområdet (schakt 1) fanns lämningar som indikerar aktiviteter från perioden före stadsplanläggningen. Dels påträffades keramikskärvor från gods som producerades under högmedeltid (BII:1) i ett vegetationslager (K100380, m.fl.). Detta var i sin tur överlagrat av ett sandlager utan inslag av kulturkomponenter, vilket skulle tala för att området blivit översandat till följd av att det varit obebyggt. Dels framkom resterna efter en huskonstruktion (K100392 m.fl.), som var anlagt direkt på detta vegetationslager. Detta skulle kunna betyda att huset

antingen varit delar av en preurban marknadsbebyggelse av säsongsmässig karaktär, eller att det varit en del av friliggande bodbebyggelse under den allra äldsta stadstiden. I Drottningtorgskorsningen (norra delarna av schakt 8) framkom rester av ett flertal aktivitets- eller markytor som skars av en större nedgrävning (K100219-225). Dessa var belägna på nivåer som ett tiotal meter österut motsvaras av marknadsaktiviteter, uttryckta genom fisksorteringsgropar (lerbottnar), gropar och härdar (jfr Andersson 1982). Efter att gropen fyllts igen påförts ett omfattande lager (K100215), som längre österut motsvaras av de markarbeten som innebär att området stadsplanläggs.

Gatkonstruktioner

Rester efter gator fanns i samtliga schakt med äldre lämningar. Till skillnad från förhållandena i schakten upptagna i den första etappen, fanns det möjligheter att i två fall göra mer generella tolkningar av markanvändandena och att datera vissa av lämningarna (schakt 6, 8). Lämningarna bestod av jämna sekvenser med sandiga- och grusiga lager, som fungerat som väldränerande bär- eller sättsandslager. Ställvis var lagren humösa och/eller hade visst organisk innehåll. I några av de lager som var belägna längst ned mot bottensanden fanns inslag av träflis. Gödsel, liksom inblandning av raseringskomponenter, förekom huvudsakligen i de övre delarna av sekvenserna.

Den äldsta gatubeläggningen bestod av tätt packad småsten (knadder) som anlagts direkt på bottensanden. Denna kunde konstateras på flera platser längs med Östergatan (schakt 2-4, 6-8), samt i de norra delarna av Norregatan (södra delen av schakt 8). I ett av schakten framkom högmedeltida keramik (BII:1, CI) vilket indikerar att antingen gatan anlagts eller brukats under perioden 1200- till 1300-tal. Gatubeläggningens rumsliga utbredning, en ca 150 m lång sträcka, bör innebära att det varit ett samordnat arbetsföretag som omfattat flera hushåll. Med hjälp av rumsliga samband, nivåer samt lagrens komposition och innehåll har ytterligare sådana större arbetsföretag kunnat identifieras i de schakt som hade bäst bevaringsförhållanden (schakt 6, 8). I de västra av dessa (schakt 6) överlagrades den äldsta gatunivån av bär- och sättsandslager, som inte kunde identifieras som övergripande aktiviteter (p.g.a. bevaringsförhållanden och frånvaro av raseringskomponenter eller motsvarande innehåll). Men över dessa, under 1500-talet, anlades ytterligare en knadderstensbelagd gatunivå (gatunivå B; jfr figur 18). Därpå följde en nivå med bärlager som innehöll rikligt med raseringsmaterial, och som förmodligen dithörts under 1600-talet (bärlager C). I det östra av de båda schakten (schakt 7) tyder förhållandena på att ytterligare en gatunivå (jfr gatunivå B i figur 23) anlagts före 1500-talets dito (gatunivå D). Dessutom kunde ytterligare övergripande arbetsföretag identifieras i form av bärlager som konstruerats under 1500- och 1600-talen (bärlager C, E).

Förutom knadderstensbeläggningar fanns bevarad kullerstensbeläggning i två av schakten (schakt 8-9), förmodligen tillkomna under 1600-talet (K701, 100514). Men liksom på otaliga andra fall fanns vad som förefallit vara sättsandslager till gatubeläggningar som tagits bort (jfr etapp 1). I övrigt finns indikationer att det funnits en broläggning i de östra delarna av Östergatan, närmast Österport (K653).

I Drottningtorgskorsningen gjordes omfattande markarbeten under 1600-talet (jfr bärlagernivå E i schakt 8; K639, 918 i schakt 9). Dessa bör ha utförts som en del av anläggandet av ett nytt befästningsverk runt staden, med bastioner, vallgravar och en ny östlig stadspport. Den rikliga förekomsten av byggnadsmaterial i lagren bör ha kommit från rasering av bebyggelse, bl.a. det medeltida Österport.

Bodbebyggelse

I två av schakten framkom lämningar efter bodbebyggelse (schakt 2, 6), som karakteriseras av att de över- och/eller underlagrades av gatulager. Samtliga bör utifrån dess placering i förhållande till kvartemarken ha varit friliggande på gatan. Möjligen skall den tidigare omnämnda huslämningen (schakt 1) kategoriseras som bod (jfr ovan).

I det västra av de båda schakten påträffades rester efter ett lergolv (K100232). Tyvärr medgav de fragmentariska bevaringsförhållandena inte vidare tolkningar vare sig av utbredning, konstruktion eller datering. I det västra schaktet var förhållandena något mer gynnsamma. Här hade boden ett nedgrävt golvparti, likaledes bestående av lera (K1121). Utifrån stratigrafiska förhållanden bör denna ha anlagts och använts

någon gång under perioden från 1300-tal till 1500-tal. Strax innanför Österport (schakt 7) påträffades även en brunn (K1547) mitt i gatan, vars enda tidsangivelse är att den lagts igen före 1600-tal.

Kvartersbebyggelse

Resterna efter ett halvkällarhus påträffades i de södra delarna av Bagersgatan (schakt 7). I området har tidigare en grund till en tegelmur, med en bredd av en tegelsten, dokumenterats (Romberg 1976). Att döma av raseringsmassorna i fyllnadslagren och en plundringsskrap bör källarväggarna ha varit grundmurade, samt relateras till de tidigare iakttagelserna. Förutom storstenstegel framkom inga daterande fynd.

Schakt 1(1034) – Preurbana aktiviteter, friliggande bodbebyggelse, gatunivåer

Schakt 1 löpte tvärs över Östergatan i nordsydlig riktning. Hela schaktet upptogs av det gamla VA-schaktet. Äldre lämningar kunde i huvudsak konstateras i schaktväggarna. I den södra änden fanns en ca 0,75 x 0,25 m stor yta med bevarade äldre kulturlager (K1057). Tre sektionsritningar upprättades, som omfattar de västra och östra schaktkanterna (C1045, C1055) på motsstående sidor, samt den södra (C1051) som även omfattar den bevarade kulturlagerytan). Som mäktigast var kulturlager-tjockleken 1,2 m. Djupet på de moderna fyllnadsmassorna var, där det fanns äldre lämningar, mellan 0,6 och 0,7 m. Två skärvor keramik av godstypen äldre rödgods tillvaratogs i de södra delarna av den västra schaktväggen (K100378). Nivån på bottensanden fanns under schaktets nederdel, men provtagningar med markundersökningskäpp antyder att denna borde återfinnas på nivåer mellan 2,4 till 2,5 m ö.h.

Längd: 11,80 m

Bredd: 1,35 m

Bottennivå: 2,45 m ö.h.

Djup: 1,55 m

Djup moderna fyllnadsmassor: 0,5–0,6 m

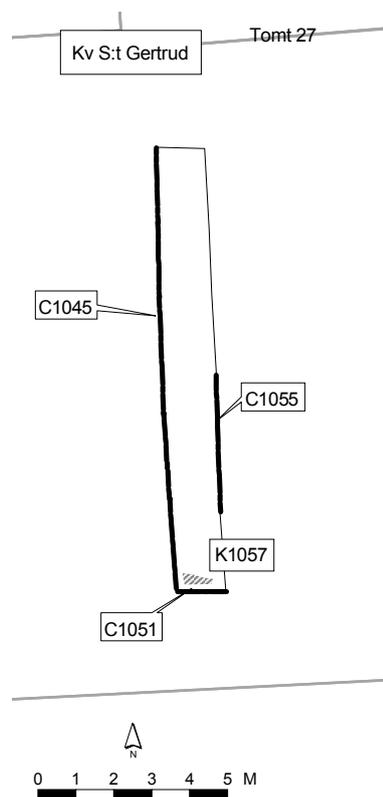
Underlaget: nej (2,4–2,5 m ö.h.)

Fynd: Keramik (BII:1)

Ritning: 100656, 100662 och 100664

Sektion: 1045, 1051 och 1055

Inmätta kontexter: 1057

Figur 13. Schakt 1, etapp 2 (E2:1). Sektionsdokumenterade schaktväggar är markerade med bred svart linje, kulturlagerområdet är snedskräfferat. Skala 1:200.

Stratigrafin i schaktet var i huvudsak likartad. Nederst mot vad som kan förmodas vara bottensanden (provtagning med markundersökningskäpp), fanns spår efter ett vegetationsskikt (K100380=100406=100415). I ett av dessa lager påträffades två keramikskärivor av godstypen äldre rödgods, daterad till perioden från 1200 till 1400 (jfr Brorsson denna volym). Över detta fanns 0,1–0,2 tjocka lager med i huvudsak ren sand. I de västra och södra delarna fanns strimmor med järnutfällning som skulle kunna betyda att marken legat öppen och successivt blivit översandad (K100380, 100405). Ett lager som kan ha varit ett vegetationsskikt i de sydvästra delarna av schaktet talar också för detta (K100378). Men i den sydöstra schaktväggen fanns inslag av tegelkross (K100411), som talar för att sanden blivit påförd. Endast i den södra schaktväggen kunde ett knadderstenslager beläggas på sandlagren (K100404). Det finns således inte några indikationer, vilket konstaterats på andra platser längs med Östergatan, att en knadderstensbeläggning lagts direkt på bottensanden. Istället tyder lagerbilden antingen på omfattande anläggningsarbeten, där marken beretts och sannolikt nivellerats med bärlager före det att själva gatubeläggningen lagts på (om nu den knadderstensbeläggning som framkom i de södra delarna av schaktet skulle vara borttagen i de övriga delarna), eller på att marken legat öppen och blivit översandad.

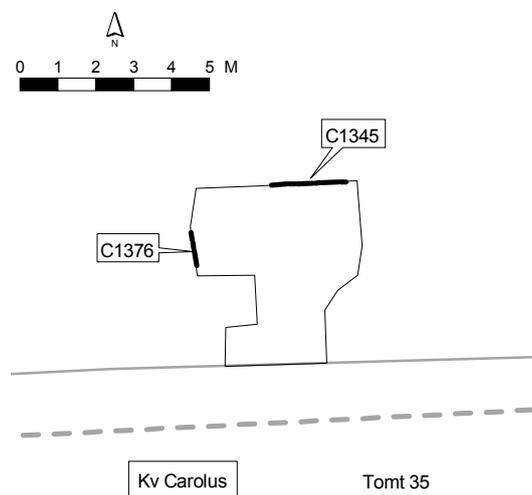
I de norra delarna av den västra schaktväggen (jfr C1045N) fanns en avvikelse i den annars gängse stratigrafin. Direkt på vegetationsskiktet (K100393) fanns ett 0,15 m tjockt lager med kompakt gul- och bitvis bränd lera (K100392), vilket bör ha fungerat som ett golvlager. Över detta fanns ytterligare ett lerlager (K100391), som förefaller ha varit en lagning av golvet. Utifrån lämningens representation i schaktväggen går det inte att fastställa om lagret ligger i botten av en nedgrävning med helt vertikala kanter, eller om de intilliggande bärlagren (K100394-395) anlagts upp mot en borttagen stående struktur (vägg). Bottennivån följer emellertid det underliggande vegetationsskiktet, och är m.a.o. inte nedgrävd i detsamma, vilket tyder på att de intilliggande bärlagren anlagts först senare. Stämmer denna hypotes har byggnaden anlagts före eller under den allra äldsta stadstiden. Byggnadens södra begränsning är belägen ca fyra m från vad som var gränsen mellan gatu- och tomtmark under början av 1500-talet (dvs. den södra fasadnivån på Niels Kuntzes hus; jfr Rosborn 1984: 26). Detta skulle kunna betyda att byggnaden utgjort en bod som haft en betydligt större utbredning på den allmänna gatumarken än vad man tidigare trott vara möjligt. Ett annat alternativ är att gatan varit smalare och gränsen mot tomtmarken funnits längre söderut än vad som var fallet under tidpunkten för anläggandet av Kuntzehuset. Men lagerbilden över byggnadslämningarna tyder på att området växelvis fungerat både som gata och bebyggelseyta, vilket talar för en tredje alternativ tolkning; att det funnits bodar belägna på gatumarken, utan fysisk kontakt till anslutande byggnader belägna på tomtmark.

Över bodnivån fanns omväxlande grusiga sandlager (K100375, 100383, 100387, 100390) och lerlager (K100374, 100384, 100388-389). Ett av bärlagren, identifierades med hjälp av karakteristiskt innehåll av tegelkross och träkol samt nivå, kunde påvisas i samtliga dokumenterade schaktväggar (K100375, 100387, 100402). Rimligen bör dessa ha anlagts som en följd av gemensamma och förmodligen även storskaliga arbetsföretag. Det fanns inga spår efter beläggningar, men lagren bör ha representerat två olika gatunivåer.

Schakt 2 (1332) – friliggande bodbebyggelse, gatunivåer

Schaktet hade oregelbunden form, och var beläget i de södra delarna av Östergatan, invid ingången till Caroli City (tomt nr 35 enligt Isbergs Malmökarta). Äldre lämningar kunde konstateras i delar av de norra och västra schaktväggarna, där två mindre sektioner upprättades (C1345, 1376). För övrigt var området upprävt och omgrävt under modern tid. Bottensanden fanns på en jämförelsevis låg nivå (2,16–2,3 m ö.h.), vilket kan betyda att det funnits en svacka i ursprungsterrängen i det aktuella området vid schaktet. Inga fynd påträffades. På de platser där det fanns äldre lämningar i schaktväggarna var kulturlagren mellan 0,8 och 1,1 m tjocka. Djupet på de moderna fyllnadsmassorna uppgick till 0,7 m.

Längd: 4,85 m
Bredd: 1,80–4,40 m
Bottennivå: 2,0 m ö.h.
Djup: 2,15
Djup moderna fyllnadsmassor: 0,7 m
Underlaget: 2,16–2,29 m ö.h.
Fynd: -
Ritning: 100660 och 100663
Sektion: 1345 och 1376

Figur 14. Schakt 2, etapp 2 (E2:2). Sektionsdokumenterade schaktväggar är markerade med bred svart linje, Streckad bred grå linje motsvarar tomtgränser enligt Isbergs karta från 1875. Heldragen grå linje nuvarande kvartersgränser. Skala 1:200.

I de västra delarna av schaktet (jfr C1376) återfanns den sedan tidigare kända äldsta gatubeläggningen, i form av en knadderstensbeläggning direkt på bottensanden (K100237). På denna följde ett gödselbemängt kompakt lager (K100236) och två sandlager (K100234-235). Iakttagelser i andra äldre gator i Malmö (jfr Heimer m.fl. 2007), har visat på att gödsel är vanligt förekommande i bärlager till vägbeläggningar. Sandlagren bör under sådana omständigheter fungerat som sättsand, och då representera två olika gatunivåer. Över dessa förändrades lagerkompositionen. Här vidtog ett lerigt lager som innehöll raseringskomponenter (tegelkross, träkol; K100233), åtföljt av ett ca 0,06 m tjockt lerlager (K100232) som eventuellt kan ha fungerat som golv. Tolkningen är svagt underbyggd då inga andra verifierande lager eller konstruktioner fanns i närheten, samt beroende på de dåliga bevaringsförhållandena. Däremot understöds uppfattningen av raseringskomponenter i såväl de ovan- som underliggande lagren. Lerlagret låg på en nivå kring 2,80 m ö.h. Den underliggande knadderstengatan torde dock innebära att bebyggelsen varit av bodkaraktär (dvs. legat på gatumark). Sekvensen avslutades uppåt av kompakta humösa och sandiga, med ringare inslag av tegelflis (K100228-229). Lagren är svåragnosticerade, men det faktum att de var kompakta bör betyda att de antingen varit utsatta för ett jämnt tryck eller anlagts sådana. I vilket fall torde de ha fungerat som bärlager, men om detta varit till gatubeläggningar eller ytterligare bebyggelse är svårt att bedöma.

Vid schaktets norra begränsning var både bevaringsförhållandena och arbetsmiljön sämre (jfr C1345). I botten av schaktet, bottensanden kunde ej dokumenteras, fanns ett lager med organiskt innehåll (K100241). I de övre delarna fanns ett lager med lerfläckar och träkol (K100239). Dessa avvek från omkringliggande betydligt renare sandlager. I detta sammanhang framstår de som bärlager till olika gatunivåer snarare än till bebyggelse.

Schakt 3 (1020) –gatunivåer

Schaktet var orienterat i öst-västlig riktning, och låg utmed Östergatans södra trottoar, invid tomt nr 36 enligt Isbergs Malmökarta. Ett avlångt område med bevarade äldre kulturlager påträffades i mitten av schaktet (K1387). Kulturlager, 1,3 m djupa, fanns också bevarade i ett smalt parti (0,5) i den östra schaktväggen. En sektionsritning upprättades för att dokumentera dessa lämningar (C1024). I detta område var de moderna fyllnadsmassorna 0,4 till 0,5 m tjocka. Bottensanden fanns på 2,4 m ö.h. Från lämningarna tillvaratogs tre skärvor keramik av godstyperna äldre rödgoods och protostengods (jfr Brorsson nedan).

Längd: 7,80 m

Bredd: 2,00 m

Bottennivå: 2,05 m ö.h.

Djup: 1,93

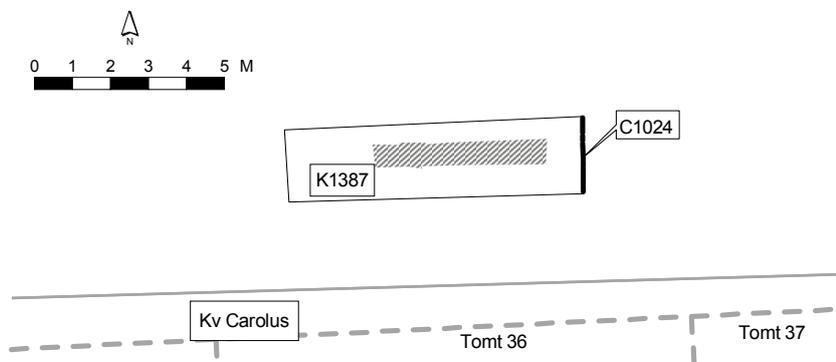
Djup moderna fyllnadsmassor: 0,4 m

Underlaget: 2,45-2,5 m ö.h.

Fynd: Keramik (BII:1, CI)

Ritning: 100657

Sektion: 1024

Figur 15. Schakt 3, etapp 2 (E2:3). Den sektionsdokumenterade schaktväggen är markerad med bred svart linje, kulturlagerområdet är snedskrafferat. Utbredningen av tomterna 36 och 37 i kvarteret Carolus mot Östergatan är markerade med streckad bred grå linje. Skala 1:200.

I det planundersökta området kunde tre nivåer med knadderstensbeläggningar dokumenteras (K1008, 1012, 1016). Dessa hade motsvarigheter i den östra schaktväggen (K100256, 100261-262). Den äldsta nivån låg direkt på bottensanden (K1016, 100262), som utan mellanliggande lager avlöstes av ytterligare en stenlagd nivå. I det senare framkom en keramikskärva från en kanna tillverkad i godstypen yngre rödgoods, som förekom under perioden 1200 till 1400 (jfr Brorsson nedan). Den yngsta nivån fanns på ca 2,6 m ö.h. I den östra schaktväggen kunde dock ytterligare en gatunivå, i form av sättsand, iakttas (K1002258-259). Denna fanns över de båda äldsta gatubeläggningarna och under den yngre.

Underst i schaktet fanns ett svagt humöst lager (K1387). Detta omfattade en tämligen stor yta, varav de östra och västra begränsningarna fanns inom schaktet. Någon botten kunde inte konstateras. Utifrån de omständigheter som rådde på platsen (rasrisk, etc.) var det svårt att ytterligare diagnostisera lämningarna. Möjligen kan det vara fyllnadslager i en större nedgrävning, eller, kanske mera troligt, i en naturlig svacka i terrängen. I lagren tillvaratogs två skärvor från kannor tillverkade av protostengods, och som använts under 1300- och 1400-talen (jfr Brorsson nedan).

I de översta delarna av schaktväggen fanns två lager (K100252-253), vars nästan diagonala utbredningar avvek från de äldre lagrens horisontella utbredningar. Detta bör innebära att de varit fyllnadslager eller sekundära sättningar i en större nedgrävning.

Schakt 4 (1026) - gatunivåer

Schaktet var beläget i de södra delarna av Östergatan, invid gränsen mellan tomterna 38–39 enligt Isbergs Malmökarta. I stort sett hela området var förstört av moderna

rörnedgrävningar. Endast i det nordöstra hörnet fanns ett mindre parti med äldre lämningar bevarade i schaktväggen, varpå en sektionsritning upprättades (C1030). Här var de moderna fyllnadslagren 0,6 m tjocka. Kulturlagren hade i detta område en mäktighet av ca en meter. Bland lagren tillvaratogs två keramikskärvor av godstyperna äldre rödgods och stengods, samt djurben. Bottensanden konstaterades på 2,25–2,35 m ö.h.

Kulturlagren, som mestadels var sandiga, låg i jämna skikt. Lager med organiskt material var varvade med mer rena sandlager. Detta representerar förmodligen sekvenser med bär- och sättsandslager. Mot bottensanden fanns ett knadderstensnivå (K100251). I ett av de undre bärlagren påträffades en skärva från en kanna tillverkad i stengods, använd under 1400- till 1600-talen (jfr Brorsson nedan).

Längd: 4,50 m

Bredd: 2,75 m

Bottennivå: 2,20 m ö.h.

Djup: 1,65

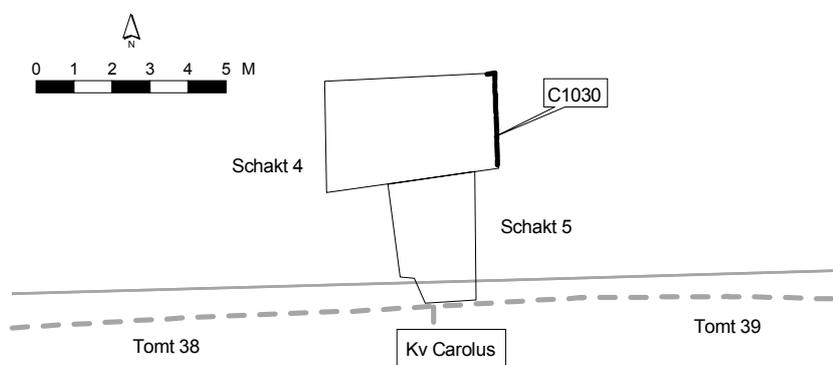
Djup moderna fyllnadsmassor: 0,60–1,30

Underlaget: 2,25–2,34 m ö.h.

Fynd: Keramik (BII:1, CII), djurben

Ritning: 100665

Sektion: 1030

Figur 16. Schakt 4 och 5, etapp 2 (E2:4-5). De sektionsdokumenterade schaktväggarna är markerade med bred svart linje. Utbredningen av tomterna 38 och 39 i kvarteret Carolus mot Östergatan är markerade med streckad bred grå linje. Skala 1:200.

Schakt 5 (1537)

Schakt 5 låg i trottoaren på den södra sidan av Östergatan och hängde ihop med schakt 4. Men då de togs upp vid olika tillfällen, fick de olika beteckningar. I detta schakt fanns inget av arkeologiskt intresse att dokumentera.

Längd: 2,15 m

Bredd: 3,30 m

Bottennivå: 2,20 m ö.h.

Djup: 1,64

Djup moderna fyllnadsmassor: mer än 1,60 m

Underlaget: -

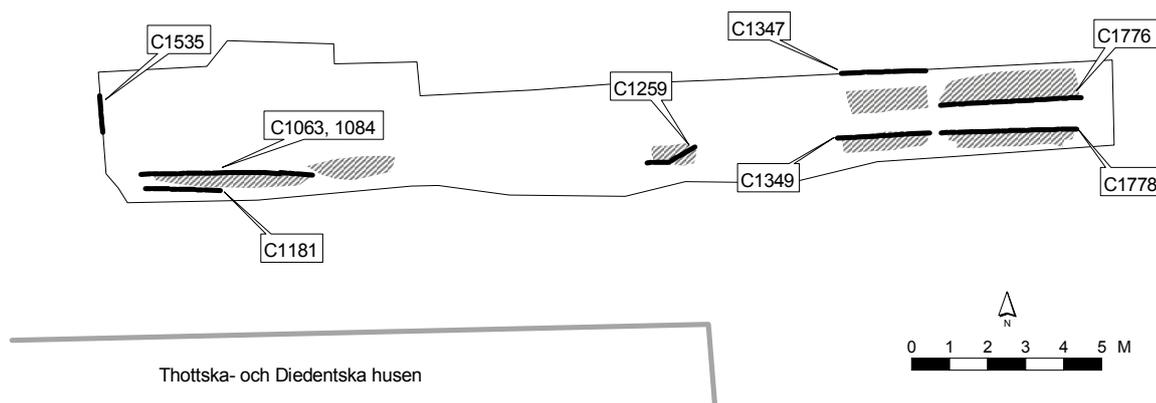
Fynd: -

Schakt 6 (1279 och 2113) – Friliggande bodbebyggelse, nedgrävningar, gatunivåer

Schaktet löpte i öst-västlig riktning och låg utmed Östergatans södra trottoarkant. Ca 3,5 m längre söderut, på tomterna 39 och 40 enligt Isbergs Malmö-karta, finns de Thottska och Diedenska husen. Dessa byggnader uppfördes år 1536 respektive 1574 (Bager 1971), vilket innebär att det är möjligt att fastställa 1500-talets gräns mellan tomt- och gatumark.

Mindre områden med äldre lämningar fanns bevarade i schaktets sydvästra (K1086), södra (K1262) och östra delar (inget kulturlagerområde inmätt). De stratigrafiska objekten mättes in med totalstation, sammanlagt dokumenterades 56 enheter. Äldre lämningar observerades även i de västra- (C1063, 1084, 1181) och mellersta

delarna av den södra schaktväggen (C1259), samt i den västra (C1535). Men mest bevarade lämningar kunde konstateras i öster, där sektionsritningar upprättades av både den södra (C1349, 1778) och norra schaktväggen (C1347; jfr figur 19 nedan, 1776). Kulturlagertjockleken uppgick som mest till 1,6 m (jfr C1535), men var i de flesta fall ca 1 m. I de delar där det fanns bevarade äldre lämningar var de moderna fyllnadsmassorna mellan 0,5 och 1 m tjocka. Från lagren tillvaratogs 85 fynd fördelade på 49 poster (jfr tabell 3 nedan). Materialet bestod huvudsakligen av keramikskärvor, där godstypen yngre rödgods dominerade.

Figur 17. Schakt 6, etapp 2 (E2:6). Områden med bevarade äldre kulturlager är snedskrafferade, sektionsdokumenterade schaktväggar är markerade med breda svarta linjer. De Diedenska- och Thottska husens (uppförda under 1500-talet) respektive fasader mot Östergatan är markerade med heldragen tjock grå linje. Skala 1:200.

Längd: 26,55 m
Bredd: 2,40–4,10 m
Bottennivå: 1,92 m ö.h.
Djup: 2,10 m
Djup moderna fyllnadsmassor: 0,6–0,74 m
Underlaget: 2,1 m ö.h.
Fynd: Keramik (BI, BII; BII:1, BII:4, CI, CII), glas, läderspill, mynt, spik, slagg
Ritning: 100675, 100677, 100679, 100680, 100681, 100682 och 100687
Sektion: 1063, 1084, 1181, 1259, 1347, 1349, 1533, 1535, 1776 och 1778

Material	Sakord	Typ	Vikt (g)	Antal
Glas	Fönsterglas	Glas	2	1
Keramik	Kakel	Kakel	4	1
Keramik	Kärl	Protostengods (CI)	128	11
Keramik	Kärl	Rödgods (BII)	6	3
Keramik	Kärl	Stengods (CII)	55	2
Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4)	264	26
Keramik	Kärl	Yngre svartgods (BI)	20	2
Keramik	Kärl	Äldre rödgods (BII:1)	74	23
Läder	Avfall	Läderspill	-	3
Metall	Föremål	-	-	3
Metall	Mynt	Fragment	-	1
Metall	Slagg	Slagg	-	1
Metall	Spik	Spik	-	8
Totalt			553	85

Tabell 3. Registrerade fynd från lämningar i schakt 6. Jfr även Brorssons redogörelse för keramikmaterialet nedan.

Tre lager bedömdes ha haft utbredning inom hela schaktet (A-C i figur 18 nedan). Dessa representerar samma typ av aktiviteter (gatunivåer och bärlager), och fanns på samma nivåer. Men det som även varit avgörande var att lagren innehöll lättidentifierade och karakteristiska beståndsdelar, som knaddersten och raseringskomponenter.

Väster	Mitt	Öster
Sektion: C1063, 1084, 1181, 1535	Sektion: C1259	Sektion: C1347, 1349, 1776, 1778
Bärlager (C) K100050-051, 100508, 100653	Bärlager (C) K100499-500	Bärlager (C) K1351, 1780, 1794, 1879, 1935, 100492-493 Fynd BlI, BlI:4, ClI
Bär- och sättsandslager K1078, 100509-511, 100654	Gatunivå (B) K1271	Gatunivå (B) K1400, 2000, 2007, 100047, 100494 Fynd BlI:4
Gatunivå (B) K100048-049		
Fyllnadslager K100274, 100512 Golv (?) K1121, 100270-272 Nedgrävning Inget K-nr	Bär- och sättsandslager K100501	Bär- & sättsandslager K1409, 1425, 1441, 1468, 2025, 2040, 100494-497 Fynd BlI:1
		Fyllnadslager K100486-488 Nedgrävningar K1458, 100489
Bär- och sättsandslager K1095, 1183, 1197, 1208, 1216, 1226, 1234, 100052-053 Fynd Bl, BlI:4, Cl	K1302, 100505-506	Bär- och sättsandslager K1302, 1364, 1478, 1485, 1492, 1506, 2056, 2064, 2071, 2082, 100498 Fynd Bl, BlI:1, Cl
Gatunivå (A) K1107, 1245 Fynd BlI:1, Cl	Gatunivå (A) K1318	Gatunivå (A) K1378, 1519, 2089, 2095, 2107 Fynd BlI:1, Cl
Bottensand 2,15 m ö.h.	Bottensand -	Bottensand 2,1 m ö.h.

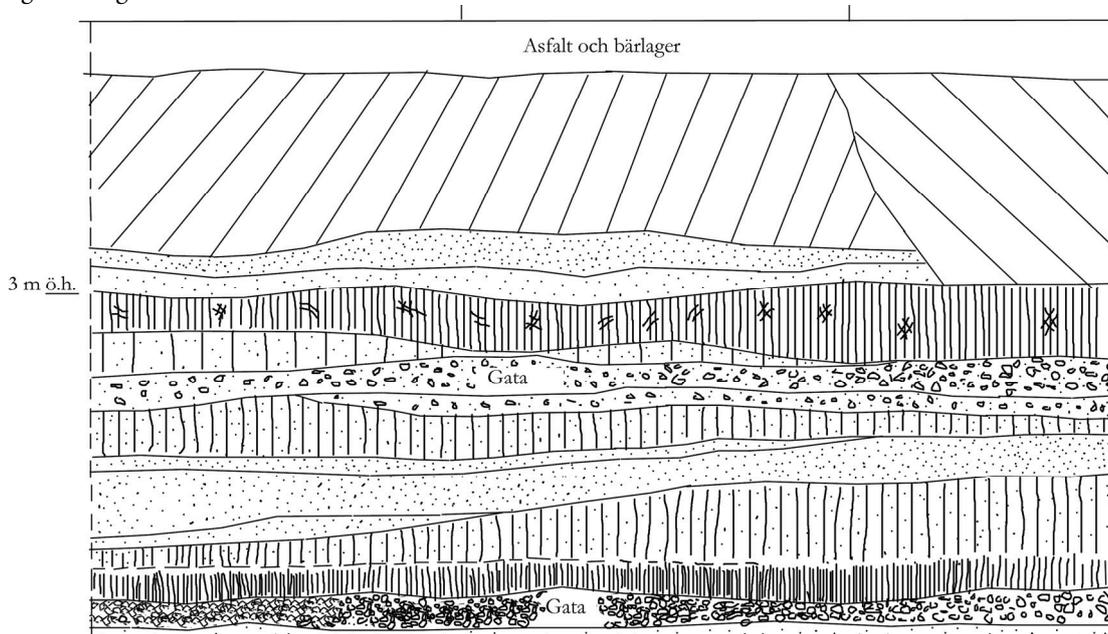
Figur 18. Markanvändningsdiagram för området motsvarande schakt 6. Lämningarna har grupperats utifrån tillfällen där i området övergripande markarbeten kunnat identifieras (gråskrafferade), samt utifrån typ av aktiviteter. K-nr motsvarar stratigrafiska objekt. Fynd avser tillvaratagen keramik, redovisad enligt Broberg & Hasselmos godstypologiska klassificeringssystem. De äldre lämningarna är angivna nederst i diagrammet. De lämningar som påträffats i de västra delarna av schaktet är redovisade i de vänstra delarna och de som påträffats i öster finns återgivna till höger.

Den äldsta gatunivån

Den äldsta gatunivån fanns direkt på bottensanden (A i figur 18), som bestod av knaddersten. I lagret tillvaratogs keramikskärvor av godstyperna äldre rödgods och protostengods, som var i bruk under 1100-tal fram till sekelskiftet år 1400, samt under 1300-tal (jfr Brorsson nedan). Eftersom det inte går att avgöra om skärvorna funnits i de massor som konstituerade gatunivån eller om de kommit dit till följd av användningen av densamma, kan dessa endast användas till att datera både tillkomst och bruk.

Över denna äldsta gatunivå fanns sekvenser med sandiga och grusiga bär- och sättsandslager (jfr figur 18). Karakteristiskt för dessa är att de var förhållandevis fria från raseringskomponenter, vilket gör det svårt att avgöra om de representerar stora arbetsföretag eller kontinuerliga omläggningar av mindre gatupartier. I lagren tillvara-

togs keramik av samma typer som i den äldre gatubeläggningen. Men även skärvor av yngre svartgods, som användes från slutet av 1100-talet och ytterligare två århundraden, samt yngre rödgods, använt under 1400-talet och framåt, tillvaratogs (jfr Brorsson nedan). Eftersom endast en skärva av den yngre godstypen påträffades, och att äldre godstyper dominerar även i de närmast överliggande lämningar, bör denna skärva vara redeponerad. Under sådana omständigheter skulle detta innebära att lagren anlagts under 1300-tal.

Figur 19. Sektion mot norr i de östra delarna av schakt 6 (C1347). Gatunivåer som identifierats i hela schaktet har markerats (dvs gatunivåerna A-B i markanvändningsdiagrammet, figur 18 ovan). Det tätskrifferade lagret ovan den yngre gatunivån motsvarar ett i hela schaktet synligt bärlager (jfr Bärlager C i figur 18). Skala 1:20.

Nedgrävningar, bär- och sättsandslager

I de östra delarna av schaktet fanns en nedgrävning som gjorts från en nivå över de tidigare beskrivna bär- och sättsandslagren (jfr figur 18). Nedgrävningens södra del fanns bevarad (K1458). Den hade en långsträckt öst-västlig utbredning (1,2 m lång & minst 0,2 m bred). De äldre fyllnadslagren, som bestod av fyndtom sand, skars av antingen en ny nedgrävning eller en avröjning (K100489). Mot bakgrund av det påföljande lagrets utbredning vidare österut förefaller det senare vara mer troligt. När den långsträckt nedgrävningen gjorts och varit i bruk kan endast bedömas mot bakgrund av datering av under- och överlagrade lämningar. Detta mycket bristfälliga underlag antyder att grävningsarbetena ägt rum under 1300- och 1400-talen.

I de västra delarna är omständigheterna svårtolkade. Bevaringsförhållandena var mindre goda, mitt bland de äldre lämningarna fanns ett modernt rörschakt. Skillnaderna mellan lagersekvenserna på ömse sidor av detta var stora (jfr C1063, 1084, 1181). I väster, mot bottensanden, fanns ett område med lager som innehöll raseringskomponenter, samt i ett fall även rikligt med djurben. I öster karakteriserades miljön av återkommande bär- och sättsandslager. Dessa förhållanden skulle kunna förklaras av att lagren med raseringskomponenter funnits i en nedgrävning vars östra begränsning förstörts av rörschaktet. Lager med liknande komposition, belägna direkt på bottensanden och på samma nivåer kunde även konstateras i det mycket begränsade partiet med bevarade lager i den västra väggen (C1535), vilket skulle kunna indikera att nedgrävningens västra begränsning funnits utanför schaktet. Ett av lagren kan ha fungerat som golv eftersom det bestod av kompakt gul lera med inslag av bränd dito (K1121 m.fl.). Inga fynd tillvaratogs, vilket i likhet med nedgrävningen i de östra delarna innebär att dateringsmöjligheterna är begränsade. Utifrån samma omständigheter bör föreliggande nedgrävning ha gjorts och varit i bruk under 1300- och 1400-talen.

I de östra- och mittersta delarna fanns fler sekvenser av bär och sättsandslager över fyllnadsmassorna till den avlånga nedgrävningen. Ett av lagren avvek dock från de gängse kompositionerna av sand och grus. Detta bestod av kompakt lera (K1425), och fanns på en begränsad yta. Om lagret fungerat som golv i en mindre byggnad eller om det varit en del av ett bärlager till gatubeläggningar kan inte avgöras. I ett av lagren (K1468) påträffades en skärva äldre rödgods.

Den yngre gatunivån och ett omfattande bärlager

Direkt på fyllnadslagren till nedgrävningen i de västra delarna, samt över bär- och sättsandslagren i de mittersta och östra delarna fanns en knadderstensbeläggning (jfr gatunivå B i figur 18). Eftersom den återfanns i hela schaktet bör det vara fråga om ett större arbetsföretag. Endast en skärva yngre rödgods tillvaratogs. Tillsammans med de stratigrafiska förhållandena, skulle detta indikera att gatunivån anlagts och varit i bruk någon gång under perioden från 1400-tal till 1600-tal (jfr datering av överliggande bärlager).

Gatunivån överlagrades av ett i hela schaktet utbrett bärlager, vars identifiering underlättades av att det innehöll rikligt med raseringskomponenter (jfr bärlager C i figur 18). I de östra delarna tillvaratogs ett förhållandevis rikligt keramikmaterial, bl.a stengods tillverkat i Frechen (jfr Brorsson nedan), vilket pekar på att lagret anlagts under 1600-tal.

Schakt 7 (1586 och 1607) – halvkällarhus, (gatu-)brunn, gatunivåer

Schaktet var orienterat i norrsydlig riktning, tvärs över Östergatan och en bit in på Bagersgatan. Det utgick från den nordvästra delen av schakt 6. I norr löper schaktet in i det som var tomt nr 4 i kvarteret Lorens Bager enligt Isbergs tomtkarta. Bagersgatan utlades först år 1530, genom tomtmark som tillhört Roskilde domkapitel. Långt fram i tiden var det en mindre larmgata (Ljungberg 1960: 39f). Fyra mindre områden med bevarade äldre kulturlager fanns spridda i schaktet (K993=997, 1547=1558, 1576, 1593). Äldre lämningar kunde även konstateras i delar av den östra schaktväggen, och dokumenterades i fyra sektionsritningar (C1006, 1545, 1603, 1605). Kulturlagertjockleken uppgick som mest till ca 0,7 m, men djupet på fyllnadslager var mer än en meter (botten under schaktdjup). De moderna fyllnadsmassorna var tämligen omfattande, mellan 0,8 till 1,3 m mäktiga. Bottensanden kunde inte lokaliseras. Keramikskärvor av godstyperna äldre- och yngre rödgods samt ett fragment från ett kritpipskäft tillvaratogs i de mellersta delarna av schaktet (K1593).

Längd: 19,55 m

Bredd: 1,45–2,45 m

Bottennivå: 1,8–2,10 m ö.h.

Djup: 1,85

Djup moderna fyllnadsmassor: 0,8–1,30 m

Underlaget: -

Fynd: Keramik (BII:1, BII:4), kritpipa

Ritning: 100658, 100661 och 100689

Sektion: 1006, 1545, 1603 och 1605

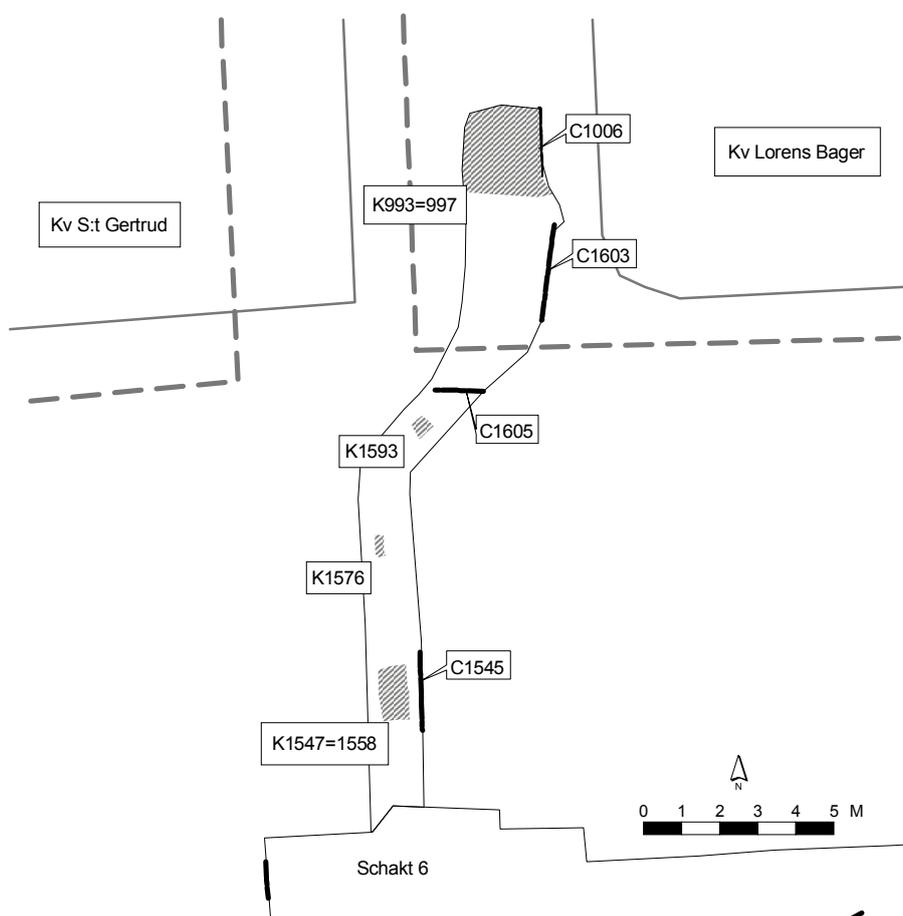
Kvarteret Lorens Bager - halvkällarhus

I de norra delarna fanns ett område med äldre kulturlager, även i den östra schaktväggen fanns bevarade lämningar. Den översta metern bestod av omrörda massor och i botten av dessa låg en kabel. Under kabeln påträffades omfattande raseringslager bestående av tegel och kalkbruk. I dessa fanns medeltida storstenstegel, liksom mindre platta golvtegel. Schaktets botten låg på en nivå kring 1,8 m ö.h., men botten av raseringslagren var under denna nivå.

Ungefär 1,5 m söderut fanns bevarade äldre lämningar i schaktväggen (C1603). De översta 1,0–1,3 m bestod av moderna fyllmassor. Stora delar av upptogs av en större nedgrävning (K100450). Dess södra begränsning fanns i schaktväggen, i norr fanns en modern nedgrävning. Den äldre nedgrävningen hade gjorts genom en sekvens med sandiga jämna 0,1–0,15 m tjocka lager (K100444–449). Några av dessa innehöll mindre andelar tegelkross och träkol. Lagrens komposition relaterar till gatumiljöer, samt återfanns i anslutning till gränsen mellan tomt- och gatumark enligt Isbergs Malmökartan (jfr figur 20).

De översta fyllnadslagren i nedgrävningen (K100433-437) innehöll riktligt med raseringskomponenter som sten, tegelskrot och kalkbruk. Dessa lager var också betydligt tjockare än de som fanns längre ned, och fyllde ytterligare en 0,5 m bred nedgrävningssliknande fördjupning (inget K-nr). Lagersekvenserna på ömse sidor om denna skiljde sig åt, vilket antyder att den eventuella grävningen inte brutit tidigare sammanhängande lager.

Förslagsvis kan de översta fyllnadslagren relatera till de lager med raseringskomponenter som fanns i schaktets norra delar, och till de tegelmurar som tidigare dokumenterats i området (Romberg 1976). Det faktum att botten av lagren fanns under 1,8 m ö.h., antyder att den äldre och större nedgrävningen (K100450) även haft utbredning inom detta område, och då varit mer än fem meter stor i nordsydlig riktning. Djupet på- och omfattningen av denna antyder att det varit fråga om nedgrävningen till en halvkällarförsedd byggnad. Den mindre och yngre nedgrävningssliknande fördjupningen kan under sådana omständigheter ha varit platsen för en mur som tagits bort i samband med raseringen av byggnaden. Fyllnadslagren söder om denna bör ha varit primära, och tillkommit när murarna till denna anlades. Lagren norr däröver bör ha konstruerats under husets brukstid, och möjligen vara olika golvnivåer (bottennivån fanns under schaktbotten).

Figur 20. Schakt 7, etapp 2 (E2:7). Områden med bevarade äldre kulturlager är snedskrafferade, sektionsdokumenterade schaktväggar är markerade med breda svarta linjer. De grå streckade linjerna motsvarar utbredningen av kvarteren S:t Gertrud och Lorens Bager enligt A.U. Isbergs Malmökarta från år 1875. De heldragna tunna grå linjerna motsvarar kvarterens utbredning idag. Av detta framgår att schaktet upptogs på områden som tidigare varit kvartersmark. Skala 1:200.

De norra delarna av Östergatan - gatunivåer

Längre söderut i schaktet, ca tre m söder om det tidigare beskrivna området, dokumenterades ett 0,6 m brett område med 0,5 m djupa kulturlager (C1605). Den översta delen, ca 1,2 m, bestod av moderna fyllmassor och därunder kunde tre olika

lager noteras, varav det mittersta innehöll småsten, och bör vara rester efter en knadderstensbelagd gata (K100452). Lagret fanns på en nivå kring 2,12–2,45 m ö.h., och bör kunna relateras till de övre knadderstensytor som dokumenterades i schakt 6 (gatunivå A, jfr figur 18).

Ytterligare några meter söderut undersöktes två områden med bevarade äldre lämningar (K1593, 1576). Dessa låg mitt i schaktet och runt dessa var fanns moderna rörschakt. Kulturlagren plandokumenterades, men grävdes inte ut. Endast mindre provgropar i spadstorlek utfördes. Det norra av de båda kulturlagerområdena (K1593) bestod av mörkt gråbrun humös sand, sannolikt ett bärlager. I lagret påträffades äldre och yngre rödgods och en bit av ett skaft till en kritpipa. Fynden påvisar att lagret anlagts tidigast under 1600-tal. Möjligen kan detta vara delar av det bärlager som identifierades i hela schakt 6 (bärlager C, jfr figur 18).

Det södra av de båda områdena med äldre kulturlager (K1576) bestod av kompakt humös sand. Under detta kunde en knadderstensyta observeras (i en av de mindre provgropar som grävdes). Det senare lagret fanns på ca 2,0 m ö.h., vilket antyder att det skulle vara fråga om den äldsta gatunivån (motsvarande gatunivå A i schakt 6, jfr figur 18).

De mellersta delarna av Östergatan – brunn och gatunivåer

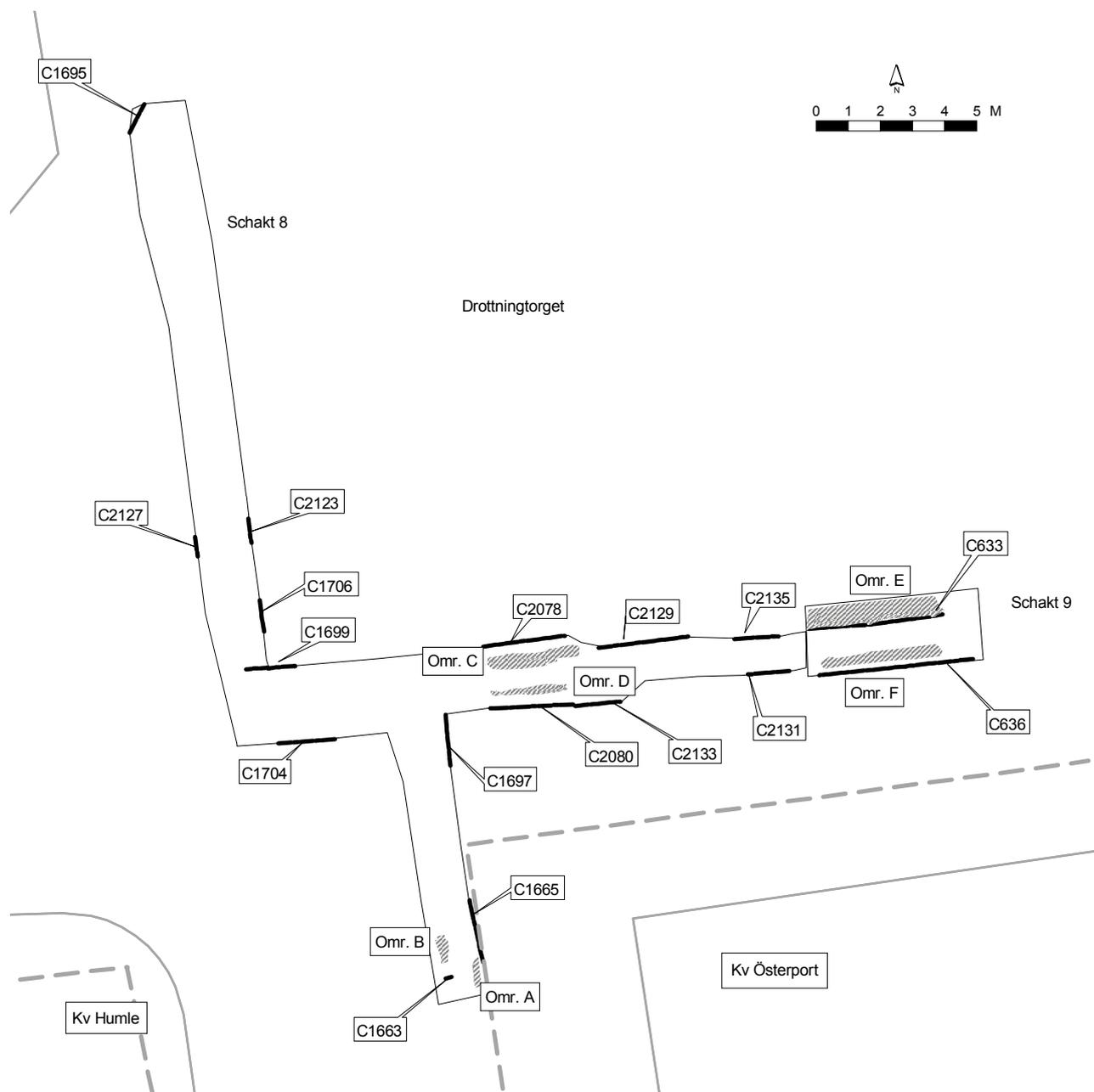
I schaktets södra del fanns dels ett område med bevarade kulturlager (K1547=1558), dels äldre lämningar i den östra schaktväggen (C1545). I den norra delen fanns de gängse sandiga- och grusiga lagersekvenserna (K100419-424, 100425). Huvudsakligen saknades inslag av raseringskomponenter i lagren, ett av lagren innehöll gödsel (K100421). Dessutom fanns två gatunivåer med knadderstensbeläggning (K100423-424). Sekvensen representerar m.a.o. olika bär- och sättsandslager samt gatunivåer.

Gatulagren var skurna av en större nedgrävning (K1547), vars norra begränsning fanns inom området med bevarade lämningar. Att döma av dess planform och lutningen på de sättningslager som fanns i de övre delarna, bör den ha varit betydligt större än det ca en meter i diameter stora område som kunde dokumenteras. Nedgrävningens djup fortsatte under schaktbotten, men har varit mer än en meter. Ett av fyllnadslagren fanns intill nedgrävningens norra kant (K100430). Dess södra begränsning är närmast vertikal, vilket skulle indikera att det varit en primärfyllning som anlagts mot en befintlig men icke bevarad konstruktion. I lagret fanns också tämligen stora stenar, som kunnat vara delar av en sådan konstruktion, men som flyttats från sin ursprungliga plats i samband med att denna revs. Sammantaget bör detta betyda att nedgrävningen, primärfyllnadslagret och stenarna utgjort delar av en brunnskonstruktion. Men i de övre delarna av fyllnadslagren var omständigheterna mer oklara. Enligt dokumentationsmaterialet (C1545) överlagras, det som enligt ovan uppställda hypotes skulle ha varit primärfyllnadslagret, själva fyllnadslagret (K100429) i brunnskaret, vilket skulle ha varit en omöjlighet. Möjligen kan primärfyllnadslagrets utbredning i denna del ha påverkats av de arbeten som utfördes när konstruktionen togs ur bruk. Tyvärr tillvaratogs det inte några fynd, vilket innebär att varken gatunivåer eller brunnskonstruktion kan dateras. Om nedgrävningen är gjord från ca 2,9 m ö.h., vilket inte behöver vara fallet, bör detta indikera att brunnen tillkommit före det bärlager som identifierats i schakt 6 (bärlager C, jfr figur 18); dvs. före 1600-talet.

Schakt 8 (2137)-preurbana aktiviteter, gatunivåer, tvärgata

Schaktet låg i korsningen mellan Östergatan, Drottningtorget och Norregatan, och omfattar ca 45 löpmeter. Lämningar efter det medeltida porttornet Österport har lokaliserats i Östergatan strax öster om korsningen gentemot Norregatan (Rosborn 1984: 39f). Den östra vallgraven runt Malmö, anlagd under 1300-talet, löpte i nordsydlig riktning strax öster om och parallellt med Norregatan upp mot Drottningtorget (Andersson 1982). I söder ansluter schaktet till tomt nr 774 i kv. Österport, och i norr till tomt nr 1 i kv. Lorens Bager, allt enligt Isbergs Malmökarta. Äldre lämningar fanns bevarade i syd på den nordsydligt orienterade södra schakt delen. Dels bestod de av två mindre områden med kulturlager (A-B) samt lämningar de östra- respektive södra schaktväggarna (C1663, 1665). I de öst-västligt orienterade

delarna av schaktet, i Östergatans södra partier, framkom äldre lämningar både i de norra och södra schaktväggarna (jfr figur 21). I de mittersta delarna fanns dessutom två områden med bevarade kulturlager (C-D). Slutligen fanns mindre partier med lämningar i väggarna för schaktets norra utlöpare (C1695, 1706, 2123, 2127). Som mest uppgick kulturlagerdjupet till 1,6 m (C2078), men var vanligen ca 1 m. I schaktet tillvaratogs 14 fynd, huvudsakligen keramik (jfr tabell 4). Grundtopografin var skiftande, som lägst i de södra delarna (1,4 m ö.h.) och som högst i de norra delarna (1,8 m ö.h.).

Figur 21. Schakt 8 och 9, etapp 2 (E2:8-9). Områden med bevarade äldre kulturlager är snedskrafferade, och markeade med bokstäver. Område A motsvarar platserna för de stratigrafiska objekten K1667, 1675, 1682, 1688; Omr. B: 1637, 1642, 1649, 1656; Omr. C: 1708, 1720, 1727, 1732, 1740, 1750, 1763, 1909, 1924, 1960, 1982, 1992; Omr. D: 1806, 1817, 1826, 1835, 1841, 1854, 1864, 1874, 1946, 1956, 1970, 1978; Omr. E: 701, 639, 918; Omr. F: 653, 667. Sektionsdokumenterade schaktväggar är markerade med breda svarta linjer. De grå streckade linjerna motsvarar utbredningen av kvarteren Österport och Humle enligt A.U. Isbergs Malmökartan från år 1875. De heldragna tunna grå linjerna motsvarar kvarterens utbredning idag. Skala 1:200.

Längd: N-S 29,4 m Ö-V 17,9 m

Bredd: 1,10–2,35 m

Bottennivå: ca 1,50 m ö.h.

Djup: 2,1

Djup moderna fyllnadsmassor: 0,26–1,30 m

Underlaget: 1,4 (i söder) till 1,8 m ö.h. (i norr)

Fynd: Keramik (BII:1, BII:4, CII, yngre vitgods), kritpipa, spik

Ritning: 100655, 100667, 100668, 100669, 100670, 100671, 100672, 100673, 100674, 100676, och 100678

Sektion: 1663, 1665, 1695, 1697, 1699, 1704, 1706, 2078, 2080, 2123, 2127, 2129, 2131, 2133 och 2135

Id	Material	Sakord	Typ	Vikt (g)	Antal
1634	Keramik	Kärl	Äldre rödgods (BII:1) 1200-1400	2	1
1682	Metall	Spik		-	1
1682	Keramik	Kärl	Äldre rödgods (BII:1) 1200-1400	2	1
1688	Keramik	Kärl	Äldre rödgods (BII:1) 1200-1400	4	1
1688	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1750	3	1
1708	Keramik	Kärl	Stengods (CII) 1400-1600, Siegburg	1	1
1708	Keramik	Kärl	Stengods (CII) 1500-1650, Waldenburg	5	1
1732	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1750	10	1
100206	Keramik	Kärl	Äldre rödgods (BII:1) 1200-1400	5	1
100215	Keramik	Kärl	Äldre rödgods (BII:1) 1200-1400	2	1
100300	Keramik	Kärl	Äldre rödgods (BII:1) 1200-1400	1	1
100513	Keramik	Kritpipa	Skaft	8	2
100515	Keramik	Kärl	Yngre vitgods 1550-1700, Holland	11	1
Totalt				52	14

Tabell 4. Registrerade fynd från lämningar i schakt 8. Jfr även Brorssons redogörelse för keramikmaterialet nedan.

Södra delarna - Norregatan

I de södra delarna av den sydliga utlöparen av schaktet framkom två mindre kultur-lagerområden (omr. A-B) samt lämningar i de östra och södra schaktväggarna (C1663, 1665; jfr figur 21). Lämningar bestod av knadderstensbeläggningar samt bär- och sättsandslager som antingen härrör från de allra nordligaste delarna av Norregatan eller de sydligaste delarna av Östergatan. Den östra schaktkanten gränsar enligt Isbergs Malmökarta till tomt nr 774 i kv. Österport. Bottensanden fanns på 1,7 till 1,4 m ö.h. (jfr C1663).

I de västra delarna fanns en knadderstensbeläggning direkt på bottensanden (K1656), vilket sannolikt kan relateras till gatunivå A i de övriga delarna av schaktet (jfr figur 23; schaktdjupet i de östra delarna fanns över bottensandsnivån). På denna fanns bär- och sättsandslager (K1634, 1642, 1649, 100034). I öster motsvaras denna sekvens av likaledes sandiga lager utan innehåll av raseringskomponenter (K1688, 1682). I lagren påträffades emellertid två keramikskärvor av godstyperna äldre- och yngre rödgods. Att lagren fanns på låga nivåer indikerar att skärvan av den yngre godstypen varit redeponerad. I de västra delarna fanns ett tunt lager med grå sand (K100034), vilket bör uppfattas som ett förhållandevis tydligt sättsandslager.

Ytterligare en gatunivå med knadderstensbeläggning kunde konstateras i såväl öst som väst (K1675, 100293), som möjligen kan relateras till gatunivå B i de övriga delarna av schaktet (jfr figur 23). Lagren innehöll enstaka djurben (ej tillvarataget), samt träflis. Över detta fanns lager som innehöll gödsel, träflis och djurben (K1667, 100293, 100521), sannolikt bärlager till ytterligare gatunivåer.

I väster framkom flera sättsandslager (K100515-520). På dessa fanns delar av en kullerstensbeläggning (K100514). I sättsanden under stenläggningen påträffades holländskt yngre vitgods. I lagret närmast över (K100513) hittades en bit av en kritpipa. Vad som utifrån konstruktion och nivå förefaller ha varit samma kullerstensbeläggning påträffades längre öster i Östergatan (schakt 9, K701). Fynden indikerar att gatunivån anlagts under slutet av 1500-talet.

I andra delar av schaktet framkom inga spår efter denna gatunivå. Istället kunde delar av en nedgrävning konstateras (K100295) i öster, men denna var för fragmentariskt bevarad för att kunna funktionsbestämmas. Nedgrävningen överlagrades av ytterligare bärlager (K100288), samt lämningar som innehöll rikligt med raseringskomponenter (K100285-287). Det översta av dessa (K100285) lokaliserades även i Östergatan (bärlagernivå E, schakt 9; K639), men kan även ha haft utbredning i andra delar av schaktet (bärlager C eller i E, jfr figur 23).

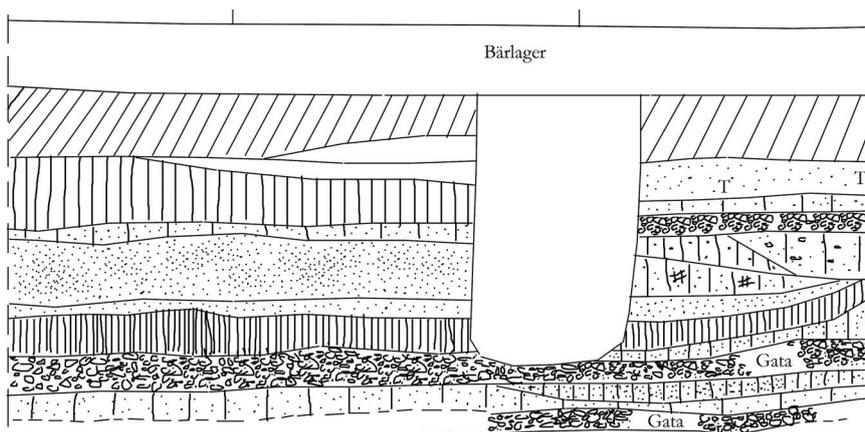
Östergatans södra delar

Den öst-västligt orienterade delen av schaktet ansluter i öster till platsen för den medeltida östra stadsporten, Österport, och den östra vallgraven (Rosborn 1984: 39f). Lämningarna bestod av gatulager. Flera lager kunde identifieras i samtliga av de delar av schaktet där det fanns bevarade lämningar. I förhållande till schakt 6, kunde flera sådana nivåer identifieras, främst p.g.a. att lagren innehöll karakteristiska beståndsdelar. Men samtidigt tillvaratogs endast ett ringa antal keramikskärvor.

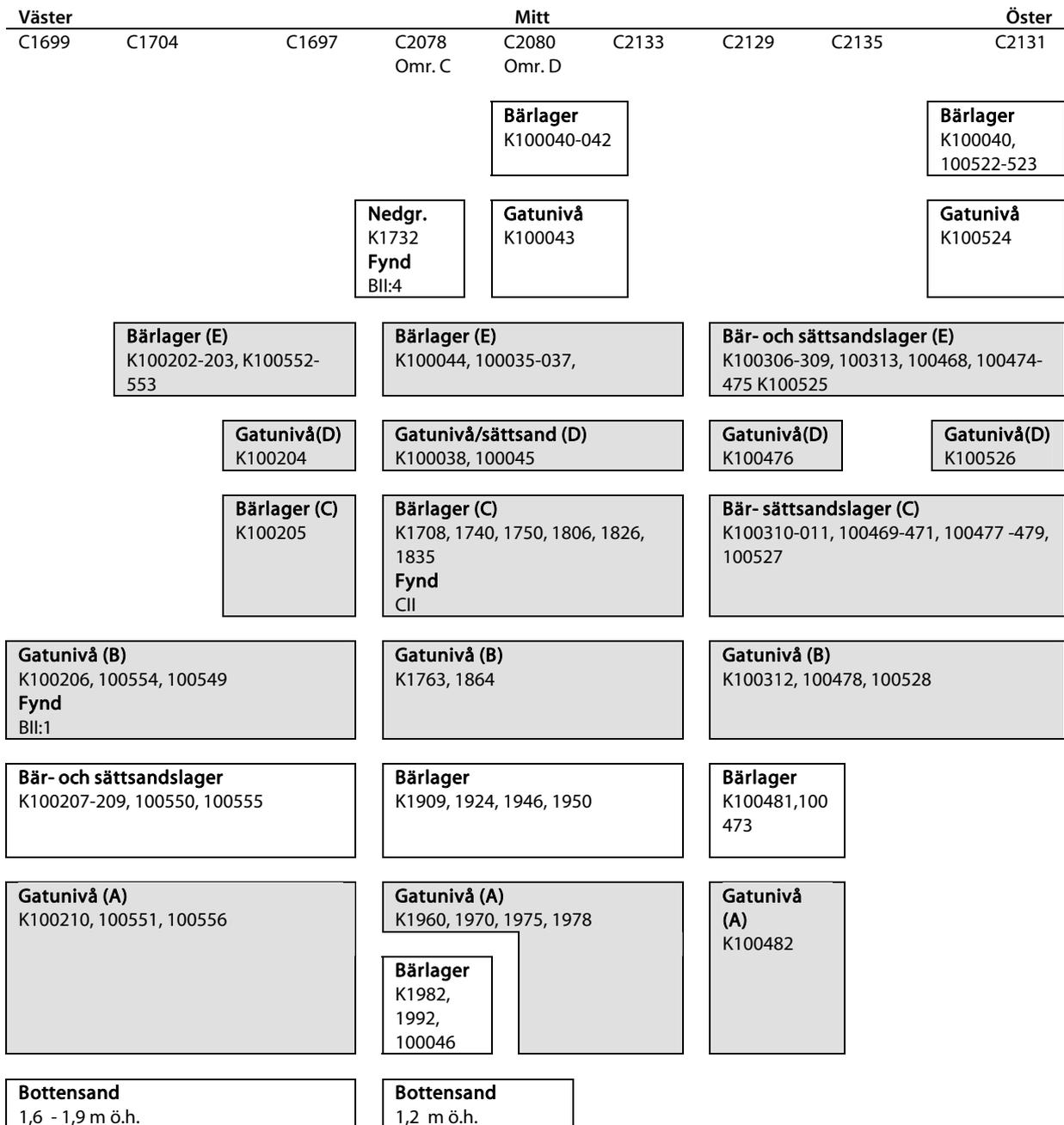
Nederst fanns en knadderstensläggning direkt på bottensanden (gatunivå A i figur 23). Denna hade sin motsvarighet även i de den nordsydligt orienterade delen av schaktet i söder (jfr K1651 ovan) samt i gatunivå A i schakt 6 (jfr figur 18). Lagret bestod av tätt packad småsten i humös sand. I de västra delarna fanns lagret på nivåer mellan 1,7 till 2 m ö.h., medan det fanns ca 0,4 m lägre i de centrala delarna av schaktet, vilket antyder en svacka i topografin. Detta har i delar av området kompenseras av bärlager som lagts på bottensanden (K1982, 1992, 100046).

Över denna äldsta gatunivå fanns huvudsakligen bärlager (jfr figur 23). I de västra delarna av schaktet kunde emellertid även sättsandsnivåer konstateras, vilket visar att det funnits fler gatunivåer. Sättsandslagren var dock fragmentariskt bevarade. Sekvenserna i denna västra del visade också på stora likheter i komposition gentemot förhållandena i de norra delarna av Norregatan (jfr K1649, 1682 1688).

Nästa omfattande identifierbara gatunivå (B) fanns på nivån ca 2,1 m ö.h. Liksom vad gällde föregångaren rörde det sig om en knadderstensbeläggning i humös sand. I de västra delarna påträffades en skärva äldre rödgods. Eftersom det inte går att avgöra om den fanns i de massor som utgjorde vägens fundament eller om den tappats till följd av denna nyttjats, går det inte att avgöra huruvida skärvan indikerar tidpunkt för anläggande eller användningsperiod. Sannolikt bör gatunivån kunna relateras till en liknande knadderstensbeläggning i Norregatan (K1651).

Figur 22. Sektion mot norr i de mellersta delarna av schakt 8 (C2129). Gatunivåer som identifierats i hela schaktet har markerats (dvs gatunivåerna A, B & D i markanvändningsdiagrammet, figur 23 nedan). Skala 1:20.

Figur 23. Markanvändningsdiagram för området motsvarande den östvästligt orienterade delen av schakt 8. Lämningarna har grupperats utifrån tillfällen där i området övergripande markarbeten kunnat identifieras (gråskrafferade), samt utifrån typ av aktiviteter. K-nr motsvarar stratigrafiska objekt. Fynd avser tillvaratagen keramik, redovisad enligt Broberg & Hasselmos godstypologiska klassificeringssystem. De äldre lämningarna är angivna nederst i diagrammet. De lämningar som påträffats i de västra delarna av schaktet är redovisade i de vänstra delarna och de som påträffats i öster finns återgivna till höger.

Över detta anlades nya bärlager (bärlager C), vars innehåll av raseringskomponenter som tegelkross och träkol samt nivå kunde identifieras i stort sett i hela området (med undantag av de västligaste delarna; jfr figur 23). I de östra delarna innehöll lagret även gödsel. Här fanns även mindre utbredda och fragmentariskt bevarade sättsandslager. I de mittersta delarna observerades svallat tegelkross och avvikande grusig sand, vilket visar att delar av massorna hämtats från stranden. Bärlagren syftade till att bygga upp en ny gatunivå, i form av ytterligare en knadderstensbeläggning (gatunivå D, jfr figur 23). Denna var mer fragmentariskt bevarad än äldre gatunivåer, och fanns visserligen företrädd inom hela området, men inte i samtliga dokumenterade schaktväggar.

Sannolikt ägde konstruktionsarbetena rum under- eller efter 1500-talet, eftersom två stengodsskärvor påträffades i ett av bärlagren (K1708).

Nästa fas med gatuarbeten innebar att massor som innehöll rikligt med raseringsmaterial i form av tegelskrot, kalkbruk och träkol, gödsel och med inslag av djurben, dumpades på knadderstenen (bärlager E, jfr figur 23). Bitvis var inslaget av byggnadsmaterial påfallande stort, att det föreföll rimligt att de antingen kommit från en byggarbetsplats eller från rasering av ett större hus. Lager med liknande innehåll fanns även företrädda i Norregatan (K100285-287), och längre österut i schakt 9 (K639, 918).

Över denna nivå med bärlager var äldre lämningar till stora delar bortgrävda. I de mittersta och östra delarna fanns fragmentariskt bevarade lager som innehöll rikligt småsten, vilket skulle kunna indikera att det varit delar av knadderstensbeläggningar, åtföljda av nya bärlager (jfr figur 23). I de mittersta delarna fanns även en större nedgrävning (K1732) av okänd utbredning eller funktion. Denna var grävd genom de yngsta av de äldre lämningarna, och överlagrades endast av de moderna fyllnadsmassorna. I ett av fyllnadslagren framkom en skärva från en trefotsgröta, tillverkad i yngre rödgods.

Östergatans mellersta och norra delar

I de södra delarna av schaktets nordliga sträckning mot Drottningtorget fanns ett begränsat parti med bevarade lämningar i den östra schaktväggen (C1706). Med undantag av de gängse gatulagren observerades en mindre nedgrävning (K100304) i bottensanden (som fanns inom intervallet 1,75–1,8 m ö.h.). Möjligen kan denna återspegla marknadsaktiviteter som föregått etablerandet av stadsplanen. Över fyllnadslagren till denna fanns ett närmre 0,2 m tjockt lager med grå sand som innehöll rikligt med småsten (K100302). På detta lager framkom den första knadderstensbeläggningen (K100301), som sannolikt kan relateras till den andra gatunivån längre söderut i schaktet (gatunivå B, K1675, 100293). Direkt på denna fanns ytterligare en småstensbelagd gatunivå (K100300), i vilket en skärva äldre rödgods påträffades. Eftersom den låg i de övre delarna av lagret, bör den återspegla användandet och inte anläggandet av gatan. Över denna fanns ytterligare bärlager (K100296-299).

Ytterligare några meter norr därom var äldre lämningar bevarade i såväl den västra som den östra schaktväggen (C2123, 2127). Lagersekvenserna var likartade de som tidigare beskrivits. Nederst mot bottensanden fanns i huvudsak sandlager utan innehåll av raseringskomponenter (K100534-537, 100539, 100545-548). Ett undantag utgjorde ett av lagren i den östra schaktväggen (K100538), som innehöll såväl småsten, gödsel som träkol. De nedersta gatunivåerna, i form av knadderstensbeläggningar, återfanns så högt upp som mellan 2,4 och 2,5 m ö.h. (K100533, 100543). I anslutande övre lager fanns tegelkross (K100543) respektive gödsel och träkol (K100532). Över dessa lager följde ytterligare en beläggning med knadder i den östra delen (K100531), samt sekvenser med bärlager (K100530, 100541-542). Överst återfanns de i övriga schaktet utbredda lagren med tegelkross och träkol (bärlager E, K100285-287), möjligen i mindre frekvens (K100529, 100540). De gentemot tidigare iakttagelser höga nivåerna på gatubeläggningarna kan bero på fluktuationer i ursprungstopografien, att bottensanden återfinns på högre nivåer än i de mellersta och norra delarna av Östergatan. Men det faktum att bottensanden inte observerats trots att schaktbotten fanns på ca 2,0 m ö.h., och att det fanns raseringskomponenter i närmast överliggande lager, tyder snarare på att knadderstenen skall relateras till yngre gatunivåer i övriga delar av schaktet (gatunivåerna B eller D). Möjligen har äldre gatunivåer inte bevarats i de begränsade partierna av bevarade lämningar i de båda schaktväggarna.

I det nordvästra hörnet fanns en sekvens med lämningar som avvek från förhållandena längre söderut (C1695). Bottensanden återfanns på ca 1,8 m ö.h. På denna låg ett flertal tunna, mellan 0,04 till 0,1 m tjocka sandiga lager (100219-224). Två av dessa var förhållandevis kompakta och humösa med innehåll av träflis som träkol, vilket skulle kunna tyda på att de utgjort markhorisonter (K100521-522). Därefter har en större grop grävts genom alla dessa lager (K100225). Endast 0,9 m av den nordöstra delen fanns bevarad, men att döma av slutningen på fyllnadslagren (K100216-218), har den varit betydligt större än så. Över dessa påfördes ett förhål-

landevis mäktigt (0,2 m tjockt) bärlager (K100215). Efter detta följde en sekvens med jämna ca 0,1 m tjocka sandiga lager innehållande raseringskomponenter (K100211-214). Ett av de övre lagren (K100212) hade en komposition som till stora delar överensstämde med förhållandena längre söderut (jfr bärlager E, K100285-287).

De nedre delarna av sekvensen, fram t.o.m. fyllnadslagren, kan relateras till de lämningar som dokumenterades ett tiotal meter längre österut (Andersson 1982). I detta område framkom ett skede med sorteringsgropar för fisk (lerbottnar), åtföljd av mer till funktion diffusa gropar, ett hus med nedgrävt golvparti, samt den äldsta vallgraven. Både dessa faser kunde dateras till övergången mellan 1200- och 1300-talen. Nivåerna på vilka dessa lämningar dokumenterades stämmer väl överens med sekvensen av lager i de nedre delarna av schaktväggen. Detta skulle innebära att lagren representerar aktiviteter från tiden före det att området stadsplanläggs eller bebyggs. På Drottningtorget etablerades därefter, under 1300-talet, radhusliknande byggnader längs med vallgraven. Detta bör ha resulterat i betydande markarbeten av den typ som skulle kunna motsvaras av det mäktiga utjämningslager som överlagrade gropens fyllnadslager. Nivåerna på utjämningslagret, samt den av keramikskärvan antyda dateringen stämmer överens med motsvarande förhållanden vad gäller Drottningtorghuset.

Schakt 9 (626) – gatunivåer och raseringsmassor från Österport

Schaktet var orienterat i öst-västlig riktning, och var en direkt fortsättning på schakt 8 (jfr figur 21 ovan). Rumsligt ansluter det till området för stadsporten Österport (jfr beskrivning schakt 8 ovan). Strax öster om schaktet fanns stadens östra vallgrav, belagd från 1300-talet (Andersson 1982). Äldre lämningar fanns bevarade på ömse sidor av det äldre handgrävda rörschaktet (områdena E–F), samt i de södra och norra schaktväggarna (C633, 636). Det geologiska underlaget fanns under schaktbotten, nivån på bottensanden kunde m.a.o. inte dokumenteras. Som mest uppgick kultur-lagerdjupet till drygt 1 m (C636). I lagren tillvaratogs sammanlagt 26 fynd fördelade på tjugo fyndposter (jfr tabell 5 nedan). Till skillnad från förhållandena närmast västerut (schakt 8) dominerar de yngre godstyperna i keramikmaterialet. Endast tre skärvor av yngre svartgods tillhör de högmedeltida typerna (samtliga redeponerade i yngre lager), mot fjorton skärvor som bränts i yngre kategorier. Lejonparten av fyndmaterialet tillvaratogs dock i de översta lagren, som sannolikt tidigare varit ett och samma objekt (K639, 918). Endast en skärva yngre rödgods framkom i lager som låg långt ned i stratigrafien (K653).

Lämningarna i norr handgrävdes med spade och grävsked, medan lagren i söder schaktades bort i tunna skikt med hjälp av grävmaskin.

Längd: 5,43 m

Bredd: 2,27 m

Bottennivå: 1,57–2,0 m ö.h.

Djup: 1,65

Djup moderna fyllnadsmassor: 0,3-0,6 m

Underlaget: -

Fynd: Järnföremål, kakel, keramik (BI, BII, BII:4, CII, Jydepotta), mynt, slag

Ritning: 100007 och 100008

Sektion: 633 och 636

I schaktet kunde två gatunivåer identifieras. Den äldsta framkom i botten av schaktet, och bestod av två lager. Det understa hade den karakteristiska kompositionen av tätt packad småsten i humös sand (K667), och kan ha fungerat som gatubeläggning. Men dess överyta var ojämn. Över stensläggningsen fanns ett mer humöst lager som innehöll en hel del kvistar och pinnar (K653). Förhållandena skulle kunna förklaras av att det funnits en broläggning, som resulterat i den ojämn yta samt att organogent material ansamlats och bevarats under densamma. Nivåmässigt (2,2 m ö.h.) ansluter detta antingen till gatunivåerna C eller E i det strax österut belägna schaktet (schakt 8). Fyndet av en skärva yngre rödgods antyder att det skulle röra sig om den yngre av de båda gatunivåerna och att lagret anlagts under 1400- eller 1500-talen.

Därefter följde en sekvens med 0,1 till 0,2 m tjocka sandiga bär- och sättsandslager (K11455-462, 100465). Ett antal av dessa innehöll tegelkross motsvarande innehållet i bärlagernivå C i schakt 6.

Den yngre gatubeläggningen (K701) var väl preparerad med tjocka grusiga och därmed väl-dränerande bärlager (K100461, 100465), samt sättsand (K100462-463). Själva beläggningen, som gentemot förhållandena i övriga schakt var påfallande välbevarad (i de norra delarna), bestod av vållagd kullersten (K701). Såväl kompositionen av bär- och sättsandslager som själva stenläggningen var påfallande lik den som återfanns i de södra delarna av schakt 6 (K100514-520). Båda fanns dessutom på ungefär samma nivå (2,8 m ö.h.). Nedtryckt mellan stenarna i den yngre gatan påträffades ett mynt. Myntet gick inte att konservera men storlek och material (koppar) gör att det grovt kan dateras till 1600-tal.

Id	Material	Sakord	Typ	Vikt (g)	Antal
639	Keramik	Kärl	Yngre svartgods (B1) 1200-1400	19	2
639	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1600-1850	115	7
639	Keramik	Kärl	Rödgods (BII)	33	1
639	Keramik	Kärl	Stengods (CII) 1600-tal, Frechen	7	1
639	Keramik	Kärl	Jydepotta 1550-1850	25	2
639	Metall	Slagg		0	1
639	Keramik	Kakel	Kakel	147	3
639	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1750	44	3
701	Metall	Oidentifierbart		-	1
701	Metall	Mynt	mynt, ej bestämt	-	1
918	Metall	Slagg		-	1
918	Metall	Oidentifierbart		-	1
918	Keramik	Kärl	Yngre svartgods (B1), 1200-1400	5	1
918	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1750	7	1
Totalt				402	26

Tabell 5. Registrerade fynd från lämningar i schakt 9. Jfr även Brorssons redogörelse för keramikmaterialet nedan.

Över gatunivån innehöll de sandiga massorna rikligt med byggnadsmaterial som tegelskrot och kalkbruk (K639, 918). Dessutom tillvaratogs stora mängder keramik i lagret (jfr tabell 5). Lagret bör relateras till lager med samma innehåll och som var belägna på samma nivå i grannschaktet (bärlagernivå E, K100285-287). Att döma av keramikmaterialet bör lagret ha anlagts någon gång under 1600-talet. Det ligger nära till hands att återknyta förändringsarbetena till anläggandet av en ny stadspart under mitten av 1600-talet, i området som i dag motsvaras av kvarteret Sågen (Malmös kartor 2003: 32; Ingwald 2007). Det rikliga inslaget av byggnadsmaterial i lagren bör ha kommit från raseringen av det äldre Österport. Konstruktionen av nya bärlager och därmed även en ny marknivå innebar att de östra delarna av området från att ha varit en gata nu blev en del av stadens nordöstra bastion.

Ettap 3 – S:t Gertrudsgatan

De båda schakten var belägna i de mellersta och norra delarna av S:t Gertrudsgatan. Dessa delar av gatan utgjorde tidigare delar av en gårdsplats till S:t Gertruds gård (Ljungberg 1960: 84; Nielsen 1985a-b), medan gatans södra delar var en del av en gränd som ledde in till gårdsplanen och själva kapellet. De norra delarna ansluter även till Strandmuren och ett av dess porttorn, båda omnämnda under 1400-talet (Rosborn 1984: 38f). I början av 1500-talet bestod denna gård av tre större hus gentemot Östergatan. Inne på gårdsplanen och gentemot Strandmuren fanns ett antal bodar. Nuvarande gata tillkom år 1864.

Bevaringsförhållandena var som gynnsammast i det södra schaktet. Här fanns bevarade äldre lämningar i de södra delarna, på ömse sidor av det äldre rörschaktet, samt i de östra- och västra schaktväggarna. I det norra schaktet kunde kulturlager konstateras i delar av den östra schaktväggen. Djupet på de moderna fyllnads-massorna var mellan 0,3 och 0,8 m. I lämningarna tillvaratogs ett för projektet rikligt fyndmaterial, huvudsakligen bestående av keramik som användes under senmedeltid och tidig modern tid (BII:4- och CII-gods).

Bottensanden fanns under uppschaktad nivå, vilket innebär under 2,7 m ö.h. Men vid undersökningar på en anslutande tomt i väster, i kv Fersen, fanns botten-sanden på 2,93 m ö.h.

I schakten framkom bebyggelselämningar, som inte relaterar till någon av under-sökningens problemformuleringar. Den äldsta bebyggelsenivån, representerar av lergolv (jfr schakt 1), sannolikt anlagda under 1500-talet. Bland lämningarna fanns även de norra delarna av nedgrävningen till ett halvkällarhus, som raserades under 1600-talet. En av de byggnader som uppfördes efteråt, var försett med en matkällare. De framkomna konstruktionerna tillhör tiden efter nedläggandet av kapell-anläggningen.

I de norra delarna (schakt 2) framkom vad som troligen var lämningar efter rase-ringen av porttornet *Heligets torn*. Förutom raseringskomponenter i de dokumen-terade lagren, påträffades vad som skulle kunna ha varit en nedgrävning som syftat till att gräva upp tornets grundmurar.

Schakt 1 (2669) – bebyggelse, halvkällarhus och matkällare

Schaktet låg i de mittersta delarna av S:t Gertrudsgatan. Det hade en oregelbunden utbredning, men var i huvudsak orienterat i nordsydlig riktning. Enligt Isbergs Malmökarta låg schaktet i S:t Gertrudsgatan, men tangerade i väster tomt nr 116 i kv. Fersen och i öster nr 32 i kv. S:t Gertrud. Bevaringsförhållandena var bäst i de södra delarna, där det fanns bevarade lämningar på ömse sidor av rörschaktet (omr. A-B), samt i de östra och västra schaktväggarna (C2627, 2629, 2631, 2747). I schaktets norra del fanns enbart nedgrävningen för den vattenledning som skulle bytas. Botten-sanden fanns under schaktbotten. Kulturlagren var utifrån dessa omständigheter mer än 1,6 m tjocka. I lämningarna påträffades sammanlagt 28 fynd fördelade på 24 poster (jfr tabell 6). Materialet består huvudsakligen av keramik, där skärvor tillverk-ade i yngre godstyper (BII:4, CII) är dominerande.

Längd: 9,45 m

Bredd: 1,00–2,85 m

Bottennivå: 2,70 m ö.h.

Djup: 1,85

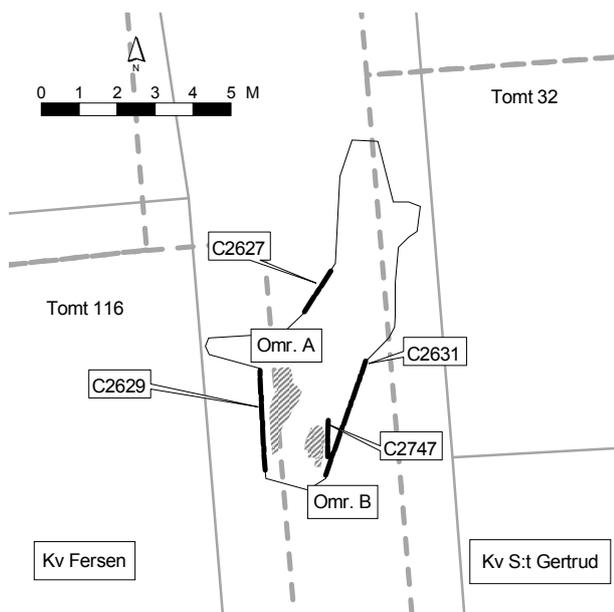
Djup moderna fyllnads-massor: 0,3–0,5 m

Underlaget: -

Fynd: Degel, djurben, keramik (BII, BII:4, CI, CII, Jydepotta)

Ritning: 100666, 100684, 100685 och 100686,

Sektion: 2287, 2627, 2629 och 2631

Figur 24. Schakt 1, etapp 3 (E3:1). Områden med bevarade äldre kulturlager är snedskraf-ferade, och markeade med bokstäver. Område A motsvarar platserna för de stratigrafiska objekten K2359, 2367, 2377, 2383, 2390, 2406, 2440, 2453, 2556, 2572; Omr. B: K2180, 2187, 2195, 2203, 2211, 2218, 2227, 2235, 2243, 2252, 2259, 2265, 2271, 2278. Sektionsdokumenterade schaktväggar är markerade med breda svarta linjer. De grå streckade linjerna motsvarar utbredningen av kvarteren Fersen och S:t Gertrud enligt A.U. Isbergs Malmökarta från år 1875. De heldragna tunna grå linjerna motsvarar kvarterens utbredning idag. Skala 1:200.

Id	Material	Sakord	Typ	Vikt	Antal
2180	Djurben	Avfall	-	2	1
2187	Keramik	Kärl	Stengods (CII) 1600-1750	1	1
2187	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1600-1800	7	1
2195	Keramik	Kärl	Stengods (CII) 1600-tal, Westerwald	4	1
2203	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1800	13	2
2218	Keramik	Kärl	Jydepotta 1550-1850	8	1
2218	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1750	5	1
2218	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1600-1850	6	1
2227	Keramik	Kärl	Rödgods (BII)	21	1
2227	Keramik	Kärl	Stengods (CII) 1500-1650, Siegburg	2	1
2227	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1750	29	3
2235	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1850	4	2
2265	Keramik	Kärl	Protostengods (CI) 1300-tal, Siegburg	2	1
2271	Keramik	Kärl	Protostengods (CI) 1300-tal, Siegburg	56	1
2278	Bränd lera	Degel	-	3	1
2278	Keramik	Kärl	Protostengods (CI) 1300-1400	7	1
2278	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1750	6	1
2406	Keramik	Kärl	Stengods (CII) 1400-1630, Siegburg	1	1
2406	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1850	1	1
2440	Keramik	Kärl	Stengods (CII) 1400-1600, Siegburg	1	1
2440	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1850	1	1
2556	Keramik	Kärl	Stengods (CII) 1400-1650, Siegburg	5	1
2556	Keramik	Kärl	Yngre rödgods (BII:4) 1400-1850	2	1
2572	Keramik	Kärl	Stengods (CII) 1500-1700	2	1
Totalt				189	28

Tabell 6. Registrerade fynd från lämningar i schakt 1, etapp 3 (E3:1). Jfr även Brorssons redogörelse för keramikmaterialet nedan.

De äldsta lämningarna bestod av två kompakta lager med humös sotig sand (K2556, 2572), belägna i den sydvästra delen av schaktet. I dessa fanns också rikligt

med djurben (ej tillvaratagna), samt keramikskärvor av kärl tillverkade i stengods och yngre rödgods (jfr tabell 6). Keramikmaterialet pekar på att lagren tidigast anlagt under 1500-talet. Över dessa båda fanns ett lerlager (K2453), möjligen en del av ett golv.

På lerlagret påfördes ett mäktigt 0,3 m tjockt sandlager (K2406, 2440). Sannolikt hade detta även sin utbredning i de sydöstra delarna av schaktet och längre norrut (jfr C2627), då det på samma nivå framkom snarlika lager (K100352, 100519-520). Lagren hade organiskt innehåll (bl.a. träflis), samt bestod även av raseringskomponenter som tegelkross och träkol. Förmodligen hade det tillkommit för att skapa en ny bebyggelseyta. Fynd av keramik tillverkad av samma gods som i de närmast underliggande lagren (BII:4, CII) pekar mot att lagret inte anlagts så långt efter de förutvarande.

I väster fanns ett lerlager (K2367) närmast över utjämningslagret, vilket även detta kan ha varit delar av ett golv. Detta efterföljdes av en sekvens med sandlager. I sydväst (K2367, 100340-343) och längre norrut (K100348-351) var dessa tämligen tunna (0,05-0,1) och innehöll tegelkross. Möjligen kan de ha fungerat som sättsand till borttagna stenläggningar. I sydost var de (K100321, 100335) tjockare (0,2 m) med betydligt mer humöst innehåll. Skillnaderna förespeglar en icke bevarad gräns mellan två typer av markanvändande. I sydväst indikerar sättsanden antingen inomhusmiljö, vilket skulle vara kontinuitet i användandet, eller att det varit fråga om ett stenlagt passageutrymme.

En större nedgrävning (K2359, 100332) grävs sedan genom de beskrivna lagren. Av denna fanns endast den norra begränsningen inom schaktytan, och var synlig i både den västra och östra schaktväggen. Av dessa omständigheter framgår att den varit mer än tre meter lång i nordsydlig riktning och mer än två meter i öst-västlig. Nedgrävningens botten befann sig under schaktets nedre begränsning, varför dess djup endast kan uppskattas till mer än 0,9 m. Att det inte varit fråga om en brunn visar nedgrävningens rumsliga omfattning, samt att fyllnadslagren var horisontella och nästan helt utan sättningar. Detta bör innebära att botten varit plan, och att nedgrävningen utförts för att fungera som halvkällare. Ett av lagren längs med den norra nedgrävningens kant, som bestod av smetig träkolsbemängd lera, kan ha fungerat som primärt fyllnadslager mellan själva kanten och en eventuell väggkonstruktion. De nedersta fyllnadslagren (K100322, 100327, 100330) var av betydande mäklighet (0,2-0,4 m), och har tillkommit i syfte att fylla ut nedgrävningen. Därefter påförs bärlager till ny bebyggelse (K2218, 2227, 2243, 2253, 100319-320), som hade sin utbredning även norr om nedgrävningens kant till källaren. Möjligen kan några av lagren i den västra schaktväggen längre norrut (K100346-347) vara del av denna förändring. I lagren påträffades skärvor av kärl tillverkade i yngre rödgods, stengods och jydepotta (jfr tabell 6), vilket visar att lagren anlagts under 1600-talet.

Vad som sedan händer är att en ny grop grävs genom bärlagren (K100333), i de sydöstra delarna av schaktet. Det var endast den norra delen av gropen (ca 0,9 m) som fanns inom schaktytan. Nedgrävningens kant var vertikal, och botten plan (ca 0,65 m djup). Dessa omständigheter talar för att gropen fungerat som en källare, men att det varit fråga om en mindre anläggning såsom en matkällare.

Över fyllnadslagren i källarnedgrävningen (K100328-329) fanns en stenläggning (K2203). Stenläggningen bestod av 0,1 till 0,2 meter stora kullerstenar med plan ovandel, och hade sin utbredning i de södra delarna av schaktet (fanns i både den västra och östra schaktväggen). Ca 1,6 m från den södra schaktkanten fanns en större sten, som även avvek i fråga om form (rund, utan plan överdel). Fler kullerstenar fanns ytterligare 0,5 m norr om den förmodade syllstenen. Längre vidtog sandiga lager, med inslag av tegelkross och kalkbruk (K100318, 100345). Dessa hade karaktären av sättsand, vilket innebär att stenläggningen kan ha funnits även i dessa delar. Om denna hypotes är riktig, bör syllstenen markera en mellanvägg snarare än en yttervägg. I sättsanden mellan kullerstenarna påträffades två skärvor yngre rödgods.

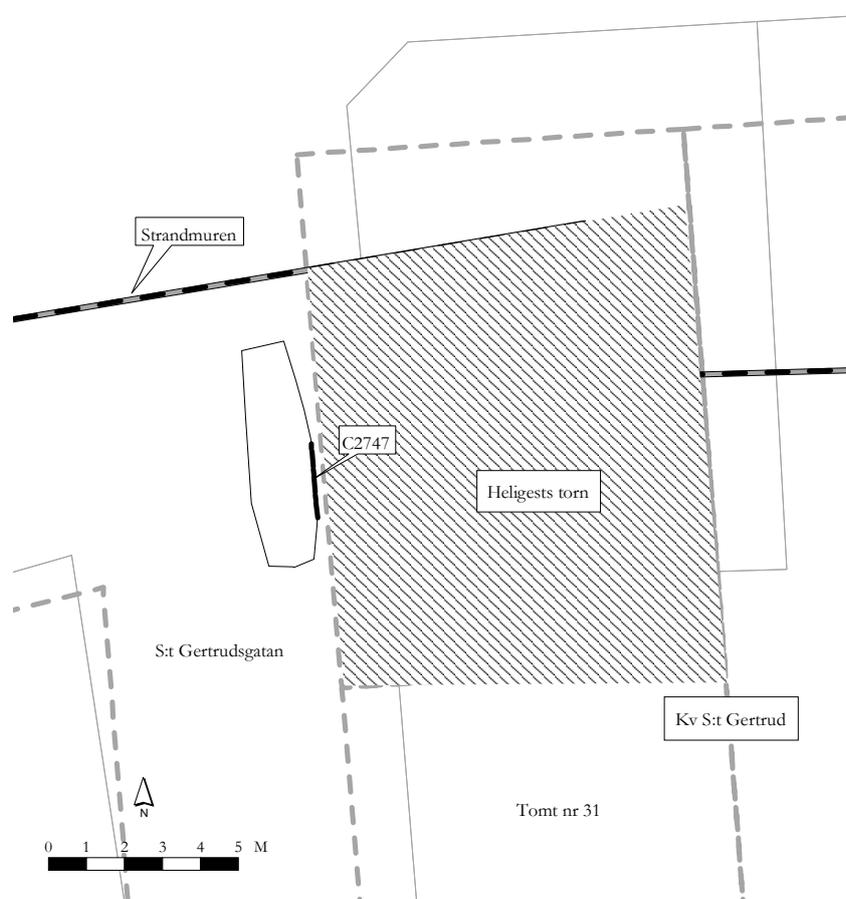
På kullerstensgolvet och anslutande lämningar påfördes bärlager (K2195, 100314-315, 100317) till ny bebyggelse. Lagren var enligt gängse manér huvudsakligen bestående av sand, med inslag av raseringskomponenter. Lagret direkt på kullerstenen i söder (K2195), avvek såtillvida att det innehöll rikligt med tegelskrot, däribland takpannor. Sannolikt härrörde dessa från kullerstensbyggnaden. I lagren påträffades

keramikskärivor från pipersdekorerade fat av rödgods och stengods från Westerwald, som kan dateras till tidigast 1600-tal.

Överst fanns lämningar efter ytterligare en byggnad. I den sydöstra delen framkom ett närmre 0,2 m tjockt gul lerlager (K2180), som fungerat som golv. Vid lerlagrets norra begränsning fanns lämningar efter byggnadens vägg. Denna var anlagd på sylsten (K100334) som i sin tur var förankrad i en ränna (K100331).

Schakt 2 (2692) – strandmurstorn, bebyggelse

Schaktet var beläget i S:t Gertrudsgatan, nära hörnet mot Norra Vallgatan, och hade nordsydlig utbredning. Enligt Isbergs Malmökarta anslöt det till Strandmuren och ett av tornen i denna, samt tomt nr 31 i kv. S:t Gertrud. Tornet, som benämns Heligests torn, omtalas första gången år 1475, och låg då på förstranden (Rosborn 1984: 39). Strandmuren nämns första gången i det skriftliga materialet år 1419, då byggnadsarbeten utfördes (Rosborn 1984: 38). Bevarade lämningar framkom i delar av den östra schaktväggen. Schaktdjupet omfattade inte bottensanden. De moderna fyllnadsmassorna var 0,6 till 0,8 m tjocka. I lämningarna påträffades en skärva yngre rödgods.

Figur 25. Schakt 2, etapp 3 (E3:2). Den sektionsskisserade schaktväggen är markerad med breda svarta linjer. De grå streckade linjerna motsvarar utbredningen av kvarteren Fersen och S:t Gertrud enligt A.U. Isbergs Malmökarta från år 1875. De heldragna tunna grå linjerna illustrerar kvarterens utbredning idag. Den svartgrå breda linjen markerar Strandmurens sträckning, och det snedskrafferade området den ungefärliga platsen för Heligests torn. Skala 1:200.

Längd: 6,00 m
Bredd: 1,55 m
Bottennivå: 2,57 m ö.h.
Djup: 1,90
Djup moderna fyllnadsmassor: 0,6–0,8 m
Underlaget: -
Fynd: Keramik (Bil:4)
Ritning: 100688
Sektion: 2747

Nederst fanns ett mäktigt, 0,4 m tjockt, humöst sandlager (K100362). På detta anlades ett likaledes mäktigt (0,3 m) lerlager (K100361) Detta innehöll rikligt med raseringskomponenter som tegelskrot, träkol och kalkbruk. Men i lagret fanns även stora naturstenar, bl.a. en 0,45 x 0,3 m stor sten (K100371). Ett tunt sotigt och kompakt sandlager, med raseringsmaterial, har antingen utgjort ett golv eller bärlager till någon typ av golvbeläggning (trä- eller sten). Båda lagren sluttar nedåt i norr, vilket sannolikt antyder fluktuationer i ursprungstopografin. Mot bakgrund av att schaktet var beläget i området för ett av Strandmurens torn, *Heligests torn*, ligger det nära till hands att relatera lämningarna till detta. Om de härrör från själva tornet eller till hus som uppförts intill eller gentemot torn eller mur går inte att avgöra.

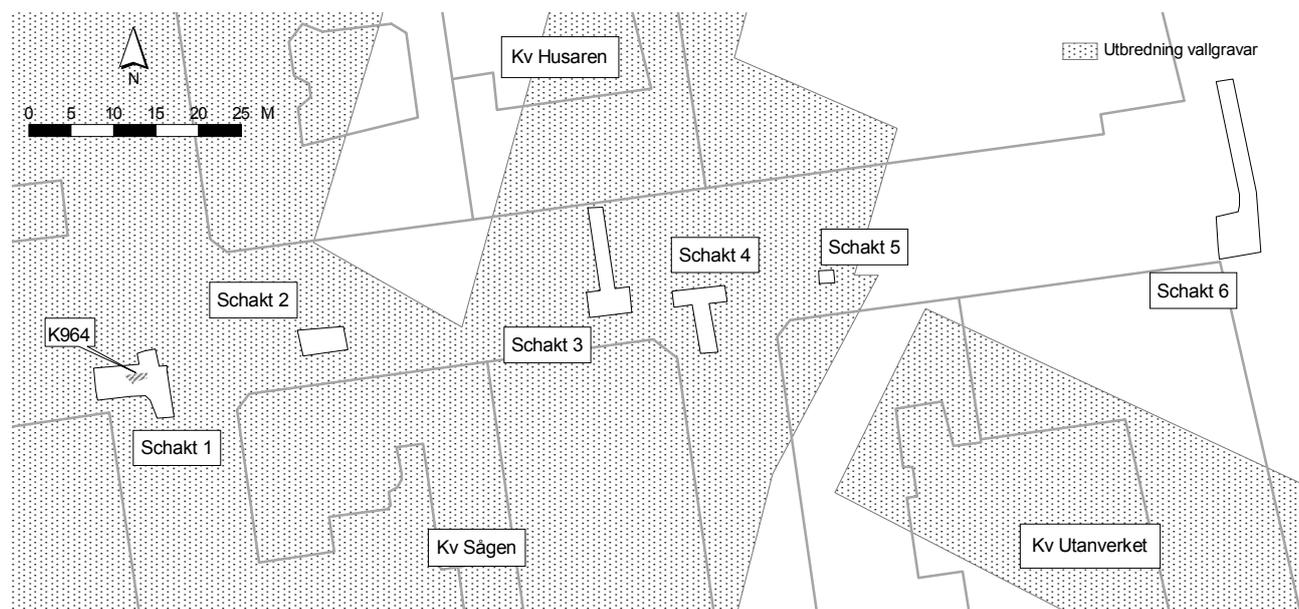
Över detta följer en sekvens med lager som innehöll rikligt med raseringsmaterial (K100353-359). Vissa av lagren var tämligen kompakta, vilket skulle kunna tyda på att de fungerat som marknivåer eller bebyggelseytor (K100536, 100538-539). I lagren tillvaratogs en skärva yngre rödgods.

I de södra delarna av schakt 2 påträffades delar (mer än 0,6 m i diameter och mer än 0,5 m djup) av en nedgrävning (K100370). Dess norra nedgrävningskant var vertikal. Eftersom kanten delvis var förstörd av en modern rörledning går det inte att avgöra från vilken nivå som gropen var grävd ifrån. Men helt tydligt är att den skurit lerlagret med natursten (K100361). Även om tolkningsunderlaget är fragmentariskt, kan en hypotes vara att nedgrävningen tillkommit när tornet rivits, och syftat till att återanvända stenarna i dess grundmur.

Etapp 4 – Från Drottningtorget till kv. Husaren

Etappen omfattar schakt som upptagits i de östra utkanterna av innerstaden, i området för 1600-talets befästningsverk (jfr Ingwald 2007). Utifrån de målsättningar som formulerades inför undersökningarna i Östergatan bedömdes det som mindre sannolikt att eventuella lämningar skulle kunna bidra med ny kunskap (jfr Thomasson 2007). Mot bakgrund reducerades de antikvariska insatserna till ett minimum. Dokumentationsinsatserna bestod vad gäller schakt 1 till 3 bestod av inmätning av schaktytorna med totalstation samt anteckningar om fyllnadsmaterial. Resterande schakt besiktigades och noteris om eventuella lämningar gjordes i anteckningsform. Begränsningarna har rekonstruerats först i efterhand. Sammanlagt upptogs sex schakt.

- I schakt 1 och 2 framkom fyllnadslager i 1600-talets vallgravar (jfr figur 26).
- I schakt 4 framkom en kullerstensläggning som motsvarade den äldsta generationen av Österportsgatan

Figur 26. Etapp 4. Det snedskrafferade området i schakt 1 motsvarar bevarade äldre kulturlager. På kartan har också utbredningen av 1600-talets vallgravar markerats, enligt A.U. Isbergs Malmökartan från år 1875. De heldragna tunna grå linjerna illustrerar kvarterens utbredning idag. Skala 1:900.

Schakt 1 (946) – fyllnadslager vallgrav

Schakt 2 var stort och oregelbundet. Detta berodde på att den gamla rörledningen var svår att hitta. Mitt i schaktet påträffades lager som kan tolkas som fyllning i vallgrav. Det var omrörda massor med lera (moränlera), torv osv. Det fanns ingen tydlig lagerbild. Vallgraven kan sättas i samband med det yngre Österport och den överensstämmer väl med tidigare grävningar där man påträffat pålar eller stockar som varit grund till en bro (jfr Ingwald 2007).

Längd: 5,42 + 2,23 + 3,32 m

Bredd: 3,68 + 1,63 + 2,23 m

Bottennivå: 1,24–1,36 m ö.h.

Djup: 1,45

Djup moderna fyllnadsmassor: -

Underlaget: -

Schakt 2 (974) – fyllnadslager vallgrav

I schaktet påträffades vallgravslager som liknade dem som framkom i schakt 2. Sektionen ritades inte då det dagen innan varit ett kraftigt regn som innebar att schaktkanterna var instabila.

Längd: 5,36 m
Bredd: 2,84 m
Bottennivå: 1,25 m ö.h.
Djup: 2,55
Djup moderna fyllnadsmassor: -
Underlaget: -

Schakt 3 (100009)

I schaktet framkom inget av arkeologiskt intresse utan allt var stört av tidigare rörnedläggningar.

Längd: 15,20 m
Bredd: 1,7–5,20 m
Bottennivå: 2, 3 m ö.h.
Djup: 1, 80 m
Underlaget: -

Schakt 4 (100010) - gatunivå

I schaktet påträffades rester av en kullerstengata, som tros vara från år 1903 då Österportgatan anlades (se Ljungberg 1960:97), samt murrester från tegelhus som raserats i samband med upprättandet av den nya gatsträckningen. Huset uppfördes troligen på 1800-talet när den nya stadsplanen antogs. Det framkom inga övriga arkeologiska lämningar.

Längd: 7,80 + 6,30 m
Bredd: 2,0 m
Bottennivå: 2, 3 m ö.h.
Djup: 1, 80 m
Djup moderna fyllnadsmassor: 1,8
Underlaget: -

Schakt 5 (100011)

I detta schakt framkom inget av arkeologiskt intresse utan allt var förstört av tidigare rörnedläggningar.

Längd: 1,80 m
Bredd: 1,60 m
Bottennivå: 2, 3 m ö.h.
Djup: 1, 80 m
Djup moderna fyllnadsmassor: 1,8
Underlaget: -

Schakt 6 (100012)

I detta schakt framkom inget av arkeologiskt intresse utan allt var förstört av tidigare rörnedläggningar.

Längd: 20,20 m
Bredd: 2,0 m
Bottennivå: 2, 3 m ö.h.
Djup: 1, 80 m
Djup moderna fyllnadsmassor: 1,8
Underlaget: ca 1,30–1,50 m ner

Keramiken från Östergatan av Torbjörn Brorsson

Vid undersökningen i Östergatan år 2007 påträffades sammanlagt 156 keramikskärvor med en total vikt av nästan 1,4 kg (tabell 1). Materialet dominerades av hög- och senmedeltida keramiktyper, men en något högre andel senmedeltida typer.

Keramiken har registrerats i Intrasis och följande variabler har studerats: vikt, antal, kärltyp, dekor, skärvform, kärldel samt koppling till kontext. Som ett underlag för den vidare bearbetningen av undersökningen har även en preliminär datering av varje skärva angivits vid registreringen.

Keramiken har främst studerats för att besvara frågor kring datering och social kontext. I det senare inryms frågeställningar kring importerade kärl i förhållande till inhemska och vilken karaktär keramiksammanställningen uppvisar. Detta ska jämföras med andra undersökningar från det medeltida Malmö och dess omland. Dateringen av keramiken är en viktig informationskälla till när bebyggelsen i området etablerades.

Materialet i rapporten presenteras utifrån godstyper och från vilka schakt de påträffades.

Godstyp	Vikt (g)	Antal skärvor
Drejat reduktionsbränt gods	95	7
Rödgoods	37	2
Äldre glaserat rödgods	195	35
Yngre glaserat rödgods	642	70
Protostengods	216	17
Stengods	108	14
Fajans	14	3
Jydepotta	55	6
Yngre vitgods	21	2
Summa	1383	156

Tabell 1. Fördelning av keramiken som påträffades vid undersökningen i Östergatan.

Drejat reduktionsbränt gods (yngre svartgods)

Den äldsta godstypen som uppträder inom undersökningsområdet i Östergatan är drejat reduktionsbränt gods, även benämnt yngre svartgods. Detta är en keramiktyp som kan dateras till andra hälften av 1100-talet, och den har sina rötter i keramikverkstäder i norra Tyskland. I Lübeck och Greifswald var flera verkstäder etablerade. Keramiken var drejad och bränd i reducerande atmosfär, vilket gav upphov till den svarta färgen. Dateringen av denna keramiktyp i Skåne är osäker, men den var vanlig från omkring 1200 fram till slutet av 1300-talet. Huruvida den kan dateras från 1100-talets slut i Skåne eller ej är fortfarande en omtvistad fråga. På detta område krävs djupare forskning och framför allt bättre stratigrafiska förutsättningar eller bättre dateringsunderlag i form av mynt eller dendrokronologiska dateringar.

Vid undersökningen har endast sju skärvor drejat reduktionsbränt gods påträffats. En av skärvorna är ornerad med tydliga drejföror och det är troligt att skärvan tillhört en kanna (F100081). Denna påträffades i lager 1197. En skärva som påträffades som lösfynd i schakt 2 har sannolikt tillhört en trefotsgröta (F100072). De övriga skärvornas kärltyp har inte kunnat bestämmas.

Fyndomständigheterna gör det svårt att datera det drejade reduktionsbrända godset. En skärva som påträffats i lager 2071 påträffades tillsammans med två skärvor äldre glaserat rödgods. Dateringen av lagret och keramiken är problematisk och man kan endast konstatera att det sannolikt är inom intervallet 1175 till 1350.

Äldre glaserat rödgods (äldre rödgods)

En keramiktyp som är samtida med det drejade reduktionsbrända godset är det äldre glaserade rödgods. Som namnet antyder har man bränt keramiken i oxiderande atmosfär, och därmed har keramiken blivit röd. Denna typ av keramik kan dateras från slutet av 1100-talet till omkring 1400. Det äldre glaserade rödgods var sanno-

likt till mycket stor del en importprodukt, men även lokal skånsk framställning har ägt rum (ex. Brorsson 2007:81 f).

I Östergatan framkom sammanlagt 35 skärvor av typen och dess ursprung är mycket osäkert. Samtliga skärvor har tillhört kannor, och dessa kan dateras från slutet av 1100-talet till omkring 1400. Det äldre glaserade rödgodset är därmed lika svåraterat som det drejade reduktionsbrända godset.

Godstypen påträffades bland annat tillsammans med drejat reduktionsbränt gods, protostengods samt med yngre glaserat rödgods. Förutom i lager 2542 som förefaller ha varit omrört så framkom keramiken i vad som kan uppfattas som låsta lager. I lager 2071 fanns godstypen tillsammans med drejat reduktionsbränt gods, och detta lager har daterats från 1175 till 1300. I lager 1107 och 2107 framkom det äldre glaserade rödgodset tillsammans med protostengods, och dessa lager bör ha bildats under 1300-talet. I lager 1688 och 1593 fanns både äldre och yngre glaserat rödgods, och dessa lager kan dateras till omkring 1400.

Rödgods

Sju skärvor har klassificerats som rödgods. Endast två av dessa är spjälkade, och därmed har de övriga sannolikt inte varit glaserade. I lager 639, 1794, 1935 och 2227 påträffades keramiken tillsammans med yngre glaserat rödgods och det är därmed troligt att den oglaserade keramiken är från 1400-talet och fram till modern tid. Oglaserat rödgods framkom även i det omrörda lagret 2542.

Yngre glaserat rödgods (yngre rödgods)

Från och med 1400-talet dominerade det yngre glaserade rödgodset i Skåne. Karakteristiskt för keramiken, förutom det röda godset, är att glasyren placerats på insidan istället för som tidigare på utsidan. Denna viktiga förändring var sannolikt funktionellt betingad och man kan konstatera att det var enklare att hålla en glaserad yta ren än en oglaserad. Man kan vidare konstatera att den vanligaste kärlyten under perioden 1400 till 1600 var trefotsgrytor, medan fat och skålar blev vanliga från 1600-talet. Däremot användes trefotsgrytor fram till mitten av 1700-talet. De tidigare så vanliga kannorna och krusen i lergodset hade vid denna tid konkurrerats ut av stengods från kontinenten.

Från denna undersökning är det yngre glaserade rödgodset den största godsgruppen, och detta hör till vanligheterna i hela södra Skandinavien. Det beror främst på att godstypen användes under fler århundraden och att keramiken är den yngsta.

Keramiken har påträffats i flera olika lager. Oftast har dessa legat förhållandevis långt upp i stratigrafien, och man kan konstatera att keramiken är från 1400-talet och framåt. De yngsta fynden är sannolikt från 1800-talet.

Utifrån kärlyper och sammansättning av olika godstyper så kan keramiken från 1400 till 1700 indelas kronologiskt. I två lager (A1593 och 1688) fanns både yngre och äldre glaserat rödgods och dessa lager är sannolikt från omkring 1400. I lager 1688 utgjordes den yngre keramiken dessutom av en trefotsgryta, vilken kan dateras från 1400. I lager 1794 har endast skärvor från grytor påträffats och detta lager är sannolikt från 1400- eller 1500-talen. Lager 639 kan dateras från 1600 och framåt, eftersom här fanns skärvor från fat, en jydepotta samt en stengodsskärva från Frechen. Man kan vidare konstatera att lager 1935 kan förläggas till 1600-tal, vilket stöds av fynd av stengods också från Frechen, samt fynd av en gryta och skål i yngre glaserat rödgods. Samma datering bör gälla för lager 2187, där stengodset sannolikt är efterreformatoriskt. Däremot framkom protostengods tillsammans med en gryta i lager 2278, och detta kan vara från 1400-talets första hälft. Lager 2227 med fynd av stengods samt två grytor kan också vara senmedeltida. Slutligen så har skärvor av jydepottor påträffats tillsammans med yngre glaserat rödgods i lager 2218 och 2603. Dessa lager bör ha bildats under 1600-talet.

Protostengods

Från omkring 1300 uppträder protostengods i södra Skandinavien. Godset har mer eller mindre använts som ledartefakt för 1300-talet, och denna typ av keramik framställdes huvudsakligen i Tyskland och östra delarna av Holland. Protostengods brändes i betydligt högre temperaturer än det tidigare lergodset. Initialt kunde man

inte bränna keramikerna så att lerorna smälte fullständigt, utan små korn fanns kvar i godset, och kärlytan blev något porig. Detta skulle förfinas och 100 år senare brända man så att godset helt smält, och produkten blev det utvecklade stengodset.

Vid undersökningen i Östergatan framkom sammanlagt 17 skärvor, vilka samtliga sannolikt tillhört krus. De identifierade produktionerna härstammar från Siegburg och Niedersachsen, där skärvorna från Siegburg är i klar dominans.

Man kan konstatera att keramiktypen sannolikt är från 1300-talet. Det har stöd av sammansättningen av de olika godstyperna i lagren. I exempelvis lager 1107 och 2107 framkom protostengods tillsammans med äldre glaserat rödgods. I lager 211 och 1387 fanns enbart protostengods, och skärvorna hade tillhört krus som framstälts i Siegburg och i Niedersachsen. I lager 2278 fanns protostengods tillsammans med en gryta i yngre drejat rödgods. Lagret bör ha bildats omkring 1400.

Stengods

Som redan nämnts så förfinades bränningsmetoderna i Tyskland och från omkring 1400 uppträdde det utvecklade stengodset i södra Skandinavien.

I Östergatan påträffades sammanlagt 14 skärvor. Liksom protostengodset dominerade krus från Siegburg, men även andra verkstäder som Frechen, Waldenburg och Westerwald har identifierats.

Siegburg-stengodset kan dateras inom intervallet 1400 till 1630. I lager 2227 påträffades keramik av denna typ tillsammans med skärvor från en trefotsgryta i yngre glaserat rödgods. I lager 2406, 2440 och 2556 påträffades Siegburg-skärvor tillsammans med obestämda kärl i yngre drejat rödgods. Samtliga dessa lager kan dateras inom intervallet 1400 till 1630. Däremot förefaller lager 2187 kunna dateras från 1600 till omkring 1650 eftersom både Siegburg-gods och ett fat i yngre drejat rödgods påträffats.

Frechen-godset kan främst förläggas till 1600-talet, och dessa skärvor framkom i samma lager (639 & 1935) som skärvor från fat/skål och grytor i yngre drejat rödgods. Lagren är sannolikt från 1600-talet.

I lager 2195 framkom en skärva av Westerwald-keramik. Denna hade glaserats med en koboltblå färg, och krusen var sannolikt även det från 1600-talet. Ytterligare en samtida Westerwald-skärva påträffades vid undersökningen. Den utgör ett lösfynd.

Jydepottor

Vid undersökningen påträffades sex skärvor från jydepottor. Kärlytan har inte kunnat bestämmas, men kärlden representerar en vanlig grupp hushållskeramik, som kan dateras till perioden 1550 till 1850. Till skillnad från den övriga samtida keramikerna drejades inte jydepottorna utan de var framställda med rullbyggnad. De producerades främst på Jylland och på Fyn.

Jydepottorna framkom tillsammans med fynd av yngre glaserat rödgods, yngre vitgods och fajans. Av glaserat rödgods fanns både fat och grytor, och det förefaller troligt att jydepottorna kan dateras inom intervallet 1550 till 1750. Detta har även stöd i iakttagelser av stratigrafien.

Fajans

Tre skärvor i fajans påträffades vid undersökningen. Den framkom i samma lager där även jydepottsskärvor påträffats, och det finns ingenting som indikerar att keramikerna rörts om, utan den har sannolikt deponerats vid samma tillfälle. Fajansen är därmed från efter 1550.

Fajans var en importprodukt, och den största mängden som importerades till Danmark och Sverige var producerade i Nederländerna. Godstypen uppkom för att svara på en allt större efterfrågan på det kinesiska porslinet, och fajans blev en europeisk variant av porslin. Fynden från Östergatan är sannolikt av holländskt ursprung.

Yngre vitgods

Två skärvor har klassificerats som yngre vitgods. Båda skärvorna har tillhört fat, och de kan dateras till 1600-talet. De ena skärvan framkom i lager 2603, medan den andra fanns i lager 2542. Båda skärvorna har sannolikt ett holländskt ursprung.

Östergatan MK 406 och andra undersökningar

En viktig del i studien kring Östergatans keramik är att belysa hur den ser ut i förhållande till andra undersökningar inom staden och hur den förhåller sig till byarna.

För att få en uppfattning om hur Östergatans keramik ser ut i jämförelse med undersökningen i kv. Liljan och Norra Vallgatan från Malmö stad har fem godstyper valts ut. Det är det drejade reduktionsbrända godset, äldre och yngre glaserat rödgods, protostengods samt stengods. På så sätt fokuseras studien på perioden 1200 till mitten av 1600-talet.

Godstyp	Östergatan	Kv. Liljan	N. Vallgatan	Lockarp
Drejat red.bränt gods	4,9	11,8	13,7	10,8
Ä. glaserat rödgods	24,4	21,3	29,6	14,4
Y. glaserat rödgods	49,0	45,6	51,4	70,3
Protostengods	11,9	2,5	2,8	0
Stengods	9,8	18,8	2,6	4,5

Tabell 2. Godstyp Liljan/Östergatan. Fördelning av ett antal godstyper, baserat på antal skärvor (Brorsson 2005a).

Man kan utläsa flera intressanta resultat ur denna jämförelse (tabell 2). Andelen drejat reduktionsbränt gods är högre från Liljan än från Östergatan, men lägre än från Norra Vallgatan MK 369. Detta kan bero på att aktiviteterna kring 1200 var mera omfattande på Liljan och Norra Vallgatan än vid Östergatan. Det kan också betyda att Norra Vallgatan och Liljan uppvisar något äldre fyndmaterial än vad Östergatan gör. I sammanhanget är det viktigt att notera att det drejade reduktionsbrända godset tolkats vara aningen äldre än det äldre glaserade rödgodset. Andelen glaserat rödgods mellan de olika undersökningarna varierar något, men några större avvikelser kan inte noteras. Andelen protostengods är däremot avsevärt högre i Östergatan än i Liljan och Norra Vallgatan. Detta kan dels bero på att aktiviteterna varit mera omfattande på Östergatan, och i så fall skulle det betyda att området snabbt blivit intressant och betydelsefullt. Det kan också bero på att 1300-talet är mindre representerat på Liljan och Norra Vallgatan än i Östergatan. Slutligen kan man konstatera att andelen stengods är avsevärt högre på Liljan än i Östergatan och Norra Vallgatan.

För landsbygden har keramiken från 2007-års undersökning i Lockarp fått stå som representant (Brorsson, 2007). Keramikmaterialet i Lockarp domineras av yngre glaserat rödgods, vilket överensstämmer med andra keramikmaterial från byundersökningar i västra Skåne (ex. Brorsson 2005b). Vidare kan man konstatera att andelen stengods är låg. Ser man till andelen högmedeltida keramik, så kan man konstatera att denna också är låg. Detta kan bero på att det drejade reduktionsbrända godset och det äldre glaserade rödgodset i första var stadens keramik, och att man använde sig exempelvis av östersjökeramik längre fram i tid i byarna.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att bebyggelsen kring Östergatan sannolikt inte etablerats samtidigt som i kv. Liljan, utan möjligtvis något senare. Detta resultat kan emellertid komma att omvärderas i samband med framtida undersökningar i området. Vidare kan man konstatera att bebyggelsen från 1300-talet och framåt varit relativt omfattande, och att området kan ha haft en större betydelse under 1300-talet än under senare århundraden. Bebyggelsen kring Östergatan förefaller därmed ha uppförts under 1300-talet.

Utvärdering

Problemställningarna berörde fornlämningens bevarandegrad inom det aktuella området, samt frågor kring urbanisering och Adelgatan som offentligt rum. Vid undersökningen framkom emellertid även lämningar efter två grundmurade halvkällarhus (E1:5; E2:7), samt ytterligare bebyggelse lämningar (E3:1) och rester efter ett av tornen i Strandmuren (E3:2). Dessa berörs i resultatredovisningen, och inte i föreliggande utvärdering.

Primärt finns det möjligheter till ny kunskap, om tidigare iakttagelser i området tas i beaktning, angående:

- S:t Gertrudskonventet och de förändringar som genomfördes i samband med reformationen
- Utbredning och utformningen av stenhuset i det sydvästra hörnet av kv. Lorens Bager (via vidare studier av det skriftliga materialet)

Bland problemformuleringarna fanns även frågor kring lokalisering av Österport. Men eftersom lämningar efter porttornet inte har lokaliserats, utvärderas inte frågeställningen.

Bevaringsförhållanden

Det fanns bevarade äldre lämningar i 17 av de 24 schakten. Av de schakt som var belägna innanför det som var stadsområde fram till slutet av 1600-talet, saknades lämningar endast i två fall. Men kulturlagerområdena var fragmentariskt bevarade. Dess utbredning omfattade endast 4 % av den sammanlagda schaktytan, och ofta var det endast de nedersta delarna av sekvenserna som var bevarade. Kulturlager var mer frekvent förekommande inom de delar som utgjorde stadsområde före förändringarna under slutet av 1600-talet. I dessa delar utgjorde kulturlagren 5,8 % av schaktytorna. Vanligare var att kulturlager fanns bevarade i schaktväggarna. I vissa fall kunde längre avsnitt sektionsdokumenteras (E1:6; E2:1, 6, 8-9; E3:1). Huvudsakligen var dock kulturlager bevarade i kortare partier av schaktväggarna, ofta avbrutna av tvärgående moderna rörschakt.

Kulturlagerdjupen var, beroende på bottenpografien och omfattningen av moderna schaktningar, varierande. Oftast uppgick djupet till ca en meter, som mest uppmättes mäktigheten till 1,6 m. Framförallt fanns organogent material bevarat i de nedre delarna av sekvenserna, närmare bottensanden. Men även i de övre delarna, i nivåer anlagda under 1500- och 1600-talet, innehöll lagren gödsel. Djupet på de moderna fyllnadsmassorna, korsande moderna rörschakt oräknat, uppgick till mellan 0,3 till 1,3 m, vanligen ca 0,5 m. I lejonparten av de schakt som innehöll bevarade lämningar fanns lager som anlagts under 1500- och 1600-talen. Detta bör innebära att tillkomsten av de moderna fyllnadslagren dels inneburit att lämningar tillkomna under 1600-tal och senare röjts av, dels att det påförts nya massor.

Fyndmaterialet var tämligen begränsat, och bestod huvudsakligen av keramik tillverkad under perioden från högmedeltid till tidigmodern tid. Detta beror främst på att det endast var mindre kulturlagerområden som planundersöktes, och att möjligheterna att hitta fyndmaterial vid rensning av schaktväggar är begränsade. I de delar som berörde tidigare kvartermark fanns betydligt mer fynd än i gatulämningar. Omständigheterna medför att det är ytterst problematiskt att datera lämningarna, i synnerhet de olika gatunivåerna.

De upptagna schakten motsvarade ca 7 % av den del av fornlämningen som omfattades av det 10 669 m² stora undersökningsområdet. Är bevarandesituationen representativ för detta område i stort, innebär detta att det skulle finnas ca 427 m² bevarade kulturlager. Sett endast till de delar av undersökningsområdet som fanns inom det som var stadsområde fram till slutet av 1600-talet, där bevaringsförhållandena var mer gynnsamma, bör det enligt samma principer finnas 416 m² bevarade äldre lämningar. Oavsett område pekar erfarenheterna dessutom på att lämningarna är spridda i mindre fragmenterade områden. Om bedömningen är riktig, innebär det att möjligheterna till ny kunskap om en av de viktigaste kommunikationslederna i

Malmö äldre stadsområde, och därmed även ny kunskap om gatornas roll i äldre städer och urbanisering i regionalt perspektiv, är begränsad. Inte minst medför schaktningsövervakningsförfarandet (följer befintliga ledningar i allt större schakt) att till fragmentering av fornlämningen, och begränsade möjligheter till att undersöka sammanhängande ytor (som kan generera mer kvalitativ information). I de fall där trots allt förhållandevis stora sammanhängande områden antingen indikerats av omständigheterna i schaktväggarna eller av kulturlagerytor, som strax utanför de nordvästra delarna av kv. Carolus (E1:6), i korsningarna mot Kattesunds- och Norregatorna (E2:6, 8-9) eller i S:t Gertrudsgatan (E3:1), bör särskilda bevarandehänsyn göras.

Urbaniseringen

I nära av hälften av schakten dokumenterades bottensanden. De nivåer som uppmättes både relaterar och avviker från tidigare kunskap om bottenpogografien (jfr Rosborn 1984: figur 12). I de västra- och mellersta delarna av undersökningsområdet, som ansluter till kv. S:t Gertrud i norr och kv. Carolus i söder, förefaller det tydligt att gatsträckningen återfinns på en sandrevel. Visserligen finns avvikelser, som kan vara mindre svackor i terrängen. Men därefter faller värdena successivt, och är som lägst vid Drottningtorget där bottensanden är närmare en meter lägre. Fortfarande uppmättes dock högre värden längre norrut. Detta bör betyda att *den laange Adelgade* i dessa delar inte hade sin sträckning på- eller strax invid krönet av sandreveln, som är fallet längre västerut, utan snarare vid dess södra kant. Möjligen antyder denna förändring i vägens sträckning att den är anpassad till topografiska förhållanden längre österut, som exempelvis ett vadställe eller en bro över den våtmark som kan ha funnits mellan Rörjön och Öresund. Ett annat alternativ är att vägsträckningen är anpassad till den äldre bebyggelse som påträffats på sandreveln i de sydvästra delarna av Drottningtorget (Andersson 1982; Almqvist 1995). Under sådana omständigheter har inte kvarters- och tomtmarken indelats med utgångspunkt från gatan, snarare har gatan definierats i förhållande till bebyggelsen.

Undersökningsresultaten kunde inte påvisa marknadsbebyggelse i form av fiskrensningssgropar (lerbottnar). Likaså framkom inte heller några fynd som entydigt skulle antyda tidigmedeltida eller äldre aktiviteter i området. Däremot framkom glest spridda och fragmentariskt bevarade lämningar som stratigrafiskt antyder att de anlagts före stadsplanläggandet. Enskilt och utan dateringsunderlag är det svårt att bedöma vad dessa lämningar representerar. Men i några fall finns det indikationer på översandning (sandlager utan kulturkomponenter som överlagras av gatulämningar), vilket skulle innebära att det inte funnits tätbebyggelse som förhindrat något sådant, att platsen utnyttjats säsongsmässigt. Lagersekvensen i de norra delarna av Drottningtorgsschaktet (E2:8) skulle intervallerna med sand- och mer humösa lager, om tolkningen av nivåförhållandena är riktig, innebära ett regelbundet och möjligen säsongsmässigt återkommande nyttjande av marken.

Entydigt tidigmedeltida fynd är inte representerade i materialet, inte ens som redeponerat (endast äldre rödgods i schakt E2:1). Vid undersökningar i kv. Liljan, i anslutning till de västra delarna av *den laange Adelgade*, fanns tydliga nedslag från denna och tidigare perioder (jfr Brorsson 2005a), både som konkreta lämningar och i form av redeponerat fyndmaterial. Här omfattade dock undersökningen större ytor, och lämningarna var mer välbevarade. Redeponerade fynd och lämningar som stratigrafiskt föregår stadsplanläggandet har i övrigt konstaterats i de centrala och södra delarna av stadsområdet (Thomasson 2008). I Östergatan undersöktes mindre volymer, varför det ännu inte kan uteslutas att tidigmedeltid finns representerad även i de östra delarna av stadsområdet.

Av allt att döma representerar de preurbana aktiviteterna ett mer extensivt och glesare markutnyttjande i förhållande till den efterföljande kvartersbebyggelsen (jfr Thomasson 2008). Detta innebär att möjligheterna att påträffa lämningar efter sådana aktiviteter vid schaktningsövervakningar, med i huvudsak begränsade bevarade ytor och sektionsdokumentation, är begränsade. För att dels lokalisera lämningar, dels funktionsbestämma och datera dessa, behövs mer ytomfattande arkeologiska undersökningar. Likaså bör naturvetenskapliga dateringsmetoder systematiskt användas för att precisera dateringsramarna för det preurbana skedet.

Adelgatan som offentligt rum

Vid undersökningen påträffades huvudsakligen gatubeläggning i form av tätt packad småsten, s.k. knadder. Dessutom framkom mindre områden med kullersten (schakt E2:8-9), samt indikationer att det funnits broläggning i vissa delar av gatan (E1:5-6, E2:9). Att knaddersten var den mest företrädda bevarade gatubeläggningsformen, innebär inte att den varit lika dominerande i dåtiden. Dess bevarande gynnas av att småsten, jämfört med mer lättplöckad kullersten, är arbetskrävande att ta bort och därmed inte ekonomiska att återanvända. Det är också lättare att identifiera förekomst av knadder vid rensning av schaktväggarna. Kullerstensbeläggningar förstörs lättare vid maskin-grävningsarbeten (dras ut ur schaktväggarna av skopan), och framträder därmed endast som sättsandslager i schaktväggarna. Den rikliga förekomsten av just sättsand påvisar dock att kullersten förekommit och varit en vanlig gatubeläggning. Broläggningar är beroende av gynnsamma bevaringsförhållanden för organiskt material, och bör i likhet med kullersten ha återanvänts i större utsträckning än knaddersten. Lämningar efter trälagda gatpartier har dels framkommit i de nedre delarna av stratigrafierna, där bevaringsförhållandena för organiskt material varit gynnsamma, dels vid fasader till kvartersbebyggelse (E1:5-6; E2:9; Siech 1982).

Den äldsta gatubeläggningsformen var konstruerad av knadder, som lades direkt på bottensanden (jfr schakt E1:2,6; E2:2-4, 6-8). Denna äldsta gatunivå påträffades även i anslutande mindre gränder, portlider eller streden (E1:6; E2:8), och har även konstaterats vid tidigare undersökningar (Siech 1982; Persson 1994). I lagren med knaddersten påträffades skärivor från kärltillverkade i äldre rödgods och protostengods (E2:6), och i äldre lämningar fanns enstaka skärivor av äldre rödgods (E2:1). Det äldre rödgodsset förekommer under en lång period från slutet av 1100-talet till omkring 1400, och protostengodsset uppträder från omkring sekelskiftet 1300 (jfr Brorsson ovan). Gatan har med andra ord anlagts under det äldre rödgodssets användningstid, tidigast slutet av 1100-talet men troligen under 1200- och 1300-tal. Eftersom depositionsförhållandena inte kan preciseras, indikerar kombinationerna av äldre rödgods- och protostengods att gatan anlagts och/eller brukats från 1300-talet (då gatunivån överlagras av lämningar med samma fyndinnehåll). Den rumsliga spridningen av schakt där det påträffats knaddersten direkt på bottensanden tillsammans med det enhetliga keramikmaterialet i och på lagren (BII:1, CI), talar för att det varit fråga om ett större samordnat anläggningsarbete. Vidare undersökningar av gatunivån bör om möjligt prioritera att fastställa om fynden deponerats när lagret anlagts eller till följd av att gatan använts, samt att datera underliggande lämningar (jfr ovan).

Knaddersten har även använts som beläggning på efterföljande gatunivåer. I de mellersta och östra delarna av Östergatan fanns sådana på gator anlagda och använda under perioden från 1300 till 1500-tal (E2:3, 6-9). De bevarade kullerstensytorna fanns bevarade i de östligaste delarna, och var konstruerade under 1500-talet (E2:8-9), men bör, om sättsandslagren indikerar detta, ha funnits allt sedan 1300-tal. Resterna efter broläggning fanns långt ner i stratigrafien vid mynningen till St Gertrudsgatan, och bör därför tillhöra den äldre stadstiden (jfr Siech 1982). Men i övrigt påträffades de förhållandevis högt upp, och bör då ha anlagts under 1500 eller senare.

Över den äldsta gatunivån förändras gatans konstruktion. De återkommande sekvenserna, med bärlager regelmässigt avbrutna av sättsand och/eller knaddersten, visar på att man vinnlagt sig att skapa en stabil markyta. I några av schakten har det gått att bedöma några av bärlagrens rumsliga utbredning, trots de fragmentariska bevaringsförhållandena (bl.a. genom nivåer, innehåll och fyndmaterial; jfr E2:6-9). Eftersom äldre bärlager i stor utsträckning saknade lättidentifierbara komponenter och fynd har det inte varit möjligt att få någon uppfattning om dess utbredning. Men de som trots allt identifierats var samtliga anlagda under 1500- och 1600-talet, och hade omfattat större områden. I vissa av bärlagren har man vinnlagt sig om att använda gödsel, vilket även är karakteristiskt för gator i andra delar av staden och som man uppfattat vara en viktig beståndsdel (jfr Heimer m.fl. 2007). De övre lagren från 1500- och 1600-talen innehöll rikligt med raseringskomponenter, varför massorna bör ha antingen hämtats från raseringsstomter eller blandats upp med material från sådana. Vad gäller ett av de övre lagren i Drottningtorgsområdet (E2:8-9), anlagda i samband

med förändringarna av stadens försvarsvverk under senare delen av 1600-talet, framstår det tämligen tydligt att massorna kommit från rasingen av Österport och kringliggande bebyggelse. Även svallad tegelkross har påträffats i sättsandslager (E2:8; jfr även Romberg 1976), vilket innebär att massorna hämtats från stranden.

Gatkonstruktionerna har m.a.o. varit stora investeringar i form av anläggningsarbeten, anskaffning av jordmassor och transporter, och bör därför ha organiserats kommunalt samt bekostats av skattemedel. Detta stämmer väl med lagtexten i Christians II:s inte långlivade stadslag från början av 1500-talet, där det statueras att det är städernas (rådets) ansvar att hålla gatorna färdugliga (CIIS: artikel 72; i samma lag anses det vara innehavarens ansvar att hålla gata och rännsten framför sitt hus rena). Möjligen utgjorde den äldsta gatunivån det första exemplet på ett sådant kommunalt ansvarstagande, och att det fanns inbegripet i stadsförvaltningen redan under denna tid. Liknande investeringar gjordes på Stortorget i Lund redan under 1100-talet, då stora delar brolades (Larsson 2006: 237ff).

Bodar var en gemensam beteckning på uthyrda affärslokaler eller bostäder som var belägna på tomtmark (jfr Andrén 1984; Larsson 2008). Men utgångspunkten för problemställningen var formulerad utifrån den typ av bodar som var belägna på gatmark framför kvartersbebyggelsens fasader, och som tidigare observerats både arkeologiskt och i det skriftliga materialet (jfr Bager 1971: 358ff). Lämningar efter bodbebyggelse framkom på ett flertal platser (E1:1-2, 5-7; E2:2, 6). Undersökningen genererade helt ny kunskap när det gäller denna typ av bebyggelse. Lämningar efter bodar framkom inte endast invid kvartersbebyggelsen, utan även som friliggande strukturer mitt på gatan.

Den *friliggande bodbebyggelsen* identifierades huvudsakligen av lergolv som var belägna på ett avstånd av minst fem meter från närmaste kvarter, samt som antingen under- eller överlagrades av gatulämningar. Ett av husen var uppfört direkt på vegetationsskiktet, och bör därför antingen ha tillhört den allra första stadstiden eller ha uppförts som en del av den preurbana marknadsbebyggelsen (E2:1). En annan av bodarna förefaller ha haft ett nedgrävt golvparti, tillika av lera (E2:6). Byggnader med nedgrävda golvpartier, daterade till 1300-tal, har även påträffats på Drottningtorget, och i kv. Tranan (i de västra delarna av stadsområdet, Andersson 1982). Eftersom Östergatslämningarna endast kunde observeras i schaktväggen, möjliggörs inga ytterligare jämförelser vad gäller väggkonstruktion och funktion. Utifrån stratigrafiska relationer kunde det emellertid fastställas att byggnaden använts någon gång under perioden från 1300- till 1500-tal. I de västra delarna av undersökningsområdet framkom resterna efter en syllstensrad (E1:1). Raseringsmassorna, förmodligen från boden ifråga, innehöll tegelskrot och en skärva protostengods. Även intill fanns en rad med tegelstenar, som antingen utgjort resterna efter ett golv, eller grunden till ytterligare en vägg. Liknande lämningar framkom något längre österut (E1:2). Här var lämningarna mer välbevarade, och bestod dels av en syllstensrad, dels av ett stensatt golv. Även här fanns anslutande raseringsmassor som till stora delar innehöll tegelskrot. Mot bakgrund av att väggarna varit lagda på syllsten bör väggarna ha haft någon typ av ramverkskonstruktion, troligen korsvirke. Teglet i raseringsmassorna antyder vidare att facken skulle ha varit murade med tegel. Arkitektoniskt skulle dessa bodar konstruktivt inte ha skiljt sig från kvartersbebyggelsen. På gatan, strax innanför Österport, framkom även lämningarna efter brunnskonstruktion (E2:7), som tagits ur bruk före 1600-tal.

Lämningar efter *intilliggande bodbebyggelse* fanns i anslutning till kv Carolus (E1:7) och Fersen (E1:5). I det förstnämnda fallet hade bodens golv varit av lera medan dess väggar varit konstruerade på syllsten. Boden framför huset i kv Fersen var av mer substantiell natur. Denna var uppförd av tegel och av allt att döma sammanmurad med den bakomliggande bebyggelsen, och hade stenlagt golv. Golvnivån i boden var på markplan, medan huvudbyggnaden hade halvkällare. Detta medför att boden bör ha fungerat som ingångparti till både den förmodade försäljningslokalen i källaren och bostaden/affärslokalerna på de övre våningsplanen. Att döma av den keramik som tillvaratogs invid den södra muren (jfr Andersson), bör boden och ombyggnadsarbetena på huset i övrigt, ha gjorts under 1500-talet.

Friliggande bebyggelse på offentliga utrymmen är visserligen kända sedan tidigare. I Lund har lämningar efter ett korsvirkeshus påträffats på Stortorget (Andrén 1984).

Andrén har föreslagit att detta skulle vara det rådhus som omnämns under 1300-talet. I flera städer är just rådhusen belägna på torgen, vilket varit fallet i flera danska och tyska städer (jfr Gruber 1943). Friliggande bodbebyggelse är även känd i det skriftliga källmaterialet från senare perioder. På Lilla Torg i Malmö fanns vad som beskrivs som en brokig skara en till två våningar höga byggnader, företrädesvis uppförda i korsvirke (Malmös kartor 2003: 74).

Friliggande bodbebyggelse av den karaktär som dokumenterats på Östergatan är ett hittills okänt fenomen. Mot bakgrund av de fragmentariska bevaringsförhållandena är underlaget för datering samt konstruktions- och funktionsbestämningar begränsade. Framtida undersökningar bör vara inriktade mot att undersöka utbredningen av denna typ av bebyggelse; vilka gator och offentliga utrymmen som haft friliggande bodar, om sådana endast fanns på torg. Vidare är det även väsentligt att erhålla mer kunskap om kronologi, funktion och arkitektonisk gestaltning.

Projektorganisation och kvalitetssäkring

Den arkeologiska undersökningen vid Östergatan bedrevs inom Enheten för Arkeologi på Malmö Kulturmiljö. Enhetschef och ansvarig för den arkeologiska verksamheten var Per Sarnäs. Petter Linde var ansvarig för digital utrustning, upprättandet av Intrasis-projekt samt digital arkivering. Joakim Thomasson var projektledare och ansvarade för projektets genomförande och vetenskapliga kvalitet, samt kontakter med Länsstyrelsen och uppdragsgivare. Den vetenskapliga kvaliteten säkrades av Projektledarrådet. Där ingick Enhetschef, projektledare och FoU-ansvarig. Platscheferna Therese Ohlsson och Mona Olsson svarade för att genomförandeplanen och att målsättningarna i undersökningsplanen efterlevdes, var ansvariga för arbetsplatsen samt hade de löpande kontakterna med VA-verkets platsansvariga.

Referenser

Publicerat

- Andrén, Anders 1984. Lund. Tomtindelning, ägostruktur, sockenbildning. *Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer, Rapport Medeltidsstaden 56*. Stockholm.
- Bager, Einar 1971. Malmö byggnadshistoria till 1820. Bjurling, Oskar (red.), *Malmö Stads Historia I*. Malmö.
- Brorsson, Torbjörn. 2005b. Byns keramik. *Byarnas bönder. Medeltida samhällsförändring i Västskåne*. Mogren, Mats (red.). Skånska spår – arkeologi längs Väst-kustbanan. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Lund.
- Brorsson, Torbjörn. 2007. Keramiken från Genarp. Genarps bytomt. Karlsson, Mattias & Lenntorp, Karl-Magnus. Rapport över arkeologisk slutundersökning 2006. *Kulturens rapporter nr 2*. Lund
- Brorsson, Torbjörn. 2008. Keramiken och det övriga fyndmaterialet från Lockarps bytomt. Lockarps bytomt, exploatering på fastigheten Lockarp 31:1 med anledning av lednings-, brunns-, och arbetsvägar inom Citytunnelprojektet. Jönsson, Lars (red.). Arkeologisk slutundersökning 2007. *Malmö Kulturmiljö, Enheten för arkeologi, Projektpresentation tillhörande rapport 2008:054*.
- CIISL: Christian II:s världsliga ordonnanser (Christian II:s stadslag). *Samling af gamle Danske love*. Udgivne med Indledninger og anmærkninger og tildells med oversættelse af J. L. A. Kolderup-Rosenvinge 1824. Fjerde del. Kjøbenhavn.
- Gruber, K. 1943. *Das Deutsche Rathaus*. München.
- Isberg, Anders Ulrik 1976 [1875]. Karta öfver Malmö stad i forna och nutida dagar. *Malmö fornminnesförenings årskrift 1975*. Malmö.
- Larsson, S. 2006. Gestaltningen av några skånska städer. *Centraliteter. Människor, strategier och landskap*. Larsson, S. (red.). Skånska städer. Riksantikvarieämbetet. Stockholm
- Ljungberg, Leif. 1960. *Gatunamnen i Malmö*. Malmö.
- Malmös kartor. Från 1500-talet till idag*. 2003. Tykesson, Tyke (red.). Lund/Malmö.
- Mårald, Ingvar 2006. Hållplatser på vägen till köpstad. *Liljan – om arkeologi i en del av Malmö*. Larsson, Stefan (red.). Stockholm/Malmö.
- Reisnert, Anders. 2006. Från sillamarknad till garnisonsstad. *Liljan – om arkeologi i en del av Malmö*. Larsson, Stefan (red.). Stockholm/Malmö.
- Rosborn, Sven 1981. Glimtar från ett svunnet Malmö. *Kring Malmöhus 1981*. Malmö.
- Rosborn, Sven. 1984. Malmö. Den medeltida staden och dess omland. *Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer, Rapport Medeltidsstaden 67*. Stockholm.
- Thomasson, Joakim. 2004. A Feudal Way to Gentrify? The current understanding of gentrification and changes of social-topography in a medieval and early modern town. *Current Swedish Archaeology*, vol. 12, 2004. Stockholm.
- Thomasson, Joakim 2008. S'Villanorvm de Malmøghae. Landskap, urbanitet, aktörer och Malmö. *De første 200 årene. Nytt blick på 27 skandinaviske middelalderbyer*. Andersson, Hans, Hansen, Gitte & Øye, Ingvil (red.). UBAS Nordisk. Universitetet i Bergen Arkeologiske Skrifter 5. Bergen.
- Tomner, Lennart. 1971. Malmö Stads historia före 1500. De spridda dokumentens vittnesbörd. Bjurling, Oskar (red.), *Malmö Stads Historia I*. Malmö.
- Vetenskapligt program för Malmö Kulturmiljö*. Den arkeologiska verksamheten. 2001. Rudebeck, Elisabeth; Ödman, Chatarina; Samuelsson, Bengt-Åke & Högberg, Anders (red.). Malmö Kulturmiljö. Malmö.

Opublikerat

- Almqvist, Ulf 1995. Rapport över arkeologisk förundersökning. Drottningtorget. *Stadsantikvariska avdelningen, Malmö Museer. Arkivrapport (G08:09)*.

- Andersson, Chatarina 1982. Rapport Drottningtorget, nov.–dec. 1982. *Stadsantikvariska avdelningen, Malmö Museer. Arkivrapport* (G08:06).
- Andersson, Lars 1975. Rörläggningsschakt, Östergatan vid kv. Fersen, Mars 1975. *Stadsantikvariska avdelningen, Malmö Museer. Arkivrapport* (G70:09).
- Björhem, Nils 1978. Rapport arkeologisk undersökning Östergatan 30. 78-11-28. *Stadsantikvariska avdelningen, Malmö Museer. Arkivrapport* (G70:11).
- Brorsson, Torbjörn. 2005a. Bilaga 2. Keramik från kv. Liljan 2 och 22. Larsson, Stefan & Balic, Ivan (red.). Kv. Liljan 2 och 22, Malmö. *UV Syd, dokumentation av fältarbetsfasen 2005:6. Malmö Kulturmiljö, enheten för arkeologi, rapport 2006:2.*
- Fältanteckningar, 1968. Östergatan, Industriverkens schaktningar, mars 1968. Arkivhandling (G70:01).
- Heimer, Olle, Mårald, Ingvar, Sjöstrand, Ulrika & Thomasson, Joakim. 2007. Malmös äldre gatunät. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning i Baltzarsgatan, Skomakaregatan och Södergatan. *Malmö Kulturmiljö. Enheten för arkeologi. Rapport 2007:064.*
- Ingwald, Johan 2007. Kvarteret Sägen 2-4. Undersökningar av en vallgrav och lämningar efter en bro inom fornlämning 20. Skåne län, Malmö stad. Arkeologisk förundersökning 2006. *Malmö Kulturmiljö. Enheten för arkeologi. Rapport 2007:007.*
- Kalling, Sten 1930. Arkivhandlingar, Kv. Fersen (05:02).
- Nielsen, Billy 1985. Rapport, antikvarisk kontroll. Byggschakt i samband med ombyggnad i kv. Fersen tomt 1, Malmö. *Stadsantikvariska avdelningen, Malmö Museer. Arkivrapport* (05:06).
- Nyberg, Tommy. 1981. Rapport över antikvarisk kontroll samt arkeologisk dokumentation utförd av personal från Stadsantikvariska enheten, Malmö museer i samband med fjärrvärmearbeten i Östergatan, Malmö september 1981. *Stadsantikvariska avdelningen, Malmö Museer. Arkivrapport* (G70:15).
- Persson, Gert. 1994. Rapport Östergatan. MHM: 7776. Antikvarisk kontroll. Malmö. *Stadsantikvariska avdelningen, Malmö Museer. Arkivrapport* (G70: 17).
- Romberg, Thomas 1976. Rapport arkeologisk undersökning Östergatan-Bagersgatan, kv. nr 4 St. Gertrud. 10.9.-14.9. 1974. *Stadsantikvariska avdelningen, Malmö Museer. Arkivrapport* (G70:10).
- Rosborn, Sven 1974a. Schaktning för vattenledning i Östergatan. 18.3.1974. Arkivhandling (G70:05).
- Rosborn, Sven 1974b. Rapport angående grävning i Östergatan, Malmö den 27. 8. 1974. MHM 4546. *Stadsantikvariska avdelningen, Malmö Museer. Arkivrapport* (G70:06).
- Rosborn, Sven 1974c. Rapport angående utgrävning Östergatan-Prostgatan, 17. 12. 1974. *Stadsantikvariska avdelningen, Malmö Museer. Arkivrapport* (G70: 08).
- Siech, Suzanne 1982. Rapport gatuschakt i Östergatan 1982. *Stadsantikvariska avdelningen, Malmö Museer. Arkivrapport* (G70:16).
- Thomasson, Joakim. 2007. Undersökningsplan inför arkeologisk förundersökning. Östergatan i Malmö. RAÅ 20:1, Malmö stad, Skåne län. *Malmö Kulturmiljö.*
- Thörn, Raimond 1985. Provgrävning i kv 4 S:t Gertrud. Malmö 850506. *Stadsantikvariska avdelningen, Malmö Museer. Arkivrapport* (04:16).
- Wallebom, Ulrika 2001. Rapport över arkeologisk schaktövervakning 2001. Östergatan, Malmö stad. *Malmö Kulturmiljö, Malmö Kulturförvaltning. Arkivrapport* (G70:18).
- Wilhelmsson, Lena 1978. Arkivhandling (G70:13).

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer	431-23447-07
Malmö Kulturmiljös diarienummer	KN-KFÖ 2007/1375-731
Inventarienummer	MK 406
Arkivnummer	G70:23
Län	Skåne
Kommun	Malmö
Socken	Malmö
Gata/kvarter	Östergatan, St Gertrudsgatan, Bagersgatan, Norregatan,Kv. Fersen, kv. Lorens Bager
RAÄ-nummer	20
Ekonomiska kartans blad	2C:23
Koordinatsystem	RT 90 2,5 Gon V
X koordinat	21 120
Y koordinat	18 700
M ö.h.	1,3- 4,3
Fältarbetstid	2007-05-14 till 2007-10-25
Antal arbetsdagar	71
Antal arkeologtimmar	546
Exploateringsyta	751 m ²
Undersökningsområde	10 669 m ²
Övervakad yta	751 m ²
Platschef	Therese Ohlsson och Mona Olsson
Personal	Berit Björhem, Joakim Frejd, Kristina Gidlöf,Claes Hadevik, Karin Lövgren & Petra Lundström
Uppdragsgivare	VA-verket, Malmö stad

Kostnader, arkeologi

Fältarbete:	313 950,00 kr
Rapport:	234 312,50 kr
Analys:	23 600,00 kr
Övrigt:	17 250,00 kr
Delsumma:	589 112,50 kr

Kostnader, övrigt

Maskiner:	-
Bodar:	-
Övrigt:	28 000,00 kr
Delsumma:	28 000,00 kr

Summa, faktisk:	617 112,50 kr
Summa, beslutad:	732 000,00 kr